1904

BIDR

TIL

BISKOP HAN

LEFNADST

AKADEMISK A

SOM MED TIL

HÖGVÖRDIGA OCH VIDTBERÖMD
I UPS

FÖR VINNANDE AF BEHÖRIGHET TILL

TILL OFFENTLIG GRANS

AF

ERIK A
TEOL. OCH FIL. K
ADJUNKT VID HÖGRE ALLMÄN

Å LÄROSAL
Lördagen den 28 Ma

CENTRALTRYCKERIET

BIDRAG

TILL

HANS BRASKS

ADSTECKNING

ISK AFHANDLING

MED TILLSTÅND AF

BERÖMDA TEOLOGISKA FAKULTETEN
I UPSALA

HET TILL LEKTORSBEFATTNING I KRISTENDOM

G GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

IK ARNELL
OCH FIL. KAND. V. D. M.
GRE ALLMÄNNA LÄROVERKET I ÖREBRO

ÄROSALEN N:o V,
n 28 Maj 1904, kl. 4 e. m.

RYCKERIET, STOCKHOLM, 1904

BIDRAG

TILL

BISKOP HANS BRASKS

LEFNADSTECKNING

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

HÖGVÖRDIGA OCH VIDTBERÖMDA TEOLOGISKA FAKULTETEN I UPSALA

FÖR VINNANDE AF BEHÖRIGHET TILL LEKTORSBEFATTNING I KRISTENDOM

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

ERIK ARNELL

TEOL. OCH FIL. KAND. V. D. M.

ADJUNKT VID HÖGRE ALLMÄNNA LÄROVERKET I ÖREBRO

Å LÄROSALEN N:o V,

Lördagen den 28 Maj 1904, kl. 4 e. m.

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1904

Reformationstiden i den svenska kyrkans historia har, såsom hvarje brytningstid, att uppvisa utomordentliga personligheter. Med synnerligt intresse har den kyrkohistoriska framställningen dröjt vid sådana bland dessa personligheter, hvilka varit reformationens grundläggare eller ock medverkat till att främja den lutherska kyrkoförbättringens sak i vårt land. Naturligt är, att rika resultat måste vinnas för bedömandet af reformationens innebörd därigenom, att man närmare lär känna reformationens förkämpar och målsmän, ty just hos dessa framträda de reformatoriska tankarna i förkroppsligad gestalt, men därjämte är det uppenbart, att en vinst i samma riktning göres därigenom, att man får en inblick i de personers verksamhet och karaktär, hvilka såsom den bestående kyrkliga ordningens upprätthållare och försvarare hade till uppgift att stäfja den nya rörelsen i dess begynnelse. Hvarken karaktärens ädelhet eller den religiösa uppfattningens djup eller rikedomen på nya väckande tankar gör biskop Hans Brask värd att blifva föremål för en kyrkohistorisk undersökning, men den uppgift, som blef honom förelagd, och det sätt, hvarpå han sökte lösa denna, bereda honom ett rum bland den svenska reformationstidens mest intresseväckande personligheter. Han blef ställd som försvarare af den gamla romersk-katolska kyrkans åskådning, som allvarligt angreps i viktiga punkter, och på honom lades den tunga uppgiften att stödja ett ända ned i grundvalarna vacklande

kyrkosystem. Skulle han mäkta åstadkomma ett verkligt försvar, då måste han ock kunna bemöta de inkast och motsägelser, som reformationens män riktade mot påfvekyrkan, han måste veta, hvad kyrkan kunde gifva till svar, då man ej längre kände sig tillfredsställd med de fromhetsöfningar, hon föranstaltade, utan begynte fråga efter en säkrare grund för frälsningsvissheten än den, som består i människoverk. Hur kunde kyrkan försvara, att hon ej lät Guds ord, sådant det i sin ursprunglighet och renhet är framställdt i den heliga skrift, klart lysa för människorna, utan lät det fördunklas genom människobud? På hvilka skäl frånkände kyrkan Kristus egenskapen att vara den ende medlaren mellan Gud och människorna, och hvarför gjorde hon de enskildes salighet beroende af helgons förböner samt ett medlande och under påfven såsom hufvud fast sammanslutet prästerskaps tjänst? Med hvilken rätt hopade kyrkan öfverflödande rikedomar och gjorde sig själf till en med det borgerliga samfundet täflande institution, ett rike af denna världen? På alla dessa frågor måste Brask såsom den katolska kyrkans försvarare i Sverige stå redo att lämna svar. Och sättet, hvarpå han som kyrkans målsman afgaf sitt svaromål, gifver betydelsefulla lärdomar i fråga om både styrkan hos den reformatoriska rörelsen och den inre svagheten hos den urartade katolicismen i vårt land. Sedd från denna synpunkt är Brask med alla förtjänster och fel väl värd att blifva närmare uppmärksammad, och en vidgad insikt i hans lefnadshistoria måste i väsentlig mån fördjupa kunskapen om förhållandena under den svenska kyrkoförbättringens grundläggningstid.

Efterföljande försök afser ej att lämna en fullständig lefnadsteckning öfver biskop Brask — fullständig i detta ords egentliga mening kan öfverhufvud ingen lefnadsteckning blifva —, syftar ej ens till att gifva en i

det afseendet uttömmande skildring, att det skulle upptaga alla drag ur Brasks lif, hvilka med hjälp af samtliga förefintliga källor stå att finna. För sistnämnda ändamål hade varit behöfligt att göra bekantskap äfven med utländska bibliotek och arkiv, att bland mycket annat genomgå t. ex. det s. k. Sturearkivet i Köpenhamn för att vinna närmare kunskap rörande Brasks historia till och med år 1520 och att anställa undersökningar i nordtyska och polska arkiv för att söka komplettera de torftiga underrättelserna om Brasks öden under hans år 1527 begynnande landsflykt. Afsikten har endast varit att med tillhjälp af de viktigaste bland de närmare till hands liggande källorna lämna ett bidrag till hans lefnadsteckning.

Valet af ämne har skett i samråd med herr professor H. Lundström i Uppsala, hvilken jag anhåller att härmed få betyga min varma tacksamhet för den uppmuntran och de värderika råd, jag under afhandlingens utarbetande fått mottaga. Det är mig slutligen äfven en kär plikt att till herrar ämbets- och tjänstemän vid riksarkivet, biblioteken i Stockholm och Uppsala, stiftsbiblioteket i Linköping och landsarkivet i Vadstena uttala min djupa erkänsla för den välvilja och det tillmötesgående, som vid arbetet för denna afhandling från deras sida kommit mig till del.

Upsala i maj 1904.

Erik Arnell.

INNEHÅLLSÖFVERSIKT.

Förteckning öfver använda källor.

I. Primära källor.

A. Otryckta.

1) *Riksarkivet.* Citeras R. A.
 a) Regesta Diplomatica Medii Aevi:
  Riksarkivets pergamentsbref 1480—1520. Cit. Perg. br.
  Riksarkivets pappersbref 1480—1520. Cit. Pp. br.
 b) Codex A. 6, gammalt signum J 11. Cit. A. 6.
 c) Codex A. 7 (»Hans Brasks registratur»). Cit. A. 7.
 d) Registrum Ecclesie Lincopensis.
 e) D:r K. H. Karlssons afskriftssamling från Vatikanska arkivet i Rom.
 f) Silfverstolpeska samlingen: Diplomatarium Vadstenense.
 g) Codex B. 10 (Karl Jönssons kopiebok).

2) *Kungliga Biblioteket i Stockholm:*
 Förteckning öfver de af d:r K. H. Karlsson gjorda afskrifterna ur Vatikanska arkivet.

3) *Vitterhets-, Hist.- och Antiqvitets-Akademien:*
 J. Peringskölds Diplomatarium.

4) *Universitetsbiblioteket i Uppsala:*
 Diarium Vadstenense.

5) *Stiftsbiblioteket i Linköping.* Cit. L. B.
 a) Cod. Msc. Bibl. Linc. Nr 43, nytt sign. K. h. 54. Cit. Cod. 43.
 b) Cod. Msc. med signum K. h. 53 (»Biskop Brasks kopiebok»). Cit. Cod. K. h. 53.
 c) Pergamentsbref från 1480 till och med 1527.

6) *Det Linköpings domkyrka tillhöriga s. k. Sysslomansarkivet.*
 a) Cod. Msc. betecknad »V Gamla Domkyrkoboken N:o 71.»

b) Berättelse om Linköpings Domkyrkia samt alla Grafställen, som nu uti henne finnas; författad efter Biskopens Doct. Haquini Spegels anledning. År 1706.

7) *Landsarkivet i Vadstena.*
Pergamentsbref af år 1513.

B. Tryckta: Urkundssamlingar, lagar, o. d.

CELSE, M. v., Apparatus ad historiam sveogothicam I: Bullarium romanosveogothicum. Stockholm 1782.

GRÖNBLAD, E., Nya källor till Finlands Medeltidshistoria. Köpenhamn 1857.

HADORPH, J., Twå gambla swenske rijmkrönikor, II. Stockholm 1674—1676.

Handlingar rörande Skandinaviens historia. Stockholm 1816 f. Citeras S. H.

Handlingar rörande Sveriges historia. Första serien. Konung Gustaf den förstes registratur, I—IV (1521—1527), utg. genom V. G. Granlund. Stockholm 1861 f. Citeras G. I:s R.

Historiska handlingar, till trycket befordrade af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia. Åttonde delen. Stockholm 1879.

Linköpings biblioteks handlingar, I—II. Linköping 1793, 1795. Citeras L. B. H.

SCHLYTER, C. J., Samling af Sveriges gamla lagar. Tionde bandet: Konung Magnus Erikssons landslag. Lund 1862. Tolfte bandet: Konung Christoffers landslag. Lund 1869.

Scriptores rerum svecicarum medii ævi. Tom. I—III. 1818—1871. Citeras S. R. S.

SCHRÖDER, J. H. (præses), Ad Bullarium romano-sveogothicum a Magno von Celse et Porthan editum accessio nova (akad. afhandling i Uppsala 1854 af H. G. Lindhult).

» (præses), Supplement till biskop Hans Brasks brefväxling 1527—1528 (akad. afhandling i Uppsala 1854 af E. O. Senell).

[SPEGEL, H.,] Skrifteliga bewis, hörande til swenska kyrkiohistorien eller biskopskrönikan. Uppsala 1716.

Svenskt diplomatarium, utgifvet af J. G. Liljegren och B. E. Hildebrand, I—V. Stockholm 1829—1865.

[TROIL, H. v.,] Skrifter och handlingar, til uplysning i swenska kyrko- och reformationshistorien, I, II. Uppsala 1790.

II. Rådfrågad litteratur.

A. Otryckt.

BRAAD, C. H., Ostrogothia Litterata. (I Upsala Universitets Bibl.)

B. Tryckt.

AHLQVIST, ABR., Ölands historia och beskrifning. Calmar 1822.

A[HLQVIST], A. G., Hans Brask, En skiss, införd i Ny Illustr. Tidning 1880.

ALIN, O., Om svenska rådets sammansättning under Medeltiden. (I Uppsala Universitets Årsskrift 1877.)

ANJOU, L. A., Svenska kyrkoreformationens historia. Uppsala 1850, 1851.

BAAZIUS, J., Inventarium ecclesiæ sveogothorum. Linköping 1642.

Biografiskt lexikon öfver namnkunnige svenske män. Tredje Bandet. Ny reviderad upplaga. Stockholm 1875.

DAAE, L., Matrikler over nordiske studerende ved fremmede universiteter. 1:ste hefte. Christiania 1885.

EUBEL, C., Hierarchia catholica medii ævi, II. 1431—1503. Monasterii 1901.

FORSSELL, H., Sveriges inre historia från Gustaf den förste med särskildt afseende på förvaltning och ekonomi. Stockholm 1869, 1875.

FRIEDLÆNDER, E., Aeltere Universitäts-Matrikeln, II, Greifswald. Erster Band (1456—1645). Leipzig 1893.

GEETE, R., Jungfru Marie Örtagård, Vadstenanunnornas veckoritual i svensk öfversättning från år 1510. Stockholm 1895. (I Fornskriftsällskapets samlingar.)

» Svenska kyrkobruk under medeltiden. En samling af utläggningar på svenska öfver kyrkans lärobegrepp, sakrament, ceremonier, botdisciplin m. m. Stockholm 1900. (I Fornskriftsällskapets samlingar.)

HILDEBRAND, E., Sveriges historia intill tjugonde seklet. Stockholm (under utgifning).

HILDEBRAND, H., Sveriges medeltid, senare skedet, 1350—1521. Stockholm 1876, 1877.

» En svensk biskops hofhållning under början af 1500-talet. (I Svenska fornminnesföreningens tidskrift 1878.)

HILDEBRAND, H., Sveriges medeltid, kulturhistorisk skildring. Stockholm 1879 f.

Historiskt bibliotek, utgifvet af Carl Silfverstolpe. Stockholm 1875 f.

Historisk tidskrift, utgifven af Svenska historiska föreningen genom E.. Hildebrand. Stockholm 1881 f.

HJÄRNE, H., Sveriges statsskick under reformationstiden (1520—1611). Uppsala 1893 (Grundlinjer till föreläsningar).

HÅHL, J. I., Linköpings stifts herdaminne. Norrköping 1846.

HÖJER, M., Konungariket Sverige, en topografisk-statistisk beskrifning, med historiska anmärkningar. Andra delen: Götaland, förra afdelningen. Stockholm 1881.

KOSEGARTEN. J. G. L., Geschichte der Universität Greifswald mit urkundlichen Beilagen. Greifswald 1856, 1857.

KRABBE, O., Die Universität Rostock im fünfzehnten und sechzehnten Jahrhundert. Rostock und Schwerin 1854.

LAGERBRING (Bring), S. (præses), De episcopo principe. Lund 1758 (akad. disputation af A. A. Tholander).

LEIST, F., Urkundenlehre, Katechismus der Diplomatik, Paläographie, Chronologie und Sphragistik. Zweite, verbesserte Auflage. Leipzig 1893.

LUNDSTRÖM, H., Laurentius Paulinus Gothus, hans lif och verksamhet, 1565—1646. Upsala 1898.

MESSENIUS, J., Chronicon episcoporum per Sueciam, Gothiam et Finlandiam. Holmiæ 1611.

» Theatrum nobilitatis suecanæ. Holmiæ 1616.

» Scondia illustrata, utg. af J. Peringsköld. Stockholmiæ 1700.

PALUDAN-MÜLLER, C., De første Konger af den Oldenborgske Slægt. Omrids og Tanker til Forstaaelse af Danmarks Historie i Overgangen fra Middelalderen til den nyere Tid. Kjøbenhavn 1874.

PETRI, OLAI, Svenska krönika, utgifven af G. E. Klemming. Stockholm 1860.

POSSE, O., Die Lehre von den Privaturkunden. Leipzig 1887.

REUTERDAHL, H., Statuta synodalia veteris ecclesiæ sveogothicæ. Lundæ 1841.

» Svenska kyrkans historia, III. Stockholm 1863, IV. Lund 1866.

Ridderstad, A., Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland. Norrköping 1875—1877.

Rhyzelius, A. O., Episcoposcopia sviogothica eller En sweagöthisk sticht- och biskopschrönika. Linköping 1752.

Rogberg, S., och Ruda, E., Historisk beskrifning om Småland i gemen, isynnerhet Kronobergs och Jönköpings lähner. Carlscrona 1770.

Schefferus, J., Suecia litterata seu de scriptis et scriptoribus gentis Sueciæ. Holmiæ 1680.

Schück, H., Ur gamla papper. Populära kulturhistoriska uppsatser, III, IV. Stockholm 1897.

Silfverstolpe, C., Klosterfolket i Vadstena. Personhistoriska anteckningar. Stockholm 1898, 1899. (I Skrifter och handlingar utgifna genom Svenska autografsällskapet).

[Spegel, H.], Then swenska kyrkiohistorians första deel. Linköping 1708.

Stiernman, A. A. v., Swea och Götha höfdingaminne. Första delen. Andra uppl. Stockholm 1836.

Styffe, C. G., Bidrag till Skandinaviens historia ur utländska arkiver samlade och utgifna, IV och V. Stockholm 1875 och 1884.

» Skandinavien under unionstiden. Ett bidrag till den historiska geografien. Andra uppl. Stockholm 1880.

Sundberg, A. N., Jakob Ulfsson, Svea rikes ärkebiskop 1470—1515. (I Uppsala universitets årsskrift, festskrifter 1877.)

Svart, Peder, Gustaf I:s krönika, utgifven af G. E. Klemming. Stockholm 1870.

Svenskt biografiskt lexikon. Ny följd. Andra bandet. Örebro 1858, 1859.

Theiner, A., Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl unter Johann III, Sigismund III und Karl IX. Augsburg 1838.

Warmholtz, C. G., Bibliotheca historica sueo-gothica. Fjärde delen, Stockholm 1788; Sjätte delen, Stockholm 1791, och Tolfte delen, Uppsala 1815.

Widegren, P. D., Försök till en ny beskrifning öfver Östergötland. Linköping 1817 och 1828.

Vitterhets-, Historie- och Antiqvitetsakadamiens Månadsblad 1885.

I.

BRASK FÖRE ERHÅLLANDET AF LINKÖPINGS BISKOPSDÖME.

FÖRSTA KAPITLET.

Brask under utbildningsåren och vistelsen i Rom.

Under medeltidens århundraden rotfästade sig efter hand den romersk-katolska kyrkans åskådningssätt och plägseder allt djupare hos det svenska folket. Det inneboende religiösa behofvet, som ej kunde tillbakahållas eller kväfvas, fann sin rika tillfredsställelse i de sanningsmoment, kyrkan ägde, och folket lärde sig därför att äfven älska de former, i hvilka den lifgifvande kristna sanningen frambars. Hade man erhållit förhoppning om upprättelse och vederkvickelse för ett af syndmedvetandet nedtyngdt samvete genom att införas i delaktighet af de genom kyrkan förvaltade nådeskatterna, då önskade man ock gärna underkasta sig den ordning, kyrkan fastställt för ernående af dessa skatter, och trädde beredvilligt in på den väg, som kyrkan anvisade såsom den enda, hvilken förde till målet. Emedan prästerskapet utgjorde sammanfattningen af de synliga representanterna för den makt, som upprätthöll dessa ordningar, kommo det andliga ämbetets innehafvare, för så vidt de fyllde sin uppgift, att intaga en aktad ställning i medeltidens svenska samhälle och i folklifvet spela en betydelsefull roll. Ställda såsom folkets andliga ledare, hvilka ägde salighetens kunskap, och ansedda såsom medlare mellan de enskilda människorna och Gud måste kyrkans tjänare i allmänhet betraktas med djup vördnad af ett folk, som satte det

gudomliga och eviga högt. Det lägre prästerskapet var ställdt folket närmast, lefde ibland folket och tog del i dess fröjder och sorger; sockenprästen var vid alla mera betydelsefulla tillfällen i den enskilde församlingsbons lif närvarande å sitt ämbetes vägnar och stod då förmanande och tröstande vid hans sida. Visserligen intog hvarje präst i sin församling en i många afseenden själfständig ställning, men för det viktigaste af sin ämbetsförvaltning måste han aflägga räkenskap vid de biskopliga visitationerna, i utförandet af de kultuella handlingarna var han bunden af fastställd ritual, som måste äga biskopligt godkännande, och genom stadgar och skrifvelser, som utgingo från biskopen och afsågo genomförandet af enhet i kyrkligt afseende inom stiftet, var hans egen afgöranderätt och individuella frihet ej obetydligt begränsad. I biskopen hade stiftets prästerskap sin sammanhållande kraft.

Betydelsefullt var därför det sätt, hvarpå biskopen uppfattade sin ställning. De enskilda prästernas nit och plikttrohet i fullgörandet af ämbetets uppgifter och deras oförvitliga vandel måste verka välgörande närmast inom den församling, där de verkade, liksom ovärdiga ämbetsinnehafvares brister i lära och lif åstadkommo skada närmast inom det åt dem anförtrodda verksamhetsområdet; biskopens inflytande i godt som i ondt sträckte sig öfver ett mycket vidsträcktare område, i första hand åtminstone öfver stiftet.

Det kyrkliga lifvets former äga värde i samma mån de äro sanna uttryck för det lif, ur hvilket de organiskt framvuxit. När medeltiden hade att framvisa kyrkliga former, som till en del voro uppblandade med osanna element, så måste folkets kärlek till dessa former mattas, allt efter som de befunnos sakna den inre sanningen. Redan sockenprästerna, men särskildt biskoparne, som framför andra betraktades som försvarare och beskyddare

af dessa former, fingo därför ej blott bära den oberättigade smälek och lida den motsägelse, som den kristna sanningens förkunnelse medför under alla tider, utan de måste också mötas af den berättigade ovilja, som kommer från hvarje sanningsälskande människa, som endast finner ett tomt sken, där hon väntat sig den mest liffulla verklighet.

Så inblandade i hvarandra voro inom det romersk-katolska systemet det sanna och det osanna, gudomliga sanningsbud af evig rättsgiltighet och mänskliga stadgar af förgängligt värde, förestafvade af själfviskhet och jordiskt maktbegär, att förbundet mellan dessa moment, sådant det förelåg i kyrkosystemet, förbisågs af flertalet bland såväl de bildade som obildade under största delen af medeltiden. Men i den mån som man begynte klarare skönja de osanna elementen inom kyrkans gudstjänstlif och ordningar, särskildt sedan ljus blifvit utbredt däröfver genom de tyska reformationsidéerna, framväxte hos en efter annan otillfredsställelse med den förhanden varande kyrkliga ställningen, hög och låg började allt lifligare påverkas af reformationstankarna, och snart hade de mångas enskilda meningar förenat sig till en ihållande och stark opposition mot de mest uppenbart falska kyrkliga åskådningarna och bruken. De, som framför andra voro blottställda för denna storm, voro biskoparne; när saken gått därhän, att man ville nedbryta själfva de kyrkliga buden och rubba kyrkans sed och ordning, då måste kyrkans högste ledare träda fram för att trotsa stormen och söka betvinga den.

Huru de svenska biskoparne härvid gingo till väga i sitt försvar, berodde på den utrustning och begåfning, som för hvar och en bland dem var egendomlig, äfvensom på fastheten af den öfvertygelse, hvarmed en hvar omfattade dem bland katolicismens läror, hvilka motståndarne särskildt valt till föremål för sitt angrepp. —

Biskop Brask med sin viljekraft och verksamhetslust var mer än andra skickad att såsom en ledande man upptaga försvaret; hans orubbliga tro på hela det katolska lärosystemets sanning gjorde honom ock i synnerligt hög grad lämplig därtill. Intet är mera ägnadt att väcka vårt deltagande för Brasks personlighet än den intensitet, hvarmed han omfattar den tro, åt hvilken han invigt sig och sitt lif, den hängifvenhet, som sätter honom i stånd att påtaga sig alla konsekvenser af den grundåskådning, han omfattar. För honom är det verkliga lifsintressen, till hvilkas försvar han framträder, och enligt hans tanke är ett värnande af dessa intressen ej möjligt utan att skydda de för tillfället bestående kyrkliga formerna; innehållet och dessa former stå för honom i den mest oupplösliga förbindelse. Han tvekar ej att godkänna en hvar af den dåvarande kyrkans lärosatser och plägseder, och därmed har han bevarat åt sig kraft till yttre handling och undgått faran att förslita den i tvifvel på lärans sanning.

Men just därför, att han under allt detta måste försvara äfven det, som utgjorde falska människopåfund, blef striden honom för svår. Hans lefnad, uppfylld af ihärdiga fejder, och de öden, han genomgått, liksom återspegla den brytning, som den sanna kristendomens ande åstadkommer, när den bräcker bojor, som bestå i urartade och osanna yttre ceremonier, för att framträda i nya mot dess väsen mera svarande former. Ej ens Brasks kämpagestalt förmådde hålla tillbaka reformationens krafter; de blefvo honom öfvermäktiga och krossade slutligen den romersk-katolska kyrkans hierarkiska byggnad, hvars väktare och beskyddare han var. Vi skola följa Brask i hans intresseväckande kamp mot de segrande religiösa strömningar, som gåfvo sig tillkänna i den lutherska reformationens nybildningsverk i vårt land, i det vi söka uppdraga konturerna af hans lefnadslopp.

Hans Brask var född år 1464 i Linköping; fadern var borgmästaren därstädes Per Brask. Vid denna tid synes släkten Brask hafva varit tämligen vidt utgrenad, och i urkunder från slutet af 1400-talet och början af 1500-talet förekommer namnet då och då. Det framträder i olika former: Brask, Brasch, Brasck, Braska, Bratzska, Braske, Brasche eller Braszche.[1] Redan år 1416 omtalas en Joan Braska såsom Skeninge stads fogde. Sagda år underskref han nämligen på Dionysius' dag, den 9 oktober, ett bref rörande försäljning af ett gods till systraklostret i Skeninge.[2] Under Hans' egen tid omtalas åtskilliga med namnet Brask; särskildt synas inom Östergötland sådana hafva funnits, hvarpå såsom exempel må anföras, att år 1481 en Matts Brask varit bosatt i Vadstena, om hvilken berättas, att han nämnda år öfverlåtit en gård till en borgare i staden.[3] En dotter till Matts Brask i Vadstena, Helena Mattsdotter Brask, invigdes den 25 augusti 1504 till nunna i Vadstena kloster och afled därstädes den 6 maj 1525.[4] En annan nunna i samma kloster var Kristina Johansdotter Brask, som invigdes den 22 februari 1458 af biskopen i Västerås och afled i klostret den 13 mars 1520, känd för sin skicklighet i skrifkonsten, en färdighet, som hon ådagalade bland annat genom att afskrifva Speculum Virginum (Jungfruspegel).[5] Äfven efter Hans Brasks tid har släk-

---

[1] I D:r K. H. Karlssons afskrifter från Vatikanska arkivet påträffas namnet äfven under mera ovanliga former: Brosche ($^{5}/_{10}$ 1499), Blasche ($^{22}/_{1}$ 1500), Beresche ($^{23}/_{11}$ 1501), Barasthe ($^{31}/_{4}$ 1502) och Barasche ($^{13}/_{8}$ 1502). I Johannis Magni Historia kallas han Brascho. S. R. S. Tom. III, s. 41.

[2] Anders Ant. von Stiernman, Swea och Götha Höfdingaminne. Första delen. Andra Upplagan. Stockholm 1836, s. 267.

[3] Perg. br. i R. A. d. 23 juni 1481.

[4] Carl Silfverstolpe, Klosterfolket i Vadstena. Personhistoriska Anteckningar. Stockholm 1898. (I Skrifter och Handlingar Utgifna Genom Svenska Autografsällskapet IV). I, s. 63.

[5] C. Silfverstolpe, Klosterfolket i Vadstena, I s. 52.

ten bibehållit sin lifskraft och har ägt flere bemärkta medlemmar. Främst torde härvid vara att nämna konung Johan III:s vän och sekreterare, NILS HANSSON BRASK, en biskopens släkting.[1] Redan som hertig hade Johan, den blifvande konungen, upptagit den i katolicismen uppfostrade Nils Brask vid sitt hof. Liksom hertigen fick äfven Nils pröfva lifvets växlingar, och hans öden blefvo på det närmaste förbundna med Johans egna. Sedan han utstått fängelsets vedermödor ungefär lika länge som hertig Johan och återvunnit friheten, förestod honom en upphöjelsens tid. Då Johan efter sin tronbestigning fick makt att belöna sin trogne anhängare för gjorda tjänster och för delade lidanden, dröjde han ej länge, förrän han gaf honom den ena förtroendeposten efter den andra. Såsom ståthållare på Stockholms slott och borgmästare i staden öfvade Nils Brask ett stort inflytande. Allramest har han dock uträttat genom sin ställning som Johan III:s förtrogne. Ifrigt sökte han hos konungen befordra katolicismens sak och stod i spetsen för de reaktionära katolska sträfvandena, som afsågo att göra reformationsverket om intet. Först genom Uppsala möte sattes en damm mot dessa rörelser, för hvilka Nils Brask varit en af de mest oförtröttade hufvudmännen.

Från biskop Hans Brasks broder, rådmannen PEDER BRASK i Linköping, utgår en stark släktgren. Flere namn, som tillhöra denna, kunna spåras under de närmaste århundradena, och emedan de bäras af åtskilliga präster, om hvilka underrättelserna äro jämförelsevis fullständiga, har möjligheten blifvit gifven att, från biskop Brask räknadt, under en tid framåt följa länkarne i den genealogiska kedjan.

Inom rådman Peders familj ägnade sig sonen LARS åt det andliga ståndet och blef efter förberedande studier

[1] I Svenskt Biografiskt Lexikon. Ny följd. 2:dra bandet, s. 290 uppgifves, att Nils Hansson Brask varit sonson till biskopens broder.

kaplan hos sin farbroder biskopen, men sedan reformationen blifvit införd, öfvergick han till den lutherska läran. Han blef år 1530 kyrkoherde i Veta, hvarest han dog år 1560.[1] De prästerliga traditionerna fortplantades nu därigenom, att två Lars Brasks söner blefvo präster, den ene, PETRUS, kyrkoherde i Veta (1572—1605), den andre, LARS, kyrkoherde i Västervik (1587—1602).[2] Den förstnämnde, hvars fullständiga namn är Petrus Laurentii Brask, blef samma år, under hvilket han prästvigdes, komminister i Viby och, efter att under tio år hafva varit kyrkoherde i Veta, utnämnd till prost samt var en af dem, som underskref Uppsala mötes beslut år 1593. Äfven han ägde en son, som ägnade sig åt det prästerliga kallet, JOHAN BRASK, hvilken 1592—1602 var kyrkoherde i Höreda. Liksom fadern har han undertecknat Uppsala mötes beslut.[3] — Kyrkoherden i Västervik, Lars Brask, hvilkens namn vi nyss hörde, hade den tillfredsställelsen att inom sin familj se ej mindre än två söner förbereda sig för prästämbetet, af hvilka ERIK med tiden blef kyrkoherde i Östra Tollstad (1634—1672) och JOHAN kyrkoherde i Veta (1629—1656), hvartill kom, att en hans dotter, Elisabet, ingick äktenskap med en prästman, kyrkoherden Petrus Johannes i Nykyrka (Västra Ny). I detta äktenskap föddes år 1613 den sedermera mycket omtalade och bemärkte SAMUEL PETRI BRASK. Efter afslutade studier i Uppsala företog han för sin utbildning vidsträckta resor utomlands och blef efter sin hemkomst år 1644 lektor i Linköping. Utrustad med rika själsgåfvor och med särskild håg för dramatiskt författar-

---

[1] JOH. IS. HÅHL, Linköpings Stifts Herdaminne. Norrköping 1846. III, s. 118.

[2] HÅHL, Herdaminne III, s. 119, framställer oriktigt kyrkoherden i Västervik, Lars Brask, såsom son till Petrus Brask, kyrkoherde i Veta (1572—1605); kyrkoherden i Västervik var i stället son till Lars Brask, kyrkoherde i Veta (1530—1560).

[3] HÅHL, Herdaminne. III, s. 335.

skap förenade han med sin uppgift som lärare och präst öfvandet af vitter verksamhet; framför allt sökte han väcka intresse för dramatisk konst hos de unga, i det han lät eleverna vid gymnasiet uppföra af honom författade historiska dramer. Hvilka ämnen, som därvid företrädesvis valdes, framgår af själfva titlarne: »Josephus venditus, comoedia (1644), Een comoedia om then förlorade sonen eller en oförfaren vandringsman (1645), Een tragicomoedia om apostlarnas gärningar och jämmerliga marterningar (1648), Mars germanicus victus. Thet är: Comoedia om thet välendade tydske kriget» (1650). Redan 1649 blef han kyrkoherde i Ekeby och Rinna och slutade omsider sitt lif som kyrkoherde i S:t Klara i Stockholm år 1668. Hans son var psalmsångaren Petrus Samuelis Brask, som föddes i Linköping omkring år 1650 och sannolikt före år 1695 afled. Både såsom psalmförfattare och psalmöfversättare har han gjort sig bemärkt. Psalmen N:o 198 och möjligen N:o 455 i 1819 års psalmbok äro skrifna af hans hand, hvarjämte han öfversatt ungefär ett tiotal af de i samma bok förekommande psalmerna.

Men vi vända nu åter till den familj, inom hvilken Hans Brask uppfostrades. Fadern, borgmästaren Per Bratzska,[1] har utan tvifvel åtnjutit stor aktning inom samhället på grund af sin ämbetsställning och har genom personliga egenskaper ytterligare ökat sitt anseende; han synes hafva varit en man, som väl uppburit sin ställning. Den dom, som hans närmaste efterlefvande fällde öfver honom, är ägnad att ställa hans bild i ljus dager och gifver vid handen, att han i mer än ett afseende varit ett föredöme för sin omgifning. Huru många borgmästare under denna tid på samma gång funnits i Linköping, är ju ej af vikt att här undersöka.

[1] Namnet har denna form i ett Perg. br. i R. A. af den 4 maj 1481.

K. Magnus Erikssons stadslag från midten af 1300-talet föreskref, att i hvarje stad skulle finnas en styrelse, bestående af trettio rådmän och sex borgmästare, och denna ordning genomfördes i större städer i allmänhet; för mindre städer voro särskilda bestämmelser träffade, hvilka uttryckas i stadslagens ord: »den stad ej hafver ämne af män, han hafve mindre tal efter hvad han förmår». I enlighet härmed reducerades borgmästarnes och rådmännens antal betydligt, så att exempelvis i en stad, sådan som Vadstena, antalet fastställdes till fyra borgmästare och åtta rådmän; deras tjänstgöring var då på det sätt ordnad, att endast halfva antalet årligen aktivt deltog i stadens styrelse; två borgmästare och fyra rådmän, utgörande den första gruppen, tjänstgjorde således endast året ut, hvarefter de ersattes af den andra gruppen: två borgmästare och fyra rådmän.[1] Något liknande är måhända ock att antaga för Linköping; två borgmästares sigill hänga ofta jämsides under dokument från denna tid,[2] två borgmästares sigill utbedjas ofta som bekräftelse å bref, som bestyrka gjorda öfverenskommelser.[3] Borgmästare Per Brasks sigill, innehållande hans bomärke, kvarhänger ännu vid ett i Riksarkivet förvaradt pergamentsbref.[4] Hans minne är äfven befästadt genom den grafsten, som förfärdigats åt honom och hans hustru Birgitta, och som ännu kvarligger rätt väl bibehållen i

---

[1] Hans Hildebrand, Sveriges Medeltid. Kulturhistorisk skildring. I, s. 375.

[2] Perg. br. i R. A. d. 4 maj 1481: »Joan koperslagare, *Per Bratzska*, borgamestara i Lynchøpung — — jncigle».

[3] Perg. br. i R. A. d. 7 oktober 1481. Oloff Magnusson, rådman i Linköping, utfärdar detta bref, hvarigenom han gifver åt sin son en gård i Linköping. Han »bidher ærleghe mæn borgamæstara och raadh i førscriffna stadh theras stadz insigle, *Pædher Braska* och Swen Gwnmunson, borgamæstara samma stadz, och theras insigle hængiandes før thetta breff, met »brefutfärdaren» egh siælffwer insigle haffuer». Ort för brefvets utfärdande är ej utsatt, men är troligen Linköping.

[4] Nyss omtalade Perg. br. i R. A. d. 4 maj 1481.

Linköpings domkyrka.[1] När den stora kyrkoreparationen 1812—1813 företogs, rubbades visserligen en stor del af grafstenarna från sina ursprungliga platser, men i föreliggande fall är det ej osannolikt, att stenen, där den nu ligger, utvisar ungefärliga platsen för grafven. Då biskop Rhyzelius år 1752 uppgifver,[2] att den befinner sig »midt för predikstolen på stora gången i domkyrkan», bör nämligen ihågkommas, att predikstolens plats i domkyrkan på Rhyzelius' tid ej var densamma som för närvarande, utan att den stod betydligt längre ned i kyrkan, än hvad nu är förhållandet. Går man från högkoret stora gången ned mot hufvudingången, påträffar man grafstenen på gångens södra sida nästan midt för tredje pelarparet från den nuvarande predikstolen räknadt, där den har ett sådant läge, att ungefär en tredjedel af stenen är dold genom den fasta golfinredningen under bänkarna. Så stor del af stenen är likväl obetäckt, att något angående dess utseende kan uppgifvas. Stenens norra långsida, som utgör 217 centimeter, befinner sig i gångens längdriktning, de af golfinredningen oberörda delarna af bredsidorna äro på västra sidan 78 och på östra sidan nära 80 centimeter; dess södra långsida är för närvarande till följd af nyssnämnda omständighet helt och hållet dold. Utefter sidorna är en omsorgsfullt utförd inskription anbragt, bestående af upphöjda latinska bokstäfver af sådan typ, som användes under medeltidens senare del. Den del af inskriften, som är obetäckt, lyder (på norra sidan): Si virtus vires mortis disruperet istic, (östra:) non foret inclus.. (västra:) .. edde creator. Fullständig lyder inskriptionen enligt

---

[1] Biskop Hans Brasks moder synes ha hetat *Birgitta (Brigida) Nielsdotter;* biskopens morfader Niels Larsson omtalas i ett köpebref d. $^1/_8$ 1510 i L. B. K. h. 53, s. 73.

[2] ANDREÆ OL. RHYZELII Episcoposcopia Sviogotica eller en Swea-götisk Sticht- och Biskops-Chrönika. Linköping, tryckt år 1752. I, s. 120.

domkyrkosysslomannen Erich Gunnarsons anteckning af år 1635:

»Si virtus vires mortis disrûperet istic
Non foret inclusus Brigida cum conjuge Petrus
Brasche pias animas te dignas Redde creator.»[1]

Att inskriften fullständigt är af denna lydelse intygas likaledes af de genom biskop Spegel föranstaltade anteckningarna rörande Linköpings domkyrka.[2] Midtfältet i stenen innanför den kring kanten löpande inskriften är till största delen utan läsbar inskription, dock förekommer på västra bredsidan strax nedanför kantinskriptionen en rad bokstäfver, af hvilka nu otydligt skönjas PE......SKE (antagligen rester efter namnet Petrus Braske). För öfrigt framträda ännu något längre ned i det öppna fältet spår efter inhuggningar, liknande konturerna till en sköld, inom hvilken initialer eller bomärke möjligen haft plats, och nära den östra bredsidan borgmästare Brasks bomärke.[3] Erich Gunnarsons liksom de Spegelska anteckningarna uppgifva, att han blifvit begrafven år 1488.

---

[1] Enligt den i Linköpings domkyrkas sysslomansarkiv förvarade s. k. Gamla Domkyrkoboken pag. 206. Denna i skinnbeklädda träpermar inbunda codex är till största delen skrifven af Erich Gunnarsson, domkyrkosyssloman i Linköping från år 1611, död den 10 mars 1651.

[2] Berättelse om Linköpings Domkyrkia. År 1706. s. 206. (Förvaras i Sysslomansarkivet.)

Enligt Rhyzelius i hans Episcoposcopia skall inskriften lyda: Ni virus mortis vitam disrumperet istic etc., som ger en betydligt svagare mening.

Tydligen har biskop Rhyzelius ej själf kontrollerat riktigheten af sin uppgift, utan stödt sig på någon felaktig äldre uppteckning. Inskriften på stenen är ännu alltjämt så tydlig i fråga om förevarande ordsammanställning, att ej den minsta tvekan råder om tolkningen.

[3] Bomärket, som är detsamma, som återfinnes i ett sigill å förut nämnda Perg. br. i R. A. d. 4/5 1481 har följande utseende.

I föräldrahemmet tillbragte Hans sina barndoms- och första ungdomsår, och fostrades där tillsammans med sina syskon, den förut omnämnde Peder, som slutligen blef rådman i Linköping, och systern Anna, som sedermera blef gift med Lars Birgersson,[1] under en tid borgmästare i Linköping. Om syskonkretsen varit större, är ej bekant.[2]

Under sin uppväxttid hade han ofta tillfälle att i sin fädernestads domkyrka åhöra och åse de ceremonirika och praktfulla gudstjänster, som där höllos; och han har tvifvelsutan mottagit mäktiga intryck af sina besök i helgedomen, och där torde äfven hos honom de första tankarna att ägna sitt lif åt kyrkans tjänst hafva framvuxit och efter hand funnit näring. Hemmets undervisning kunde ej blifva så omfattande som det var behöfligt för den, som önskade uppnå en högre samhällsställning, särskildt när det gällde att vinna något af kyrkans högre ämbeten. För sin utbildning var han därför hänvisad till skolor och universitet. Först besökte han därvid skolan i Skara[3] och uppehöll sig därefter några år utrikes.

Ungefär ett år vistades han därpå åter hemma, men begaf sig snart för fortsatta studier till utlandet. I juni 1486 inskrefs han vid det då för tiden af svenskar myc-

---

[1] Lars Birgerssons namn förekommer i ett skiftebref af den $^{18}/_{5}$ 1518. Genom detta upplåter »Laress Birgesson» med sin hustru till Biskop Hans »allan then deell oc arffualooth» dem »thillfallin ær i thz hwss i Stocholm j sanctj Nicolaj porth epter» hustruns »frenda fordom hederlig man her Antonium Andersson, Gud hanss siell nade». (L. B. Cod. K. h. 53 (Biskop Brasks kopiebok) s. 118 och 119.

[2] C. H. Braad omtalar i sin Ostrogothia Litterata (artikeln: Johannes Brask) en Petrus Brask, som år 1517 skulle hafva blifvit promoverad i Wittenberg. Att denne skulle hafva varit en yngre broder till biskop Brask, såsom Braad framkastat, är dock högst osannolikt.

[3] I S. H. Del 16, s. 89 förekommer uppgiften därom i redogörelsen för rättegången mellan Brask och Larens Nilsson. Det heter där om Brask, att han gick »til skole i Scara».

ket besökta universitetet i *Rostock*,[1] i hvars matrikel för nämnda år han är införd. Vid detta universitet, som blifvit grundadt år 1419, men ej erhållit någon teologisk fakultet förrän 1432, bedrefvos studierna så, att de ställdes i det mest omedelbara samband med hvad som rörde det kyrkliga lifvet. Kort innan Brask lät inskrifva sig vid universitetet, hade där en person framträdt, som blifvit bemärkt som framstående teolog och historieskrifvare, och hvilkens kraftige ande tryckt sin prägel på universitetsstudierna, nämligen *Albert Krantz*.[2] Under år 1482 upprätthöll han rektorsämbetet vid universitetet och år 1486 dekanatet inom »artes»-fakulteten (motsvarande den nuvarande filosofiska fakulteten). Det mest utmärkande för hans teologiska ståndpunkt är det trogna fasthållandet vid kyrkan såsom den synliga frälsningsanstalten, hvilken genom gudomlig instiftelse är upprättad och genom hierarkiens ständiga tjänst vidmakthålles. Hvarje försök att rubba hierarkiens maktställning ansåg han såsom en förmätenhet. Öfver Wicliffs och Hus' reformatoriska verksamhet fällde han skarpt ogillande omdömen. Härunder var han dock ej blind för kyrkans skador, och han uttalade mer än en gång sitt beklagande öfver de missförhållanden, som inom kyrkan voro rådande, allra minst undgick det honom, i hvilket klandervärdt förfall påfvedömet själft råkat in genom ovärdiga ämbetsinnehafvare. Samma strängt kyrkliga hållning karaktäriserar äfven universitetet i det hela. I den juridiska fakulteten ägnades en god del af studierna åt den kanoniska rätten och just vid den tid, Brask inskrefs, upprätthölls rektoratet af en juris utri-

---

[1] LUDVIG DAAE. Matrikler over nordiske studerende ved fremmede universiteter. 1:ste hefte. Christiania 1885. s. 62. I Rostocks matrikel för juni 1486 är antecknadt: »Johannes Braske de Lincopia».

[2] O. KRABBE. Die Universität Rostock im fünfzehnten und sechzehnten Jahrhundert. Rostock und Schwerin 1854. s. 224 f.

usque doctor *Liborius Meyer*, hvilken var verksam som lärare ända till århundradets slut och utöfvat ett betydande inflytande.

Brask tillägnade sig under sin vistelse i Rostock ett allt djupare intresse för det kyrkliga och styrktes i sin redan förut närda öfvertygelse om den romersk-katolska kyrkans oöfverträfflighet genom den undervisning, som här meddelades honom.

I enlighet med tidens sed begaf han sig emellertid till nya platser för att fullkomna sina insikter. Det universitet, där han erhöll titeln baccalaureus artium, var *Greifswald*. Detta skedde den 27 september 1487.[1] Magistergraden vann han först följande år.[2] Liksom vid Rostocks universitet gick undervisningen äfven i Greifswald i den äldre medeltidsskolastikens riktning, och Brask blef äfven här allt mera befästad i sin kyrkliga åskådning. Högskolan, som var grundad år 1456, stod helt och hållet under kyrklig ledning, biskopen i Kammin ägde öfverinseende öfver densamma och hade i Greifswald en särskild kommissarie. Greifswalds högskola var i afseende på studenternas disciplinära behandling fritagen från inblandningar från den borgerliga myndighetens sida. Just samma år som Brask promoverades till magister, utfärdade biskop Benedikt i Kammin förordning om domsförfarandet vid universitetet, genom hvilken stadgades, att högskolans lärare och lärjungar ej skulle ställas inför främmande domstolar; den, som hade något klagomål mot dem, måste framställa detta i Greifswald, vare sig inför universitetets rektor eller hos bi-

---

[1] J. G. L. Kosegarten; Geschichte der Universität Greifswald mit urkundlichen Beilagen. Greifswald 1856, 1857. Zweiter Theil s. 245. Bland de tolf, som den 27 sept. 1487 blefvo baccalaurei, nämnes äfven »Johannes braske de swecia».

[2] E. Friedlænder, Aeltere Universitäts—Matrikeln. II. Greifswald. Erster Band (1456—1645). Leipzig 1893, s. 106.

skopen i Kammin eller dennes kommissarie i Greifswald.[1] Efter vunnen magistergrad inom »artes»-fakulteten begynte BRASK studiet af den kanoniska rätten och vann efter genomgångna baccalaureat- och licentiatexamina omsider värdighet af decretorum doctor. Vid hvilken tid dessa olika promotioner försiggingo, är ej fullt klart. Ännu så sent som den 8 oktober 1503 kallas han »in decretis baccalaureus».[2] Såsom doktor synes han omnämnas första gången i förlikningsurkunden den 1 oktober 1504 mellan honom och borgmästaren Lars Nilsson.[3] Till företagande af en resa till Rom fick BRASK en anledning, som ej var af den behagligaste art.[4] Biskop HENRIK TIDEMANSSON i Linköping, som innehade biskopsvärdigheten från 1465 till 1500, hade kommit i strid med en borgare i Linköping, LARS NILSSON, hvilken en tid varit stadens borgmästare. Biskopen hade utarrenderat en ström åt honom, men Lars hade under arrendetiden uppfyllt strömmen med sten och grus, så att den tog ny riktning mot andra landet, hvarigenom skada blifvit tillfogad biskopsbordet. Dessa åtgärder hade Lars vidtagit

---

[1] J. G. L. KOSEGARTEN, Geschichte der Universität Greifswald mit urkundlichen Beilagen, Erster Theil. Greifswald, 1857 s. 136.

[2] D:r K. H. KARLSSONS afskriftssamling från Vatikanska arkivet. Supplik d. $^{8}/_{10}$ 1503.

[3] Denna förlikningsurkund, anförd i S. H. 16, s. 83 f., omtalar s. 84 »hederlig herre *doctor* Hans domprost i Linköpung». Att härmed afses doktorsvärdighet inom juridiska fakulteten kan antagas såsom gifvet, då benämningen doktor ej användes om en inom »artes»-fakulteten promoverad magister, förrän han vunnit doktorsgrad äfven inom någon af de tre högre fakulteterna, den teologiska, juridiska eller medicinska. Att Brask äfven studerat romersk rätt, framgår af de honom på flere ställen tillagda titlarna: utriusque juris baccalaureus (supplik t. Alexander VI d. $^{3}/_{9}$ 1499) och in utroque jure baccalaureus (supplik t. Alexander VI d. $^{11}/_{2}$ 1500), men såsom juridisk licentiat och doktor innehade han värdigheten endast »in decretis» (»in decretis licentiatus», »decretorum doctor»). Brask synes i enlighet med det föregående ha blifvit doctor decretorum under tiden mellan den 8 oktober 1503 och den 1 oktober 1504.

[4] Framställningen häraf stöder sig på S. H. 16, s. 86 f.

för att gagna ett kvarnverk, som han ägde i närheten. Då biskopen yrkade på, att Lars åter skulle upprensa strömmen och ej vidare bygga för densamma, vägrade denne under påstående, att hans kvarn då ej längre skulle vara användbar, och erbjöd sig att som vanligt erlägga arrende för strömmen, äfven då den nu var förbyggd, samt framhöll, att biskop Henrik lofvat honom att få behålla strömmen under sin lifstid. Detta sistnämnda medgaf biskopen, men tillade, att han aldrig gått in på, att strömmen skulle få ledas ur sitt lopp.

Biskopen fick nu veta på omvägar, att Lars innehade ett bref, utfärdadt af biskopen och domkapitlet, genom hvilket han och hans efterkommande erhölle tillstånd att alltjämt arrendera strömmen, då de voro villiga att erlägga samma arrende, som från början var öfverenskommet.

Då biskopen begärde af Lars att få se brefvet, påstod denne, att han intet bref innehade, hvarför biskopen och domkapitlet för egen framtida säkerhet offentligt läto lysa från predikstolen i Linköpings domkyrka, att hvarken biskopen eller kapitlet utfärdat något bref i den ifrågavarande saken.

Målet var därefter oafgjordt under en tid, till dess konung Hans[1] red sin eriksgata genom landet och därvid äfven besökte Vadstena, hvarest ting hölls. Därvid framträdde biskop Henrik och yrkade ansvar å Lars Nilsson för den skada, denne vållat honom. Lars försvarade sig då med att hänvisa till det bref, hvilket han förut nekat sig innehafva. Han framtog äfven brefvet och lade det inför konung Hans. Biskopen försäkrade sedan brefvet blifvit uppläst, att Lars aldrig med hans vilja och vetskap fått mottaga det. Eftersom brefvet

---

[1] C. Paludan-Müller, De første Konger af den Oldenborgske Slægt. Kjøbenhavn 1874, s. 174, 175.

äfven var försedt med kapitlets sigill, frågade konungen, om någon funnes närvarande, som visste, hvad domkapitlet hade att säga om brefvet och sigillet. Kyrkoherden Peder i Egby (nuvarande Ekebyborna) och magister Hans Brask, som voro utsända på kapitlets vägnar, svarade då, att brefvet ej var tillkommet med kapitlets vetskap och vilja.

Då konungen frågade Lars, huru han fått brefvet, stod denne till en början stum och förfärad, men när Sten Sture d. ä. och flere af rådet uppmanade honom att nämna, af hvem han mottagit det, sköt han skulden på magister Hans och sade, att han mottagit brefvet af honom samt därför gifvit honom i ersättning en rensk gyllen.

På en sådan kränkande beskyllning svarade Hans Brask med att bedyra sin oskuld och sade sig aldrig förr ha sett brefvet, ännu mindre skrifvit det, och vände sig till de närvarande, som kände hans stil, med förfrågan, om icke äfven de kunde vittna om hans oskuld. Vidare framhöll han till sitt försvar, att det årtal, som stod i brefvet, var till hans förmån, emedan han just det året ej befann sig i Linköping. Vid den tid brefvet var skrifvet, hade Brask ännu icke fått biskopens sigill i sitt förvar; ej heller hade han någonsin intill den tiden haft domkapitlets sigill om hand.

Magister Hans yrkade nu ansvar å Lars Nilsson, emedan denne ärekränkt honom. Afgörandet af frågan hänsköts dock på förslag af Sten Sture och andra till Linköping. Här instämde Brask Lars inför rådstufvurätten, men Lars infann sig icke. På en förnyad stämning till rättens nästföljande sessionsdag blef svaret detsamma. Så snart Lars återkommit efter en månads frånvaro på resa i Uppland, blef han ånyo instämd och infann sig då, försedd med ett af Sten Sture utfärdadt skyddsbref, samt sade sig ej vilja stå till rätta på något annat ställe, än där Sten Sture själf vore närvarande.

för att gagna ett kvarnverk, som han ägde i närheten. Då biskopen yrkade på, att Lars åter skulle upprensa strömmen och ej vidare bygga för densamma, vägrade denne under påstående, att hans kvarn då ej längre skulle vara användbar, och erbjöd sig att som vanligt erlägga arrende för strömmen, äfven då den nu var förbyggd, samt framhöll, att biskop Henrik lofvat honom att få behålla strömmen under sin lifstid. Detta sistnämnda medgaf biskopen, men tillade, att han aldrig gått in på, att strömmen skulle få ledas ur sitt lopp.

Biskopen fick nu veta på omvägar, att Lars innehade ett bref, utfärdadt af biskopen och domkapitlet, genom hvilket han och hans efterkommande erhölle tillstånd att alltjämt arrendera strömmen, då de voro villiga att erlägga samma arrende, som från början var öfverenskommet.

Då biskopen begärde af Lars att få se brefvet, påstod denne, att han intet bref innehade, hvarför biskopen och domkapitlet för egen framtida säkerhet offentligt läto lysa från predikstolen i Linköpings domkyrka, att hvarken biskopen eller kapitlet utfärdat något bref i den ifrågavarande saken.

Målet var därefter oafgjordt under en tid, till dess konung Hans [1] red sin eriksgata genom landet och därvid äfven besökte Vadstena, hvarest ting hölls. Därvid framträdde biskop Henrik och yrkade ansvar å Lars Nilsson för den skada, denne vållat honom. Lars försvarade sig då med att hänvisa till det bref, hvilket han förut nekat sig innehafva. Han framtog äfven brefvet och lade det inför konung Hans. Biskopen försäkrade sedan brefvet blifvit uppläst, att Lars aldrig med hans vilja och vetskap fått mottaga det. Eftersom brefvet

---

[1] C. PALUDAN-MÜLLER, De første Konger af den Oldenborgske Slægt. Kjøbenhavn 1874, s. 174, 175.

äfven var försedt med kapitlets sigill, frågade konungen, om någon funnes närvarande, som visste, hvad domkapitlet hade att säga om brefvet och sigillet. Kyrkoherden Peder i Egby (nuvarande Ekebyborna) och magister Hans Brask, som voro utsända på kapitlets vägnar, svarade då, att brefvet ej var tillkommet med kapitlets vetskap och vilja.

Då konungen frågade Lars, huru han fått brefvet, stod denne till en början stum och förfärad, men när Sten Sture d. ä. och flere af rådet uppmanade honom att nämna, af hvem han mottagit det, sköt han skulden på magister Hans och sade, att han mottagit brefvet af honom samt därför gifvit honom i ersättning en rensk gyllen.

På en sådan kränkande beskyllning svarade Hans Brask med att bedyra sin oskuld och sade sig aldrig förr ha sett brefvet, ännu mindre skrifvit det, och vände sig till de närvarande, som kände hans stil, med förfrågan, om icke äfven de kunde vittna om hans oskuld. Vidare framhöll han till sitt försvar, att det årtal, som stod i brefvet, var till hans förmån, emedan han just det året ej befann sig i Linköping. Vid den tid brefvet var skrifvet, hade Brask ännu icke fått biskopens sigill i sitt förvar; ej heller hade han någonsin intill den tiden haft domkapitlets sigill om hand.

Magister Hans yrkade nu ansvar å Lars Nilsson, emedan denne ärekränkt honom. Afgörandet af frågan hänsköts dock på förslag af Sten Sture och andra till Linköping. Här instämde Brask Lars inför rådstufvurätten, men Lars infann sig icke. På en förnyad stämning till rättens nästföljande sessionsdag blef svaret detsamma. Så snart Lars återkommit efter en månads frånvaro på resa i Uppland, blef han ånyo instämd och infann sig då, försedd med ett af Sten Sture utfärdadt skyddsbref, samt sade sig ej vilja stå till rätta på något annat ställe, än där Sten Sture själf vore närvarande.

Saken återförvisades nu från Linköping till konung Hans' domstol, där den förut varit behandlad.

Då magister Hans sålunda ej vid de nämnda båda instanserna lyckats få sin sak fullt utredd, vände han sig till domkapitlet för att inför detta forum få sin oskuld bevisad. Men då Lars blef uppkallad till domkapitlet, vägrade han att infinna sig, och saken förblef outredd.

För sin egen äras och för domkapitlets skull kunde Hans Brask emellertid ej låta det stanna härvid. Han begaf sig till Rom och utverkade där, att Lars skulle stå till ansvar. Denne anträffades med stämningen i Lübeck, där den delgafs honom i doktor Hemming Gadds närvaro; då emellertid hvarken Lars själf eller något ombud för honom infann sig i Rom, blef han lyst i bann för tredska och vägran att inställa sig för rätta.

En tid därefter reste Brask själf med en ny stämning till Lars personligen och begaf sig därefter till Rom, hvarest han sedan inväntade Lars' ankomst. Men då år och dag förflutit, utan att den stämde infann sig, blef saken slutligt afgjord, och dom afkunnades, hvarigenom Brask förklarades oskyldig och Lars dömdes att utgifva 565 dukater i skadestånd och rättegångsomkostnader.

Försedd med detta domsutslag begaf sig Brask år 1504 från Rom till hemlandet och infann sig på det rådsmöte, som nämnda år var församladt i Stockholm, samt framlade där inför riksrådet det erhållna utslaget och begärde rådets medverkan för att erhålla upprättelse af Lars Nilsson. Denne fann då rådligt att på knä bedja rådet om hjälp, och fick till svar, att han borde söka få en förlikning till stånd.

En uppgörelse träffades äfven den 1 oktober 1504, då särskildt utsedde män dömde så, att Lars skulle ersätta Brask med 800 mark örtugar och ett stycke leydenkläde.

Betecknande för Brasks försiktighet är, att dessa särskildt utsedde måste förplikta sig att svara inför påflig rätt, om Brask komme att lida någon skada därigenom, att förlikningsuppgörelsen ej blefve hållen.

Att Brask ej gjort sig skyldig till en brefförfalskning af det nyss nämnda slaget, kunna vi taga för afgjordt, och Lars Nilssons obenägenhet att infinna sig för rätta och hans medgifvande till den för honom hårda förlikningen vittna för, att anklagelsen mot Brask kommit till stånd till följd af förföljelselusta och genom intriger. I hvarje fall talar denna rättegång om det otillfredsställande och osäkra i dessa tiders rättsförhållanden. Var Brask orättvist beskylld, så hade de inom landet varande rättsliga instanserna äfven bort förhjälpa honom till, att han måtte få sin rättvisa sak lagd i öppen dag.

Brasks vistelse i Rom inföll mellan åren 1496 [1] och 1504. Dock förekom afbrott i denna vistelse genom resor, såsom då han en gång i den nyss omnämnda rättegången med Lars Nilsson personligen delgaf honom stämning att infinna sig för rätta i Rom. Minst två särskilda resor till Rom förutsättas i urkunderna; det heter t. ex. i Johannes' Nicolai bref till generalkonfessorn Nicolaus Ragvaldi år 1504 (i R. A.) »nar han (Brask) for andra færd til Rom».

Under uppehållet i Rom var Brask under en del af året 1504 föreståndare för det s. k. Birgittas hus i Rom, och en samtida afskrift af den formliga öfverlåtelseurkunden, hvarigenom husets styrelse öfverlämnas af förre innehafvaren Petrus Henrici till Brask, finnes ännu i behåll. [2] I denna intygar Brask, att han mottagit Bir-

[1] Redan 1496 fanns Brask i Rom. Detta år gjorde Hemming Gadd en skuld på 880 dukater, för hvilken en dansk och tre svenska klerker gingo i borgen. Bland borgesmännen nämnes »Johannes Brasck, canonicus Lyncoppensis». Jfr Grönblad, Nya källor till Finlands Medeltidshistoria, Köpenhamn 1857. s. 103, 116 och 128.

[2] Pr. br. i R. A. af den $^{2}/_{3}$ 1504. (En af Peder Månsson i Rom gjord samtida afskrift). Detta bref förekommer äfven i Riksarkivets »Arkiv-Excerpt I. S(ilfverstolp)e. Diplomatarium Vadstenense.»

gittas hus och dess förvaltning och förbinder sig att sörja för, att nödigt underhåll lämnas till företrädaren, åt hvilken, för öfrigt uppdrages ett mera tillfälligt föreståndarskap såsom Brasks vikarie för den tid, denne befinner sig borta från staden. Att Brask härmed syftar på den tillämnade hemresan i anledning af processen med Lars Nilsson, är ej tvifvel underkastadt.

I hvilka svåra förhållanden Birgittas hus vid denna tid befann sig, förstår man genom de åtgärder, till hvilka Brask fann sig föranlåten för att uppehålla detsamma.

Redan dagen, innan det formliga öfverlämnandet genom nyssnämnda skrifvelse skedde, utfärdade Brask en skuldförbindelse,[1] i hvilken han erkänner, att han från Birgittas hus mottagit fyra klenoder[2] och med föreståndaren Petrus' Henrici samtycke pantsatt dem hos en bankir Victor Zelonis i Rom för 80 dukater. När dessa 80 dukater åter inbetalades till nämnda bankir, skulle bankiren till Birgittas hus återlämna klenoderna. Brask ålade sina arfvingar och efterkommande, särskildt sin syster Anna och hennes arfvingar och kaniken Verner i Linköping, att, om Brask själf blefve förhindrad genom sjukdom eller hastig död att inbetala summan till bankiren, oförtöfvadt fullgöra inbetalningen i biskopens ställe.[3]

---

[1] Pr. br. i R. A. af den $^{1}/_{8}$ 1504, egenhändigt skrifvet af Brask.

[2] Enligt Pp. bref i R. A. från klosterbrodern Johannes Nicolai till klostret i Vadstena d. $^{12}/_{4}$ [1505] utgjordes dessa klenoder af »eth selffkors, vna pixis oc annor ij helgedomakar aff selff.»

[3] Biskopen behöfde för inbetalningen ej taga sina efterkommande till hjälp, ty det heter om honom i omskriften till det här berörda brefvet af $^{1}/_{8}$ 1504: »Et soluit predictam summam 80 ducatorum anno 1505 iij Septembris.» Däremot angifver Vadstenabrodern Johannes Nicolai i bref 1504 till generalkonfessorn Nicolaus Ragvaldi, att Brask skulle vara skyldig 10 dukater, som föreståndaren Petrus Henrici skulle ha utlagt för honom hos Victor Zelonis till ränta och klenodernas återfående. Säkerligen blef äfven denna skuld honorerad, ehuru påträffade urkunder ej lämna närmare upplysningar därom.

Äfvenså tillkännagifver han genom samma bref, att han öfverlämnar de böter, till hvilka hans antagonist Lars Nilsson blifvit dömd, till lika fördelning mellan systern och Birgittas hus i Rom för uppförande af ett kapell till Birgittas ära, hvarjämte äfven några penningedepositioner för öfrigt ordnas.

Egentligen skulle föreståndarskapet i Birgittas hus omhänderhafvas af klosterbröder, och det var ett kringgående af ursprungliga bestämmelser, då sekulära präster inträdde som styresman. I anledning af det beramade ombytet af styresmän för Birgittas hus 1504 afsändes två klosterbröder från Vadstena, nämligen Johannes Nicolai och Petrus Ingemari för att närmare på platsen tillse, huru Birgittahusets angelägenheter ordnades. Johannes Nicolai kom först fram, redan i midten af augusti 1504, och sände då från Rom det förut omtalade brefvet, hvari han talar om Brasks penningeskuld och på samma gång intygar Birgittahusets stora torftighet och behof om hjälp. Då Johannes Nicolai ej hade tillräckliga medel att upphjälpa förhållandena, begaf han sig åter på hemfärd och var vid midten af april 1505 tillbaka; från Stockholm skref han det förut omnämnda brefvet till Vadstena kloster af den den 12 april, hvari han för Birgittas hus påkallar kraftig hjälp och äfven talar om de af Brask pantsatta klenoderna. Den andre klosterbrodern Petrus Ingemari hann fram till Rom, dagen innan Johannes Nicolai reste därifrån, men ehuru han lyckades i det afseendet fullborda sitt uppdrag, att han fick stadfästelse af påfven på Vadstenaklostrets orden och rättigheter, blef hans uppgift att gifva Birgittahuset en tryggare ställning förfelad, och han begaf sig inom kort åter från staden.

Det kan ej förundra, att de båda klosterbröderna skulle känna det bittert, att den stiftelse i Rom, hvilken som fri gåfva förlänats åt klostrets stiftarinna Birgitta, nu hade nästan frångått klostret, i det Birgittahuset i

Rom numera betraktades nästan som ett prebende för Linköpingskaniker. Den något ovänliga ton, som då och då röjer sig i klosterbrödernas skrifvelser vid tal om Brask, kan därigenom lätteligen förklaras.[1]

Under vistelsen i Rom stod Brask den romerska kurian nära; han skickade flitigt in suppliker i olika ämnen, mest för att erhålla prästerliga beställningar och prebenden på olika platser i sitt fädernesland.

Så begär han den 3 september 1499 en prebenda i Lund efter den vid kurian aflidne innehafvaren Johannes,[2] och ej långt därefter, den 22 januari år 1500, har han att framställa en anhållan af liknande beskaffenhet. Han framhåller däri, att han för närvarande innehar ett kanonikat vid Linköpings domkyrka, med hvilket Västerlösa församling är förenad som prebende, och begär, på grund af de ringa inkomsterna från Västerlösa, någon ny beställning, där han kunde genom passande prästman uppehålla tjänsten, och hvarifrån han kunde få uppbära inkomsterna på samma sätt, som om han själf vore boende där.[3]

Under år 1500 var Brask utsedd till ombud å svenska nationens vägnar vid sekularjubileet i Rom och bär som sådan detta år titeln »commissarius pro natione suecana» i samtida handlingar.[4] Just detta år var han mycket flitig med sina suppliker. Den första maj 1500 begärde han att genom påflig provision erhålla Virmo församling i Åbo stift, som innehafts sedan länge genom en

---

[1] Jämför angående Brasks föreståndarskap i Birgittas hus i Rom E. Hildebrand, Den svenska kolonien i Rom under medeltiden (I Historisk Tidskrift 1882) s. 28 f.

[2] D:r K. H. Karlssons afskriftssamling från Vatikanska arkivet. Suppliker under Alexander VI:s tid, den $^{3}/_{9}$ 1499.

[3] D:r K. H. Karlssons afskriftssamling. Suppliker under Alexander VI:s tid, den $^{22}/_{1}$ 1500.

[4] D:r K. H. Karlssons afskriftssamling. Suppliker från Alexander VI:s tid, den $^{16}/_{5}$ 1500.

icke prästvigd person, en ansökan som beviljades;[1] på denna beställning erhöll han sedan stadfästelse, efter särskild begäran hos påfven, den 29 januari 1502.[2] Vid midten af maj (den 16 maj) under jubileumsåret 1500 hade han en ny supplik färdig, hvilken denna gång gällde Löderup och Hörups församlingar i Lunds stift.[3] Redan dagen därpå gäller det provision till ett prebende vid Linköpings domkyrka, hvilket blifvit ledigt genom innehafvaren Sveningus' död,[4] och den 3 juni 1500 ifrågakommer kaplansbeställningen vid den helige Georgs sjukhus invid Söderköping,[5] hvilken en lekman Effrardus med orätt innehaft. Den 8 augusti år 1500 erhöll han påfvens bifall till begäran om provision i fråga om Allhelgona prebenda och kanonikat (prebenda et canonicatus omnium sanctorum) och succentorsbefattningen vid Linköpings domkyrka.[6] Under vistelsen i Rom utverkade Brask åt sig påfvens medverkan till erhållande af den betydelsefulla plats, som han sedan under 12 år skulle komma att behålla, nämligen domprostbefattningen i Linköping. I den supplik, han härom ingaf till påfven den 23 november 1501, begär han, att påfven måtte genom provision besätta prepособituren, hvilken blifvit ledig därigenom, att en viss Simon,[7] dess siste innehafvare, aflidit, eller därigenom, att Hemming[8] frivilligt afstått från densamma. Att han förutsett möjligheten, att

[1] D:r K. H. Karlssons afskriftssamling. Suppliker från Alexander VI:s tid, den $^{1}/_{5}$ 1500.
[2] Därsammastädes, den $^{29}/_{1}$ 1502.
[3] Därsammastädes. Supplik af den $^{16}/_{5}$ 1500.
[4] Därsammastädes. Supplik af den $^{17}/_{5}$ 1500.
[5] D:r K. H. Karlssons afskriftssamling. Suppliker från Alexander VI:s tid, den $^{3}/_{6}$ 1500.
[6] Därsammastädes, den $^{8}/_{8}$ 1500. J. I. Håhl, Linköpings Stifts Herdaminne. I, s. 18 uppgifver oriktigt, att Brask redan var »Canonicus i Linköping och Succentor 1480».
[7] Cod. 43 i L. B. s. 75 upplyser, att denne Simon (»Symon») aflidit redan år 1491
[8] Härmed åsyftas tydligen Hemming Gadd.

prepositnren ej utan vidare skulle kunna erhållas, framgår däraf, att han i sin supplik[1] talar om, att någon person möjligen kan uppträda, som vill förhindra saken (aliquis detentor). Han erhåller emellertid ej blott påfvens bifall till begäran om provision, utan ock en tid därefter påfvens stadfästelsebref,[2] i hvilket det angående företrädaren säges, att platsen blifvit ledig genom en viss Hemming Olssons frivilliga afsägelse (per liberam resignacionem cuiusdam Hemmingi Olaui) eller på annat sätt. Om förnyad dylik bekräftelse inskickades af BRASK särskild ansökan den 30 april 1502.[3] Under år 1502 riktar BRASK sina blickar på ej mindre än tre nya prästerliga beställningar och anhåller med framgång, att påfven med användande af sin provisionsrätt måtte förskaffa honom dessa. Det gällde denna gång ett kanonikat med prebende vid Västerås domkyrka, hvilket han erhöll efter doktor Henrik Lehusen den 11 januari 1502,[4] vidare domprostbefattningen i Åbo, hvilken borde blifva ledig därigenom, att dåvarande innehafvaren Henricus Wenne, som genom uraktlåtenhet att uppgöra en skuld hos bankiren Viktor Zelonis i Rom blifvit exkommunicerad,[5] men det oaktadt fortsatt med att utöfva prästerliga handlingar, rätteligen borde afsättas från ämbetet — en supplik, som bifölls den 11 februari 1502.[6] — och slutligen den 13 augusti 1502 ett ständigt vikariat (»sine cura»)

---

[1] D:r K. H. KARLSSONS afskriftssamling. Suppliker under Alexander VI:s tid, den $^{23}/_{11}$ 1500.
[2] Därsammastädes, den $^{31}/_{4}$ 1500.
[3] Därsammastädes, den $^{30}/_{4}$ 1502.
[4] D:r K. H. KARLSSONS afskriftssamling. Suppliker under Alexander VI:s tid, den $^{11}/_{1}$ 1502.
[5] Enligt E. GRÖNBLAD, Nya källor till Finlands Medeltidshistoria s. 116, hade dock Henrik Wenne redan den 28 juni 1500 blifvit befriad från delaktighet i ansvaret för återbetalningen af denna skuld, som han eljest hade gemensam med Hemming Gadd och Peder Henriksson, föreståndaren för Birgittas hus i Rom.
[6] D:r K. H. KARLSSONS afskriftssamling Supplik under Alexander VI:s tid, den $^{11}/_{2}$ 1502.

Svertinge vid Maria kyrkan i Visby, som blifvit ledigt genom innehafvarens död.[1]

Ej blott beställningar inom hemlandet voro föremål för Brasks åtrå, han vände sig till påfven med anhållan om prästerliga lägenheter äfven utom Sveriges gräns. Så öfverlämnade påfven åt honom genom sin provisionsrätt en ständig »vicaria sine cura» inom Lüttichs biskopsdöme under ärkebiskopsdömet Köln den 8 oktober 1503.[2]

Bland angelägenheter, som blifvit ombestyrda af Brask under hans vistelse i Rom må omnämnas, att han redan under första tiden af sin vistelse i Rom, hos påfven framställt särskild begäran att få använda den romerska ritus vid den läsning, som förekom vid de kanoniska timmarna, för så vidt denna ej stred mot det i hans hemstift rådande bruket.[3] Möjligen skedde detta med tanke därpå, att han i Rom framdeles skulle kunna erhålla prästerlig anställning.

Under jubelåret 1500 anhöll Brask hos påfven, att tillstånd måtte gifvas honom att förvärfva reliker i Rom, för att sedan utdela dessa åt personer, som önskade sådana, och att föra reliker eller delar däraf från Rom till olika platser, ett drag, som visar, huru fullständigt Brask såsom en god romersk katolik delade sin samtids öfvertygelse i fråga om dessa föremåls värde.[4]

Redan förut har nämnts, huru ifrigt Brask jagade efter att erhålla olika prästerliga beställningar, något, som utan tvifvel sammanhängde med hans uppfattning i all-

---

[1] D:r K. H. Karlssons afskriftssamling. Suppliker från Alexander VI:s tid, den $^{18}/_{8}$ 1502.

[2] Därsammastädes, den $^{8}/_{10}$ 1503.

[3] Han begär i fråga om de kanoniska timmarna att få »horas ipsas secundum morem romane ecclesie, ubicumque locorum fuerit, dicere et recitare libere et licite». D:r K. H. Karlssons afskriftssamling. Supplik till Alexander VI, den $^{5}/_{10}$ 1499.

[4] D:r K. H. Karlssons afskriftssamling. Supplik till påfven Alexander VI, den $^{11}/_{2}$ 1500

mänhet angående kyrkans väsen. Hörde det kyrkan till att grunda sin framgång på yttre maktmedel, så borde den, som önskade en ledareställning inom kyrkan, äfven tidigt skaffa sig besittning af sådana.

Någon gång faller till och med en skugga af misstanke öfver honom, att han af nämnda begär lät locka sig till användande af förkastliga medel för att nå den plats, han eftersträfvade.

En sådan misstanke kan inställa sig, då man undersöker de omständigheter, under hvilka han erhöll domprostbefattningen i Linköping. Såsom nämndt är, inskickade han den 23 november 1501 sin supplik till påfven angående denna beställning, hvilken han omöjligt kunde erhålla utan genom undanskjutande af dåvarande innehafvaren, Hemming Gadd. Tidigt följande år, den 14 februari 1502, inkom till påfven en ny supplik angående samma beställning, denna gång från en klerk, tillhörande Lyons biskopsdöme, vid namn Petrus Venoti.[1] Denne framställer i suppliken, att Hemming Gadd ej längre är förtjänt att innehafva sin befattning, och detta på grund af svåra sedliga förvillelser, hvartill han gjort sig skyldig. Han kallas en orättfärdighetens son (iniquitatis filius), och det framhålles om honom, att han, glömsk af sin egen välfärd, ställning och ära, i strid mot all gudsfruktan gjort sig skyldig till rån, mord och andra brott eller åtminstone medverkat till, att sådana blifvit begångna, samt med förkastande af kyskhetens och återhållsamhetens fordringar, under flera år genom sin sedeslösa vandel väckt uppenbar förargelse.[2] Då han härför med rätta drabbats af exkommunikationens dom, hade han likväl ej skytt att deltaga i gudstjänstens och öfriga

---

[1] D:r K. H. Karlssons afskriftssamling. Supplik till påfven Alexander VI, den $^{14}/_{2}$ 1502.

[2] I suppliken den $^{14}/_{2}$ 1502 säges om Hemming Gadd, att han ej skytt »ad plures annos adulteram quandam publice pro concubina tenere».

heliga handlingars förrättande och vore därför nu genom den anstöt, han vållat, ej längre värd att bibehållas vid ämbetet. Man borde genom rättrådiga män från Hemmings hemland förskaffa sig underrättelse om, huru det närmare förhöll sig med Hemmings brottslighet. Vore han verkligen skyldig till det, som lades honom till last, och ämbetet alltså förklarades ledigt, så begärde nu Petrus Venoti att genom påflig provision erhålla detsamma.

Endast ett par månader därefter, den 30 april 1502, begärde Brask, såsom vi hört, stadfästelse på sin genom föregående provision erhållna rätt till nämnda beställning.

Sammanställas dessa omständigheter med hvarandra, ligger det nära till hands att antaga, att Brask sökt göra sin medtäflare Hemming Gadd afbräck genom att vid påfvestolen låta honom framträda i den mest ofördelaktiga dager. Så länge emellertid fullständiga direkta bevis för hans förhållande i denna sak ej blifvit framlagda, våga vi ej uttala någon anklagelse mot honom, men att en misstanke af nyssnämnda art kan vara förklarlig, torde genom händelserna själfva betygas.

Att Brask lyckades vinna gehör för sina önskningar vid den påfliga kurian, är tydligt, då alla hans förutnämnda suppliker vunno påfvens bifall, och man måste därför åt hans verksamhet vid kurian tillerkänna en ej ringa betydelse, helst då den gick ut på att förlama Hemmings inflytande i Rom. Om det fasta insteg, han vunnit vid kurian, vittna äfven de titlar, han förde under senare delen af sin vistelse i Rom. I en af påfven genom en kardinal utfärdad skrifvelse af den 8 oktober 1503 benämnes han »dilectus filius Johannes Brasche, artium magister ac in decretis baccalarius,[1] clericus

---

[1] Brask kallas här »in decretis baccalarius»; i skrifvelser från åren 1501 och 1502 benämnes han oftast »in decretis licentiatus». Man synes alltså ej hafva fäst sig synnerligen mycket vid åtskillnaden mellan de lägre titlarne, då doktorsgraden ännu icke var vunnen.

lincopensis diœcesis, dilecti filii Francisci tituli sancti Johannis et Pauli sanctæ romanæ ecclesiæ presbiteri cardinalis Perusini nuncupati seruitiis insistendus, familiaris noster, continuus commensalis».[1]

Brask hade under sin vistelse i Rom gjort bekantskap på nära håll med de förhållanden, som voro rådande inom den påfliga kurian. Att han ej fattade afsmak för påfvedömet under sådana omständigheter, hvarunder han nu lärde känna det under påfvar, som voro i högsta grad olämpliga för det betydelsefulla värf, de fått sig ålagdt, kan endast förklaras genom de höga föreställningar, han redan från början gjort sig om det påfliga ämbetet som sådant. Hvarken en Alexander VI, med sin uppenbara brottslighet eller Julius II med sin fullständiga brist på kärlek till sitt ämbetes högsta och viktigaste uppgift förmådde afskräcka Brask från det fasta förtroendet till den kyrkliga organisationen, sådan den just nu framträdde i sin utbildade hierarkiska form. Han lämnade Rom såsom en afgjord anhängare till papismen, och blef under sitt kommande lif denna sin ståndpunkt orubbligt trogen.

---

[1] D:r K. H. Karlssons afskriftssamling från Vatikanska arkivet. Supplik af den $^{8}/_{10}$ 1503.

ANDRA KAPITLET.

Brasks verksamhet såsom domprost i Linköping.

Vid den påfliga kurian befann sig ända sedan år 1479 HEMMING GADD såsom ombud för Sten Sture d. ä., hvarest han hade att utföra det svåra uppdraget att befordra Sveriges sak gent emot det danska hofvet. Genom sin begåfning och vältalighet lyckades han äfven att framgångsrikt sköta detta värf och stannade under 20 hela år på sin post, hvarefter han begaf sig tillbaka till Sverige, där erkännande och loford i rikt mått kommo honom till del från Sten Sture och de rådsherrar, som stodo på hans sida. År 1500 finna vi honom i hemlandet, uppgörande planer för åstadkommande af en allmän resning mot konung Hans. Sturepartiets hjälp hade han ock att tacka för sitt val till biskop i Linköping 1501, ett val, på hvilket han dock aldrig lyckades erhålla påflig konfirmation och konsekration; i och med detta val blef den af honom innehafda domprostbeställningen i Linköping ledig.[1] BRASK blef under omständigheter, som redan förut äro berörda, hans efterträdare i domprostämbetet. Tydligt är, att BRASK såsom domkapitlets främste man, näst efter biskopen, under dessa förhållanden måste få ett ännu större inflytande än vanligtvis domprosten kan utöfva.

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 75 berättar därom med orden: Anno Dominj 1501 doctor Hemmingus resignauit preposituram lincopensem.

Att electus Hemming ej förmådde utverka åt sig sedvanlig bekräftelse och vigning, minskade hans anseende inom domkapitlet och blef en af anledningarna till, att den egentliga stiftsstyrelsen öfvergick till domprosten. Då påfven så ihärdigt vägrade att bekräfta Hemmings val, har detta utan tvifvel haft sin orsak i inflytelser från danska hofvet. Samma år som Hemming blef vald i Linköping, 1501, utsåg påfven en särskild administrator för Linköpings biskopsstol, en kardinalpresbyter Jakob, vanligen kallad Arborensis. Domkapitlet uppmanade Hemming att söka utverka påflig konfirmation och uttalade sin otillfredsställelse med de rådande förhållandena. Man må ej undra öfver, att domkapitlet ansåg sig äga anledning till klagomål, då den, som skulle såsom stiftets chef vårda sig om dess angelägenheter, i stället drog omkring i landet i spetsen för beväpnadt manskap och använde all sin tid för krigsföretag eller resor i underhandlingssyfte. Särskildt Brask såsom den ledande mannen i domkapitlet måste mer än en gång komma i en svår ställning till electus Hemming. Då ärkedjäknen Johan Ganzo i Linköping hastigt aflidit i januari 1510, hade hans kvarlåtenskap omhändertagits af domprosten Brask å kapitlets vägnar, men så snart Hemming, som då uppehöll sig i Söderköping, fick kännedom härom, var han genast färdig att begifva sig till Linköping för att själf taga saken om hand. I ett bref till riksföreståndaren Svante Nilsson af den 29 januari 1510 [1] uttalar han sitt missnöje med domprostens maktbegär. Brask handlar, säger Hemming, »likerwis han wore huffudh och raby ower alla, man jach forswarer thet medh idhert herredöme, hurw jach kan, til myn forwentilsse. Jach giffwer mik uth i nath obebodath, sa jach will wara ther innan dagh, ath se hwath myn lycka ær, hwath heller progisthen skall wara hans arffwinge eller jach». Lik-

[1] C. G. Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia. V, s. 382.

nande sammanstötningar torde ha förekommit ej så alldeles sällan. Med de egentliga biskopsgöromålen kunde Hemming såsom icke konfirmerad ej taga någon befattning, dock har han under sin biskopstid fastställt några konfessorsval. Hemming ville dock ej afgå, utan fortfarande uppbära stiftets inkomster. Påfven lät då år 1506 utfärda en skrifvelse, hvari han uttalar sig i skarpa ordalag om Hemming och hans beteende och förklarar honom förlustig Linköpings stift, hvilken skrifvelse anslogs på dörren till Linköpings domkyrka; 1512 lät påfven föranstalta en allvarlig undersökning af Hemmings sak, hvarmed hans fullständiga aflägsnande från stiftsbestyrelsen åsyftades.[1]

Domprosten Brask var under tiden i spetsen för kapitlet oaflåtligt verksam i kyrkliga ärenden. Visserligen kunde ej heller han utföra de egentliga biskopsgöromålen, emedan han saknade biskoplig vigning, hvarför exempelvis, då invigning af konfessorer, abbedissor, munkar och nunnor skulle försiggå i det under biskopens uppsikt stående Vadstena kloster, biskopar från kringliggande stift, såsom Ingemar i Växiö och Otto i Västerås, måste tillkallas, men detta oaktadt var domprosten, i omtanke för stiftet och lust att befrämja dess fördel, lika outtröttlig, som hvilken som helst lagligen insatt biskop skulle ha kunnat vara.

Strax efter sin återkomst från Rom framträder han som domkapitlets ombud vid bevakandet af dess intressen. Vid ett ting, som hölls af Johan Ulff, domhafvande i Bankekinds härad, den 4 november 1506, företrädde domprosten Hans Brask och begärde laglig häradssyn på stenskäl, som ut-

---

[1] I ett perg. br. i R. A. $^{28}/_{6}$ 1512 omtalas ett uppdrag af påfven till biskoparne i Strängnäs och Västerås samt domprosten i Linköping att undersöka och afdöma den sak, som väckts af Anna, Erik Erikssons enka, och hennes barn, boende inom Skara stift, angående gods, som Hemming Gadd skulle hafva orättmätigt tillägnat sig.

visade gränserna för kyrkan tillhörigt gods i Landeryd.[1] Sin omtanke för kyrkans bästa visade han äfven genom instiftande af ett nytt prebende vid Linköpings domkyrka[2]. Med hågkomst af allt det goda, han af Linköpings kyrka fått röna, anslår han flere betydande gods till underhåll för den blifvande prebendaten, bland andra Hult (i Qvillinge socken), efter hvilket prebendet skulle benämnas. Vanligen benämndes prebendet »Barbaræ», såsom stiftadt på Barbaras dag. Brask själf säger i brefvet, att han stiftar det till Hieronymus' och Barbaras ära och tillbedjan. Öfriga gods, som donerades för ändamålet, voro Valla i Flistad socken, Håckla i Klockrike, en andel i Hageby nära Skeninge och en del i Mjerdevid i Slaka, Norra Smedjestad i S:t Lars, Hjulsbro i Landeryd, Skog i Vist, Drögsnäs i V. Eneby, Börstorp i Regna, Södra Vagelö i Hellestad och ännu ett par andra.

Det låg domprosten om hjärtat, att kyrkorna måtte skyddas från förfall, och att de måtte hållas i värdigt skick. När någon församling för nybyggnad eller reparation af sin kyrka kom i penningförlägenhet, kunde det understundom hända, att stiftet för öfrigt, eller åtminstone någon del däraf, genom bidrag understödde den betungade församlingen. När Trefaldighetsförsamlingen i Söderköping behöfde reparera sin kyrka (nu Drothem) och laga om sina klockor och upphjälpa öfriga kyrkans tillhörigheter, skref domprosten jämte kapitlet den 7 januari 1512 ett bref till prostar och kyrkoherdar öster om Stångån med uppmaning, att de dels själfva af sin egendom skulle lämna något bidrag, »emedan Gud i sin barmhärtighet gjort allmosegifvandet till ett botemedel mot synderna», dels ock uppmana sina församlingsbor till samma fromma barmhärtighetsverk.[3]

---

[1] Perg. br. i R. A. $^{4}/_{11}$ 1506.
[2] Perg. br. i R. A. $^{4}/_{12}$ 1510.
[3] Pp. br. i R. A., utfärdadt i Linköping $^{7}/_{1}$ 1512.

I mål, som hade sin grund i oenighet mellan kyrkoherde och församling, blef Brask med sitt kapitel ofta nödsakad att uppträda som domare. Ett dylikt mål från Nykyrka (W. Ny) församling hemställdes till kapitlets afgörande år 1511.[1] Kyrkoherden Hemming i W. Ny anförde klagomål öfver, att hans församlingsbor sökte upphäfva en anordning, som aflidne biskop Henrik träffat i fråga om kyrkoherdens i W. Ny aflöning. Denne biskop hade nämligen bestämt, att kyrkoherden skulle få uppbära afkastningen af en arrendegård, som egentligen hörde kyrkan till, en förmån, som betingades däraf, att själfva prästgården lämnade en alltför ringa inkomst. Nu ville församlingens medlemmar ej blott vägra honom detta, utan ock förmena honom vissa gåfvor och testamentsandelar, som han ansett sig berättigad att uppbära. Kapitlet fastställde biskop Henriks anordning och ställde sig äfven föröfrigt gynnsamt mot kyrkoherdens fordringar.

När det gällde att tillvarataga prästerskapets rättigheter, visade sig Brask ständigt vaksam och sökte tillbakavisa hvarje öfvergrepp, från hvilket håll det än gjordes.

Askeby kloster ägde ett fiske i Norrköping och hade att erlägga tionde till kyrkoherden för denna sin fördel. Då klostret under flere år underlåtit att uppfylla sin skyldighet i detta afseende, insände rådet och menigheten i Norrköping klagomål däröfver till domprosten. Brask sände då till abbedissan Margareta i Askeby ett bref,[2] hvari han uppmanar henne att vidtaga rättelse och påminner om, att han själf erlade tionde till vederbörande kyrkoherde för sitt fiske i Munkeboda, och att abbedissan i Vadstena på samma sätt erlade tionde af sitt fiske i Motala. För det goda exemplets skull borde

---

[1] Pp. br. (fragment) i R. A. $^3/_7$ 1511.
[2] Pp. br. i R. A., utfärdadt i Linköping $^8/_5$ 1512.

därför nu Margareta se till, att den skyldighet, som ålåg hennes kloster, måtte blifva uppfylld.

För Vadstena kloster sörjde han bl. a. genom att bekräfta af klosterfolket valda konfessorer, såsom ett ännu bevaradt stadfästelsebref för Nicolaus Ragvaldi utvisar,[1] och var därjämte angelägen, att Birgittas hus i Rom måtte komma under ledning af dugande män. Han önskade, att huset skulle styras genom personer, som stodo Linköpings domkapitel nära, men kom därigenom att gå emot klosterregelns mening. Från Vadstena utsända klosterbröder uttalade missnöje med de planer, som Brask sökte i Rom genomföra i det nämnda syftet.[2]

Den tid, hvarunder Hans Brask innehade domprostämbetet i Linköping, var en i politiskt afseende orolig och stormig tid. Riksföreståndaren Sten Sture d. ä. hade aflidit 1503 och Svante Nilsson hade efter honom öfvertagit riksföreståndarskapet, till hvars skötande han blifvit enhälligt vald den 21 januari 1504. Under gamle herr Stens tid hade Brask ännu ej fått mottaga något uppdrag i statsangelägenheter, men under Svante Nilssons tid blef det annorlunda. Den danske unionskonungen Hans vidhöll alltjämt sina anspråk på den svenska kronan och betraktade riksföreståndarne som upprorsmakare, något, som på det stora mötet i Kalmar midsommaren 1505 på ett synnerligen tydligt sätt gaf sig tillkänna, i det konung Hans genom en högtidlig dom förklarade,

---

[1] Perg. br. i R. A. $^{22}/_{3}$ 1511. Se bilagan IV.

[2] Betecknande är i detta afseende hvad Vadstenabrodern Peder Månsson den 24 maj 1512 skrifver från Rom till abbedissan Anna Fickesdotter och generalkonfessorn Nils Ragvaldsson. »Wi ærum pliktoghe ath wphöya oc förökia war hælgha ordhen oc ey föresee cortisanis, som hær wilya standa aff Swærike wtsændhe til ath stwdera oc förswara theras ræth, hwilkith oss tarffwadis oc æn swa wæl som them i domkyrkiommen». R. A. Silfverstolpeska samlingen: Diplomatarium Wadstenense efter originalpappersbref i Upps. Univ. Bibl. Palmsköldska samlingen N. XIV. Topogr. XLI s. 299. Jämför angående förhållandena i Birgittas hus under denna tid E. Hildebrand, Den svenska kolonien i Rom under medeltiden (I Historisk tidskrift 1882) s. 36 f.

att aflidne riksföreståndaren Sten Stures arfvingar, Svante Nilsson och med honom flere riddare, voro förlustiga sina gods och skyldiga att lida det straff, som var stadgadt för majestätsförbrytare.

Afsikten med nämnda möte i Kalmar, att åstadkomma en fredlig uppgörelse, mellan å ena sidan det nationellt svenska partiet, som leddes af riksföreståndaren, och å den andra unionskonungen, hade alltså fullständigt gått om intet, och i stället för det åsyftade lugnet inträdde en period af oro och osäkerhet. För att afhjälpa detta tillstånd började man ånyo att från svensk sida tänka på underhandlingar. Vid Kalmarmötet hade hvarken Svante Nilsson eller det svenska rådet infunnit sig, och denna omständighet togs af konung Hans till förevändning att afkunna den förut nämnda domen. Vid den underhandling, som man nu förberedde, måste man söka ursäkta detta uteblifvande.

Domprosten Hans Brask var nu en bland medlemmarne i den beskickning, som hade detta i uppdrag. Detta synes vara första gången Hans Brask framträder såsom innehafvare af viktigare statsuppdrag. Med honom deltogo i beskickningen den danskvänlige herr Ture Jönsson och herr Sten Turesson (Bjelke), hvilka redan förut varit ombud i underhandlingar med Danmark, nya medlemmar voro Brask och Bengt Åbjörnsson af Händelö, densamme, som sedermera blef mördad i Stockholms blodbad 1520. För de nämnda fyra personerna utfärdade ärkebiskop Jakob Ulfsson fullmakt den 7 januari 1506,[1] och de i Vadstena samlade svenska rådsherrarne begärde i en skrifvelse till det danska rådet af den 20 januari 1506[2] ett lejdebref för dem. Redan nu var Hans Brask medlem af riksrådet. Biskoparne ägde såsom sådana plats i rådet, men det inträffade äfven understundom, att andra kyrkliga värdig-

[1] S. H. 19: 130.
[2] S. H. 19: 136.

hetsinnehafvare däri kunde inträda. Särskildt mot medeltidens slut gifvas flera exempel därpå, att prelater, som voro utmärkta genom lärdom eller stor praktisk duglighet, vunno hedern att räknas som rådets ordinarie medlemmar. Under tiden från 1494 till och med 1509 hafva fem prelater, som ej hunnit biskopsvärdigheten, inträdt i rådet. Den tanken har blifvit framkastad, att anledningen, hvarför så många prelater utom biskoparne vid denna tid sutto i rådet, är att söka däri, att man från hierarkiens sida under denna tid var angelägen att söka skaffa understöd äfven på detta håll åt den makt, som man kände småningom glida sig ur händerna.[1] I betraktande af den oaflåtliga tendens, som denna tids kyrkligt styrande män visade, att genom förvärfvande af nya maktmedel söka stärka kyrkans ställning, tyckes denna tanke ej vara uttalad utan grund.

Under sin domprosttid synes Brask flitigt hafva besökt rådsmötena, hvarom åtskilliga originalbref i Svenska Riksarkivet bära vittne.[2]

Första gången Brask finnes omnämnd som riksråd är den 7 januari 1506, i den nyss nämnda fullmakten. Där gifves åt honom och hans tre meddelegerade uppdrag att »förhandla och öfverväga dessa tre rikens (Sveriges, Norges och Danmarks) bästa, så att skada, fördärf och blodsutgjutelse må hämmas.»[3] Under det de svenska rådsherrarne ännu voro samlade i Vadstena, ankommo lejdebref från Danmark, men då man önskade få lejdetiden förlängd, afsände man begäran om nya bref, hvarjämte en vädjan ställdes till det danska riksrådet, att det måtte göra hvad i dess makt stod att vid den blifvande underhandlingen åstadkomma sämja rikena emellan.

[1] O. Alin, Om svenska rådets sammansättning under medeltiden, (i Upps. Univ:s årsskrift 1877.) s. 7—9.

[2] Exempelvis Perg. br. i R. A. utfärdadt i Stockholm $^{25}/_{8}$ 1511, Pp. br. i R. A., Strengnäs $^{8}/_{10}$ 1511 och Perg. br. i R. A., Stockholm $^{30}/_{7}$ 1512 (alla rörande jordegendomar.)

[3] S. H. 19: 130.

Emellertid synes man från svensk sida ej hafva varit så synnerligt angelägen om att få en uppgörelse till hvad pris som helst till stånd, ty i ett bref, som ärkebiskopen Jakob Ulfsson skrifver till rådsherrarne den 30 januari 1506, säger han, att om en för svenskarna gynnsam öfverenskommelse ej kunde träffas, borde en uppgörelse ej komma i fråga.[1]

De nya lejdebref, som det svenska rådet begärt för sina delegerade, hade man anhållit måtte sändas till danska riksgränsen, där de skulle mottagas af de svenska sändebuden, innan de beträdde danskt område. I Markaryd i Sunnerbo härad i Småland erhöllo ombuden antagligen sina lejdebref, och de voro nu färdiga att begifva sig till den utsatta mötesplatsen, Malmö, dit det danska riksrådet skulle begifva sig. Den instruktion, efter hvilken de hade att gå vid underhandlingen, innehöll, att de skulle ursäkta Svante Nilssons och de svenska rådsherrarnes uteblifvande från mötet i Kalmar midsommaren 1505, danskarne hade så hastigt dragit sig från staden, att Svante med rådsherrarne ej i tid dessförinnan kunde anlända, och för öfrigt väntade man en rysk beskickning; därjämte skulle de söka få till stånd en vapenhvila, hvarvid de borde åt Sverige skaffa besittningsrätt till Kalmar, Borgholm och Öland, och utsträcka detta stillestånd på ända till 12 år; om äfven en så lång vapenhvila ej kunde utverkas, borde i hvarje fall före stilleståndets utgång ett nytt möte vara utsatt, som skulle ånyo pröfva möjligheterna för sämjans upprätthållande. Om det ej var möjligt att åt Sverige förvärfva Kalmar och Borgholm, skulle ej heller detta vara ett hinder för uppgörelsen om stillestånd på några år. Kunde man nu ej komma öfverens för någon längre tid, så borde åtminstone en vapenhvila intill nästa Mikaelisdag, den 29 september, utverkas. Under den tid, stilleståndet

[1] S. H. 19: 138.

ägde rum, skulle hvar och en, som ägde gods i mer än ett af de tre rikena, njuta och komma till sitt eget, i hvilket rike det än låg. Blefve det åter vid underhandlingen ifrågasatt af hvilken anledning konung Hans blifvit Sverige förlustig, skulle detta hänskjutas till ett följande möte, likaså skulle sändebuden ej yttra sig om någon påflig bekräftelse af konung Hans' val, hvilken möjligen kunnat vinnas i Rom, eller mottaga bref därpå, utan, då något sådant ifrågasattes, begära betänketid.

Med en så beskaffad instruktion begåfvo sig ombuden in på danskt område på färd till Malmö. Då de drogo genom Lund, kommo de redan där till tals med åtskilliga af det danska rådets medlemmar. Ehuru sympatier från dansk sida ej saknades för en uppgörelse, var dock intresset för att göra hvarje resultat af underhandlingen om intet, ännu starkare. Genom hvarjehanda förespeglingar och särskildt genom uppgiften, att konung Hans personligen vore att förvänta till Lund, fördröjdes de svenska sändebuden hela tre veckor i Lund, ända till dess den bestämda tiden för lejden begynte lida till slut.[1] Då de svenska sändebuden sågo, att underhandlingarna från dansk sida afsiktligt drogos ut på tiden, och att en verklig uppgörelse med danskarne vid detta tillfälle ej skulle komma till stånd, gjorde de sig redo att återvända utan att hafva vunnit något med sin beskickning. Först då framställde i sista stund de danska riksråden sina villkor för ett stillestånd: svenskarne skulle antingen öfverlämna riket till konung Hans igen eller ock antaga hans son Kristiern till konung eller slutligen från hela riket inbetala en viss penningsumma. Det danska rådet var villigt att medgifva ingående af stillestånd på någon tid, om ett af de tre villkoren dessförinnan uppfylldes.

---

[1] *Styffe. Bidrag till Skandinaviens historia V,* 82. (Ett i Kongl. Danska Geh.-Arkivet förvaradt koncept af Hemming Gadds hand, Växiö den 26 mars 1506),

Då de svenska sändebuden ej kunde ingå härpå, utan begärde uppskof för sakens hänskjutande till rikets råd och Sveriges menige man, hade därmed ändamålet med hela den dyrbara beskickningen förfelats, något, hvaröfver riksföreståndaren Svante Nilsson i det nyssnämnda af Hemming Gadd koncepterade brefvet uttalar sitt beklagande.

De svenska sändebuden, med undantag af Brask, afreste från mötet någon af de första dagarna i mars och togo då vägen öfver gränsorten Markaryd. Från denna plats skrefvo de ett bref, dateradt Markaryd den 9 mars 1506, till de svenska rådsherrar, som voro samlade i Kalmar, i hvilket de redogjorde för utgången af beskickningen och sade sig ämna kvarstanna i Markaryd, till dess de kunde få ett skriftligt svar från det danska riksrådet i fråga om de nyss förhandlade angelägenheterna.[1]

Brask åter dröjde kvar för att mottaga de danska rådsherrarnes skriftliga svar. På detta sätt kan nämligen enklast en förklaring gifvas till den omständigheten, att det nyss nämnda brefvet från Markaryd är undertecknadt endast af tre bland beskickningens medlemmar, men ej af Brask. Det väntade svaret från danska riksrådet ankom äfven och är dateradt Malmö den 5 mars 1506, något som förutsätter, att underhandlingar förts ej blott i Lund, utan ock i Malmö. Det väsentliga innehållet af det genom Brask mottagna brefvet är följande. Det danska rådet har ej kunnat finna, att de fyra svenska ombuden hade sådan fullmakt, att de kunde på ett slutgiltigt sätt behandla frågan om den mellan rikena rådande missämjan, det ville dock ej ställa sig afvisande mot försöken att åstadkomma fred, utan ville gärna skaffa nya lejdebref åt samma svenska ombud, som varit på mötet, eller åt andra, som möjligen utsågos till medlemmar i en blifvande beskickning, såvida man från

[1] S. H. 19: 141.

svensk sida ville vara med om föranstaltande af ett möte nästkommande 17 maj eller 8 juli och i tid därom tillskref det danska rådet. Danska ombud skulle då vara de svenska till mötes, och man skulle söka åstadkomma uppgörelse, så att stridigheterna måtte biläggas. Om uppgörelse ej kunde åvägabringas, skulle den danske konungens rätt och dom vara skyddad i hvarje afseende.[1]

Med detta svar, som var det skriftliga vittnesbördet om, att beskickningen ej vunnit sitt mål, återvände Brask.

I Växiö hölls ett rådsmöte, hvarvid riksföreståndaren Svante Nilsson och de rådsherrar, som voro med honom, sammanträdde med de från danska beskickningen återkomna fyra svenska ombuden, hvarvid dessa senare redogjorde för utgången af beskickningen.

Den underhandling, i hvilken Brask för första gången fick pröfva sina krafter, blef alltså utan resultat, för såvidt man hoppats att genom densamma åstadkomma fred. Att Brask önskat uppnå detta mål, kunna vi ej betvifla, men med den instruktion, som svenska sändebuden ägde, stod i verkligheten ej ett fullständigt afgörande att vinna.

Det goda hade åtminstone underhandlingen haft med sig, att vapnen fingo hvila å ömse sidor under det öfverläggningarna pågingo. Men så mycket mer förbittrad blef fejden, när den sedan återupptogs. Kriget flammade åter upp och fortgick, afbrutet endast genom några små vapenstillestånd, till år 1509.[2] Ej några större drabbningar äro karaktäristiska för detta krig, danskarne sysselsatte sig med kaparfärder och plundrande anfall på kusterna; svenskarne åter drogo härjande in i danska gränslandskapen. Under denna krigstid visade sig lidelserna hos de båda kämpande parterna synnerligen starka,

---

[1] S. H. 19: 143.

[2] Jämför med afseende på teckningen af denna tid C. Paludan-Müller, De første Konger af den Oldenborgske Slægt. Kjøbenhavn 1874, s. 215.

och hatfullheten gaf sig luft i grymma och förnedrande våldsgärningar. Det var härunder som danskarnes outtröttlige sjöhjälte Sören Norby i juli 1507 angrep och uppbrände Kastelholms slott, och OTTO RUD, danske ståthållaren på Borgholm och Öland, i augusti 1509 nattetid öfverföll staden Åbo och med den största grymhet utplundrade och förhärjade staden med dess kyrka; det var ock härunder som svenskarnes outtröttlige kämpe HEMMING GADD, som svurit danske konungen fiendskap intill döden, lyckades intaga staden Kalmar genom stormning i oktober 1506. Så ohejdadt och förbittradt som striden å ömse sidor fördes, måste dock dess grymheter åtminstone för någon kort tid låta fredsvännerna vinna insteg. Man gjorde ett försök med underhandling, och denna förde, efter förberedande öfverläggningar i Helsingborg, till en uppgörelse i Köpenhamn i augusti 1509. Från svensk sida hade man afsändt sex rådsherrar, på den danska mötte konung Hans med det danska rådet. En af de svenska rådsherrarne var domprosten HANS BRASK, som nu för andra gången fick tillfälle att uppträda som underhandlare mellan Sverige och Danmark. Utom BRASK voro två prelater utsedda, biskop OTTO i Västerås och domprosten HENRIK VENNE i Åbo, och tre lekmän, riddarne ERIK TROLLE, PEDER TURESSON (Bjelke) och NILS ESKILSSON (Banér). Deras fullmakt var utfärdad af 5 biskopar och 12 andra rådsherrar. De svenska sändebuden ingingo här på en öfverenskommelse, som var för svenskarne mycket förödmjukande.[1] Sverige åtog sig nämligen att årligen betala 12,000 mark Stockholms mynt hvar midsommar och därjämte för drottningen 1,000 mark, hvilket allt skulle uppbäras af konung Hans' fullmäktige på Kalmar slott; dessa betalningar skulle pågå,

[1] PERINGSKÖLDS Diplomata. Tom XIX i V. H. A. förekommer en afskrift af traktaten. Där nämnes äfven »docter Hans Braskæ, prowest i Lijnköping».

till dess ett möte kunde komma till stånd, som erkände honom eller hans son som svensk konung, Kalmar slott, Borgholm och Öland skulle konung Hans behålla, hvaremot svenskarne skulle vara herrar öfver Kalmar stad och län. Om det blefve krig mellan Lübeck och Danmark — och ett sådant stod i verkligheten alldeles för dörren — skulle svenskarne upphöra med all handel på Lübeck; genom en särskild förpliktelse utlofvades, att i sådant fall de lübeckska fartygen, som voro inom svenskt område, skulle kvarhållas danska kronan till godo. Ett stadgande, som ingick i öfverenskommelsen, föreskref, att svenska kyrkor och kloster skulle behålla sina egendomar och inkomster på Öland.

Det ingångna fördraget var i högsta grad ofördelaktigt för Sverige och innebar en kränkning för de svenska nationella sträfvanden, som väckts till lif redan sedan långt tillbaka och nu under Sturarne med mycken strid sökte att arbeta sig fram. Att Brask för sin egen del ej var någon vän af den danske konungen, kunna vi taga för afgjordt, och det låg honom sannolikt om hjärtat, att villkoren skulle för svenskarne blifva de mest gynnsamma. Den tanken har blifvit framkastad,[1] att konung Hans varit angelägen om, att vid denna underhandling de svenska sändebudens antal skulle till hälften utgöras af medlemmar, tillhörande det andliga ståndet, emedan han trott, att dessa varit »lättare att skrämma eller att muta»; att många af kyrkans män under den senare delen af medeltiden i mer än ett afseende gifvit anledning till berättigade klagomål, är visst, och det är ej osannolikt, att konung Hans och de svenska prelaterna hyst den nyss nämnda uppfattningen. Att härmed något skulle vara afgjordt angående domprosten Brasks bestickliget, måste dock bestridas; intet talar för, att han skulle

---

[1] Styffe, Bidrag till Skand. Hist. V. CXXXIX.

varit en bedräglig underhandlare, men att saken kunnat sättas i fråga är dock betecknande för de senare medeltidsbiskoparnes rykte.[1] Förmodligen ansåg äfven Brask, att fördraget var i högsta drag förödmjukande för Sverige, i det årliga stora penningeutbetalningar skulle utgå till danska konungafamiljen som ett slags vittnesbörd om Sveriges underdånighet, men utan tvifvel menade han, att det förödande och utmattande kriget, som nu redan flere år pågått, var ett ännu större ondt. Domprostens mån-het om kyrko- och klosteregendomars bevarande framlyser i det nyss nämnda stadgandet rörande Öland; att han vid detta villkors genomdrifvande satt in mycken kraft, är antagligt.

Freden blef dock ej långvarig. Svante Nilsson med åtskilliga rådsherrar påstodo, att de svenska sändebuden i Köpenhamn öfverträdt sina fullmakter, då de beviljat årliga utbetalningar till Danmark, utan att kräfva återfåendet af Kalmars och Borgholms slott, och förklarade det i Köpenhamn ingångna fördraget kraftlöst.

I en ny, såsom det synes, resultatlös underhandling har Brask deltagit i slutet af år 1509.[2]

Att Brask ej helt kunde ingå på Svante Nilssons ståndpunkt, ehuru han var nära förbunden med honom, visade han genom att deltaga i det år 1512 i Stockholm ingångna förbund, hvarvid 21 andliga och världsliga herrar, bland dem Erik Trolle och Ture Jönsson, öfverenskommo att motstå alla dem, som ville störa begynnelserna till en ständig fred, och som ville beröfva rikets

---

[1] Styffe anför i Bidrag t. Skand. Hist. V. CXXXIX, not. 5 Reimar Kocks utsaga, att svenska biskoparne och några af adeln blifvit köpta af konung Hans att till sitt fäderneslands fördärf ingå på öfverenskommelsen. Script. rer. Svec. med. ævi III: 1 254, men tillägger, att Reimar Kock härvid ej uppgifver källan, och att han stöder sig på hvad han hört berättas i Lübeck.

[2] Enligt ett bref i Danska Geheimearkivet, anfördt af C. G. Styffe i Bidrag till Skand. hist. V, s. 378, dateradt i Hamneda i Sunnerbo $^{30}/_{11}$ 1509.

råd den makt, det från gamla tider ägt, samt att ömsesidigt hjälpa hvarandra och upprätthålla hvarandras privilegier.

Brask stod således ännu tvekande, huruvida de under Sturarne allt tydligare framträdande nationella strömningarna voro berättigade, och tycktes ännu vara öfvertygad, att Sverige i förening med Danmark kunde finna sin lycka; men måhända ligger den djupaste förklaringsgrunden till hans handlingssätt däri, att han i de nationella rörelserna, som hade sin samlingspunkt i riksföreståndarskapet, såg en fara för kyrkans privilegier och intressen. Förbindelsen med Danmark hade Brask aldrig åtrått såsom något eftersträfvansvärdt, men när det gällde kyrkans sak, måste äfven denna förbindelse såsom en mera tillfällig öfvergångsform tolereras. Brask var i grunden en varmt fosterlandsälskande man, och i flera bref framlyser hans välvilliga stämning mot Svante Nilsson och dennes åtgärder för Sveriges frigörelse, hvarjämte Brask gärna i politiska angelägenheter utbyter tankar med honom,[1] men vi få ej förgäta, att Brask framför allt annat var den romersk-katolska kyrkans afgjorde försvarare och lydige son, som gjort kyrkans sak helt och hållet till sin egen.

---

[1] Jämför t. ex. ett af C. G. Styffe i Bidrag till Skand. hist. V. s. 224 anfördt, i Danska Geheimearkivet förvaradt bref, dateradt Linköping $^5/_{11}$ 1507, i hvilket Brask meddelar herr Svante Nilsson åtskilliga politiska nyheter.

II.

BRASK SÅSOM INNEHAFVARE AF LINKÖPINGS BISKOPSDÖME.

TREDJE KAPITLET.

Biskop Brasks verksamhet på det kyrkliga området.

Att BRASK med sitt högsträfvande sinne länge haft sina tankar riktade på Linköpings biskopsstol, är ställdt utom tvifvel. En medtäflare hade han dock i kardinalpresbytern Jakob Arborensis, som jämte värdigheter i Rom (S:t Vitalis och S:t Clemens) äfven från den 3 september 1501[1] innehade Linköpings stift som administrator.[2] Han utgör ett af de få inom kyrkohistorien förekommande exemplen på, att utländingar genom påflig provision erhållit episkopat. I Sverige torde detta förut endast inträffat med Johannes Jerichini.

Påfven Julius II önskade, att denne kardinal, ehuru ej känd af svenskarne, måtte njuta fördelarne från Linköpings biskopsdöme, och skickade särskildt bref till danske konungen Hans med begäran, att han på allt sätt måtte understödja kardinalen att komma i besittning af nämnda biskopsstol; en begäran, som konung Hans dock måste inför påfven förklara sig ej kunna uppfylla, på grund däraf, att HEMMING GADD ihärdigt nekade att

---

[1] C. EUBEL, Hierarchia Catholica Medii Aevi. Monasterii 1901. II, s. 196.

[2] I egenskap af kardinalpresbyter omnämnes han i d:r *K. H. Karlssons* afskriftssamling, i en skrifvelse från påfven Julius II till »dilecto filio Jacobo tituli sancti Clementis, presbytero cardinali» den $^{29}/_{11}$ 1503.

afstå från den biskopsstol, till hvilken han blifvit vald.[1] Den bannlysningsdom, som sedan den 20 januari 1506 hvilade öfver Hemming[2] gjorde det emellertid efter hand omöjligt för honom att längre innehafva platsen. Då Jacob Arborensis ej ens ansåg det rådligt att infinna sig i sitt biskopsstift, måste Linköpings domkapitel vara betänkt på att till sin ledare utse en dugande man, som kunde förtjäna att kallas stiftschef. Till en början hade man därvid sina tankar riktade på Gustaf Trolle, men då ryktet förmält, att han var påtänkt till ärkebiskopsstolen i Uppsala, utsåg kapitlet domprosten Hans Brask till biskop år 1513.

Genom frikostiga penninggåfvor lyckades den nyvalde biskopen förmå kardinal Arborensis att afstå från alla anspråk på biskopsstolen.[3] Efter erhållen påflig bekräftelse invigdes han högtidligen den 7 augusti 1513[4] till biskopsämbetet i Linköping genom biskoparne Vincentius i Skara, Mathias i Strängnäs, Otto i Västerås och Ingemar i Växiö.[5] En tradition vet att förmäla, att en svår, förhärjande storm rasade, då biskopen sjöng sin första

---

[1] C. Eubel, Hierarchia Catholica Medii Aevi. II. 1431—1503. Monasterii 1901, s. 25 uppgifver kardinalens fullständiga namn, titlar och dödsår på följande sätt: »*Jacobus Serra,* archiepiscus Arboren. = tit. s. Vitalis, dein. s. Clementis, demum episcopus Albanen., Tusculan., Prænestin. (Arborensis), † 1517. Mart. 15.»

[2] Celses Bullarium s. 212.

[3] J. Messenius, Scond. Illustr. Tom. 4, s. 72. E. Grönblad anför i Nya källor till Finlands Medeltidshistoria, s. 575, ett bref, utfärdadt den 6/4 1513 i Rom, hvarigenom påfven Leo X tillägger dekanen i Linköping Erik Svensson S:t Sigfrids altares prebende vid Åbo domkyrka, som blifvit ledigt genom mäster Hans Brasks val till biskop i Linköping.

[4] A. O. Rhyzelius, Episcoposcopia s. 120 anger dagen felaktigt såsom den 6 aug.; J. I. Håhl, Linköpings stifts herdaminne, I, s. 18 likaledes oriktigt såsom den 16 aug. Den i afhandlingen angifna dateringen stöder sig på Diarium Vadstenense i Upps. Univ. Bibl.

[5] Diarium Vadstenense, C. 89, i Upps. Univ. Bibl. omtalar biskopens val och invigning med uttalande af den önskan, att saken må lända till Guds ära (»Vtinam ad Dei laudem»).

messa i domkyrkan. (Benzelius' Monum. Eccl.. Fortsättningen af Linköpings Biskopskrönika af I. P. Klint s. 135.) Det var af behofvet påkalladt, att Linköpings biskopsstift fick inträda i lugnare förhållanden än de, som under den närmast föregående tiden varit rådande. En kraftig och beslutsam vilja stod nu i spetsen för stiftets angelägenheter, och den nye biskopen kände genom sin föregående verksamhet väl till de uppgifter, hvilka han nu såsom biskop öfvertog.

Kyrkans ställning inom Sverige var vid denna tid sådan, att kraftiga och insiktsfulla män kräfdes för att hålla hennes anseende uppe.[1] Kyrkan i dess helhet hotade att glida bort från de grundvalar, på hvilka allenast en bestående kyrka kan byggas. Tron på Kristus, kyrkans lefvande grund, var matt och kraftlös och fördunklades genom det otillbörliga betonandet af människornas egen förmåga. Genom villigt ingående i kyrkans delvis själfuppfunna ordningar och genom blind förtröstan på hennes auktoritet — men också endast genom detta — var möjlighet gifven för den enskilde att vinna målet för sin jordiska tillvaro. Och ej allenast möjligheten därtill var gifven, den, som begagnade sig af kyrkans ordningar skaffade sig därigenom en förtjänst inför Gud, och i samma mån han osvikligt åtlydde kyrkans bud, kunde han vara *viss* om, att han var på vägen till målet och äfven skulle hinna detta. Att under sådana förhållanden en skadlig säkerhet skulle uppammas i sinnena, är ej att undra öfver, och i verkligheten torde vid medeltidens slut inom den svenska kyrkan på mer än ett område krafvet på det personliga tillägnandet af kristendomens sanning hafva varit fullkomligt tillbakaträngdt.

---

[1] Med afseende på svenska kyrkans ställning vid medeltidens slut jämför H. Reuterdahl, Svenska kyrkans historia. Tredje Bandet. Stockholm 1863 och samme författares *Statuta synodalia*, Lund 1841 och L. A. Anjou, Svenska kyrkoreformationens historia. Upsala 1850 s. 1—53.

Härigenom hindrades kristendomen att bevisa sin hälsosamma kraft, och dess sanna väsen doldes under ett hölje af yttre former, som af många, till deras egen skada, uppfattades som verkligheten själf. Att stelna i yttre formväsen låg för kyrkan synnerligen nära, ja kyrkan kan sägas vid medeltidens slut redan hafva dukat under för denna fara, ehuru visserligen icke ansatser fullkomligt saknades för att upphjälpa tillståndet.

Att häfda kyrkans yttre ställning emot alla försök till angrepp och intrång var oftast den uppgift, som kyrkans ledande män under medeltidens sista skeden gjorde till sitt högsta; till genomförandet af några inre förbättringar syntes ännu de nödvändiga förutsättningarna saknas.

Då Brask nått fram till biskopsvärdigheten, gjorde äfven han värnandet af »kyrkans frihet»[1] till sitt mål, och under den tid, han förvaltade ämbetet, fick han lära känna, att uppgiften på grund af tvetydigheten hos det, som skulle försvaras, var svår nog.

För Brasks uppfattning var dock den romerska kyrkans sak ingalunda tvetydig. Sådan som hon traditionellt utbildat sig, borde hon ock försvaras, och Brask kände ingen tvekan att i hennes lära och ordningar se den rätta formen för det religiösa lifvets väckande och näring. Hvad kyrkan under århundradens lopp så småningom upptagit af nya läroelement ansåg han såsom en genom gudomlig ledning vunnen tillökning, och allt, som kyrkans store fäder under gången tid uttalat i trosfrågor, skulle med pietet bevaras såsom dyrbara regler för kommande släkten. I det romerskt-katolska *lärosystemet* ville han ej företaga någon ändring.

När det gällde kyrkans *författning* var han afgjord

---

[1] Om »kyrkennes gamble friheet oc rætt» talar Brask i ett bref $^{26}/_{3}$ 1525. G. I:s R. II, s. 273. Uttrycket förekommer synnerligen ofta i hans brefväxling.

anhängare till den organisation, kyrkan erhållit genom hennes småningom inträdda underordnande under den romerske påfven[1], och det var för honom en afgjord sak, att kyrkans enhet skulle omintetgöras, så snart den genomförda hierarkiska ordningen rubbades. Påfven var kyrkans hufvud och ägde såsom Kristi ställföreträdare rätt till oinskränkt lydnad från alla kristna. För att kyrkans enhet skulle kunna bevaras, kräfdes, att inom alla grader af hierarkien den strängaste lydnad iakttogs mot innehafvarne af närmast högre grad. I enlighet med denna uppfattning har han af de honom underordnade prästerna kräft stor hörsamhet, liksom han själf emot ärkebiskopen såsom sin förman känt sig böra ådagalägga lydnad ända till det yttersta. Till sina medbiskopar sökte han komma i godt förhållande, och har med flere bland dem upprätthållit en liflig förbindelse genom brefväxling.[2]

Såsom biskop hade Brask att tillse och öfvervaka *utöfningen af det gudstjänstliga lifvet* inom sitt stift. Detta framträdde i form af sedvanliga gudstjänster under söndagarna och de många helgondagarna, hvarjämte läsning vid de s. k. kanoniska timmarna förekom; därtill utfördes de sakramentala handlingar, som inom den katolska kyrkan i hennes utbildade skick voro i bruk; utom dop och nattvard räknades ännu fem sakrament. Konfirmationen, hvars förrättande betraktades såsom en biskopens företrädesrättighet förorsakade vidsträckta och långvariga resor; i sina bref skrifver han flere gånger dylika färder. Vid julen 1523 skrifver han i ett bref till Berendt v. Melen, »att han under helgen ämnar be-

---

[1] I sina bref talar Brask ofta om »vor hel:[ge] fa:[dher] pawen» Så exempelvis G. I:s R. III, 422. Bref $^{9}/_{12}$ 1526, In vitulo.

[2] Adresser, sådana som »Ad electum Aboensem», »Domino electo Scarensi», »Ad dominum Vexionensem» o. s. v. äro ej sällsynta å bref från Brask.

gifva sig till Holaveden för att färma (konfirmera), där så kan behöfvas».[1]

Det sakrament, genom hvars handhafvande den romerska kyrkan utöfvat och alltjämt öfvar det mest betydande inflytande öfver människornas sinnen, är boten. I samband med denna uppkom åskådningen rörande aflaten. Biskop Brask var en vän till denna egendomliga form för ernående af frihet från de kyrkliga, i boten ådömda satisfaktionerna och har själf begagnat sig af den rättighet, som var biskoparne gifven att meddela aflat för en tid, uppgående intill högst 40 dagar. På samma dag (den 22 oktober under sitt invigningsår 1513), har han utfärdadt två aflatsbref, hvarandra för öfrigt något olika, men båda till förmån för dem, som på ett eller annat sätt bidrogo till Risinge kyrkas bästa.[2]

Kyrkan följde med sina gudstjänstliga och sakramentala handlingar den enskilde genom hela hans lif, det sista sakrament, hvaraf kyrkan lät honom få del, var den s. k. sista smörjelsen. I den kyrkliga enhetens intresse önskade Brask, att den invigda olja, som vid detta tillfälle användes, hämtades från stiftsstaden, hvarom han i ett bref påminner prostarne på Gotland.[3] De nu nämnda sakramenten kommo alla till del; två andra gåfvos dock, som endast vissa personer fingo mottaga, nämligen prästvigning och äktenskaplig vigning.

Enligt anteckningar i »Hans Brasks registratur» (A. 7. i R. A.)[4] har Biskop Brask invigt ett stort antal personer till det prästerliga kallet. Endast under år 1523 har han till kyrkliga ämbeten ordinerat ej mindre än 102 personer, däraf 32 till subdiakoner, 40 till dia-

---

[1] S. H. 17. 69.

[2] Prof på den form, hvari Biskop Brask utfärdade sina aflatsbref, lämnas i Bil. VI.

[3] S. H. 14. 77.

[4] R. A. i A. 7. s. 287—290. Dessa anteckningar omfatta tiden 1523—27.

koner och 30 till presbyterer eller präster (sacerdotes). Dessutom öfverlämnade Brask under samma år »ordines accolitatus» åt sex personer. Vigning har försiggått under årets lopp fem gånger, ständigt på lördag »sabbato sitientes» (= lördagen i tredje veckan före påsk, så kallad efter inledningsorden vid messan), »sabbato sancte pasce» (påskaftonen), »sabbato Trinitatis» (lördagen efter trefaldighetssöndag), »sabbato quattuor temporum ante Mattej apostoli et ewangeliste» (lördagen under den s. k. höstfastan i september) och »sabbato quattuor temporum post Lucie» (lördagen under den s. k. vinterfastan, som började med onsdagen i tredje adventsveckan) och har år 1523 företagits ej blott i Linköping utan äfven på Munkeboda och i Locknevi. Bland de invigda förekomma åtskilliga, som tillhöra klosterkonvent, såsom Jönköping, Nyköping, Sigtuna m. fl. I fråga om äktenskapets helgd var Brask sträng i kontrollen öfver sitt stift. Den nyssnämnda handskriften i R. A. meddelar en stor mängd biskopliga utslag i äktenskapsmål.

Vid utförandet af de sakramentala handlingarna hade prästerskapet under senare delen af Brasks biskopstid till sin ledning den under Brasks öfverinseende år 1525 tryckta handboken (Manuale lincopense), af hvilken ännu ett exemplar finnes förvaradt, ehuru rätt mycket defekt.

I sådana former framträdde den kyrkliga kulten. Den egentliga gudstjänsten öfvades i kyrkorna, och det låg biskopen om hjärtat, att de väl underhöllos. Själf föregick han med ett godt exempel genom sin omvårdnad om Linköpings domkyrka, hvilken han med stor personlig frikostighet (1,000 mark danskt mynt) lät täcka med koppar under år 1516 och de närmast följande åren. Förmodligen var det ej heller utan hans begifvande, som år 1523 en borgmästare Andreas Jonsson i Skeninge lät bygga ett orgelverk, som uppsattes i det nordöstra, åt den helige Nicolaus ägnade kapellet. (Jämför härom

Gottfr. Westling, Linköpings Domkyrka, Linköping 1904 s. 10 och 69).

Under sina resor ute i stiftet har han förrättat flere kyrkoinvigningar.[1]

Att biskopen med särskild omtanke ägnat sig åt sitt stifts sockenpräster såsom ledare af det gudstjänstliga lifvet i de särskilda församlingarna är visst; och i verkligheten var en sträng uppsikt här af nöden. Äfven om det måste betraktas såsom en ovanlig för att icke säga enastående händelse, att en präst vid en måltid dödar en ämbetsbroder med ett slag af en stridshammare,[2] så var dock ställningen sådan, att en biskops vaksamma blick ej var obehöflig. Biskop Brask fordrade, såsom redan är antydt, mycket af sina präster. Väl finna vi ej någon åtgärd, som motsvarar ärkebiskop Jakob Ulfsons anordning att till uppsättande i sakristiorna i alla kyrkor utsända aftryck af »lavacrum conscientiæ», en vägledning till att kunna rätt höra bikt och hålla mässa,[3] men Brask har i alla händelser ej släppt krafvet, att prästerna i hans stift skulle sköta sitt kall med samvetsgrannhet och under medvetande om dess ansvar.

Det religiösa lifvet uppträder under denna tid äfven i klosterlefnadens form, och vi finna, att Brask äfven vändt sitt intresse åt detta håll. I Vadstena kloster förrättade han åtminstone två gånger (åren 1513 och 1524)

---

[1] Han invigde exempelvis år 1520 S:t Annæ kapell. En inskription i den lilla kyrkans hvalf vittnar därom, uppgifver biskop A. O. Rhyzelius i en anteckning å sid. 216 af ett i L. B. befintligt exemplar af Spegels svenska kyrkohistoria.

[2] Händelsen berättas i S. H. 17. 83 (mars 1523).

[3] Jacob Ulfsson, Svea Rikes Ärkebiskop 1470—1515, s. 51. Med hvilket intresse Brask sörjde för sitt prästerskaps ekonomiska välstånd, framgår särdeles klart af ett äfven i kulturhistoriskt afseende mycket värdefullt bref rörande tionden, utfärdadt i Ålhem 1514 och infördt i Hist. handl. utg. af Samf. f. utg. af hdskr. rör. Skand:s hist. 8 (1879) 1, s. 65—67. Brefvet finnes upptaget i Karl Jönssons kopiebok B 10 i R. A.

visitationer,[1] utgaf stadfästelsebref för generalkonfessorer[2] och invigde minst 20 nunnor och åtskilliga munkar.[3]

Följande en under denna tid gängse sed föranstaltade BRASK till sin förmån så kallade årsmässor eller anniversaria. För att årlig »begengilse» skulle hållas i Askaby kloster, skänkte BRASK till detsamma gården Obbatorp i Svinstad socken af Bankekinds härad[4] och på det en dylik tjänst måtte lämnas honom från Vreta kloster, donerade han sin ägendom Olstorp i Kaga socken.[5]

Öfver sitt vidsträckta stift företog BRASK täta visitationsresor, hvarom flere bref vittna.

Såsom en hufvuduppgift hade BRASK, efter hvad redan blifvit antydt, ställt för sig att skydda kyrkan mot kränkning och oförrätter. Särskildt har han samlat ett rikt förråd af bref, som äro utfärdade af före hans tid lefvande konungar och furstar, hvarigenom de förbinda sig att skydda kyrkans fri- och rättigheter; detta antagligen för att äga en arsenal under oroliga tider.[6]

Och oroliga tider kommo. Reformationens tankar hade blifvit burna öfver till Sverige från Tyskland, och det dröjde ej länge, förrän BRASK lärde känna den nya riktningen.[7] I juli 1523 fick han underrättelse från dom-

---

[1] Jämför Diarium Vastenense för åren 1513 och 1524.

[2] Stadfästelsebref för generalkonfessorn Sweno Tordonis af 6/8 1514 och Karolus Benedicti af 13/4 1520, båda utfärdade af biskop Brask, förvaras i R. A.

[3] Brask har i handskr. A. 7 (i R. A.) låtit upprätta en förteckning på klosterbröder i Vadstena, upptagande 20 namn.

[4] Botild Pedersdotter i Askeby kloster förbinder sig med sitt konvent genom ett bref 13/12 1516 att hålla »begengilset». Brefvet finnes i samtida afskrift i K. h. 53 i L. B. s. 106.

[5] Abbedissan Sigrid Botolfsdotter i Vreta kloster och hennes konvent förplikta sig genom ett bref 13/12 1516 att hålla »begengilset». Brefvet är afkopieradt i K. h. 53 i L. B., s. 106.

[6] I Cod. 43 i L. B. s. 143—179. De äro förtecknade i L. B. H. I: 101—109; några af dem äro återgifna i Svenskt diplomatarium, några i J. Hadorph, Twå gambla Svenske Rijon-Krönikor. II, 1674—1676.

[7] Det bekanta yttrandet, som tillskrifves Brask, och som hos PEDER SVART, Gustaf I:s krönika, utg. af G. E. Klemming, återgifves:

kapitlet i Upsala, huru i Strängnäs lutherskt kätteri utbreddes genom Olaus Petri, men redan dess förinnan hade han känt det och äfven arbetat däremot. Så snart Brask fått klart för sig innebörden af den nya förkunnelsen, var han redan från början en afgjord motståndare därtill, och utvecklade under de närmast följande åren efter 1523 en rastlös verksamhet för att undertrycka de nya åsikterna. Konung Gustaf hade redan tidigt fattat böjelse för den lutherska läran, tvifvelsutan i främsta hand på grund af politiska skäl, hvarmed dock icke får förnekas, att konungen, då han lärt känna den nya åskådningen såsom en renad kristendom, af djupare inre skäl omfattade densamma.[1] Ett af Gustafs önskningsmål med afseende på kyrkan var, att hon skulle låta menige man mera självständigt söka bilda sig ett omdöme om de förkunnade lärosatsernas giltighet. För detta ändamål ifrade han för att det Nya Testamentet måtte öfversättas till svenska. Ärkebiskop Johannes Magnus förmåddes äfven att fördela öfversättningsarbetet på därtill dugliga myndigheter och samfund. Domkapitlet i Linköping fick åt sig anförtrodt arbetet med öfversättningen af Markus' evangelium och de båda Korintierbrefven.[2] Så litet ägde Brask förtroende till Skriften, att han ansåg, att öfversättningen däraf till svenska endast skulle åstadkomma splittring och falska läror.[3] Med hvilket eftertryck Brask för öfrigt kämpade mot de lutherska läroåskådningarna, fram-

---

»Thet hade warit bäter att Paulus hade warit brender, än han skulle bliffva aff hwar man kender», synes för öfrigt vara obestyrkt och måste därför upptagas med en viss försiktighet.

[1] Den tyske katolske historieskrifvaren Augustin Theiner har i sitt arbete: Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl unter Johann III, Sigismund. III und Karl IX. Augsburg 1838 framställt konung Gustaf och hans motiv i en mycket ofördelaktig dager.

[2] Arkiv-Excerpt. Silfverstolpeska samlingen efter orig. i R. A. Acta Histor. 1525.

[3] Han uttalar dylika åsikter i ett bref till doktor Peder Galle. S. H. 18, s. 300.

går af många bland hans bref.[1] Biskopen vidtog äfven utomordentliga åtgärder, han lät öfversätta hertig Georgs af Sachsen bref om messan, framkallade genom den i Tyskland frambrytande lutherdomen,[2] uppmanade konung Gustaf att ej tillstädja, att några af Luthers böcker finge säljas eller köpas i riket, förrän ett koncilium uttalat sig i frågan,[3] förbjuder inbyggarne i Linköpings stift att sälja och köpa Luthers böcker, och uppmanar dem vid Guds dom att ej sätta tro till dylik falsk lära.[4] Reformationens idéer vunno emellertid alltmera insteg och i och med Västerås riksdag 1527 lämnades en förklaring, att folket såsom ett helt gjort de af Luther uttalade evangeliska grundtankarna till sina och vore beredt att bära följderna, som dessa grundtankars antagande kunde draga med sig. Brask kunde ej vara med om ett sådant beslut och förklarade redan vid mötets början, att inga medgifvanden rörande kyrkans lära och gods kunde göras utan påfvens tillstånd. Att den af Peder Svart omtalade hemliga sammankomsten, hvarvid protestskrifvelser blifvit uppsatta,[5] i verkligheten blifvit hållen, synes vara sannolikt på grund af en protest, som biskop Magnus Haraldsson i ett öppet bref offentliggjort efter sin flykt till Danmark år 1529. Inga protester kunde emellertid här hjälpa. Biskoparne måste foga sig i hvad som öfverenskommits i den s. k. Västerås recess och Västerås

---

[1] Särskildt skarpa mot lutheranerna äro brefven till klosterbrodern Anundus Ingonis $^{15}/_{8}$ 1524. S. H. 18. 245 och till Linköpingsstiftet i dess helhet $^{15}/_{4}$ 1525. S. H. 18. 303.

[2] L. B. H. I: 193.

[3] S. H. 13. 47.

[4] S. H. 18. 303. — För sitt nit om det lutherska kätteriets bekämpande erhöll Brask ett lofordande bref från påfven Hadrianus VI $^{11}/_{3}$ 1523. J. H. Schröder, Ad Bullarium Rom.-Sveog. a M. v. Celse et Porthan editum Accessio Nova, s. 7.

[5] Jämför angående riksdagen i Västerås Peder Svart, Gustaf I:s Krönika. Utgifven af G. E. Klemming, Stockholm 1870. s. 122 f.; J. Baazius, Inventarium Ecclesiæ Sveogothorum. Lincopiæ 1642, s. 221, 222.

ordinantia, och Brask måste skaffa sig borgen genom åtta riksråd, att han ej skulle stämpla mot konungen, och att han vore villig att till konungen öfverlämna Munkaboda. För Brask blef ställningen alltmera svår, han fann själf, att det blef honom omöjligt att längre vistas i landet och vid ett för konungen hållet gästabud utverkade han sig tillåtelse att fara i visiteringsfärd [1] till Gotland. Här stannade han ej länge, [2] utan begaf sig inom kort från sitt fäderneslands och biskopsstifts gränser till Danzig.

[1] J. MESSENIUS, Chronicon Episcoporum per Sueciam, Gothiam et Finlandiam, Stockholmiæ 1611, s. 66 och 67 angifver en dubbel förevändning: »sub prætextu visitandæ in rebus ecclesiasticis Gotlandiæ, et illic quorundom diplomatum, iurisdictionem Suecorum in Gotlandiam, Schoniam et Blekingiam asserentium gratia inquirendorum, ex Suecia Danciscum perrexit».

[2] C. G. WARMHOLTZ, Bibliotheca, 4:de delen n:o 2192 ½ uppgifver, att Brask »dref ut de Luthersk-Evangeliske utur S. Johannis kyrka i Visby, for genom landet, tömde utur Kyrkorne theras guld, silfver, penningar och papper samt reste derpå öfver hafvet til Danzig.»

FJÄRDE KAPITLET.

Biskop Brasks verksamhet på det politiska området.

Då BRASK på våren 1513[1] af Linköpings domkapitel valdes till stiftets biskop, hade han redan förut pröfvat sina krafter på kräfvande uppgifter inom det politiska området.

Hvad han under sin biskopstid fick upplefva, ställde honom som politiker på ännu svårare prof. Han infördes gång efter annan i situationer, där segern stod att vinna endast genom en öfver det vanliga måttet gående karaktärsfasthet och den största renhet i syften.

Med all visshet var BRASK ingen vän af danskarne, utan hyste innerst sympati för de svenska nationella sträfvandena, men han ägde ej den politiska fasthet, att han var oemottaglig för den tillfälliga situationens lockelser eller hot. Särskildt blef hans politiska kompass missvisande, så snart den utsattes för inflytelsen af kyrkliga intressen. Må det ej förgätas, att BRASK stod som ledare inom en kyrka, inom hvilken den grundsatsen var gällande, att »den bestående statsförfattningens fiende

[1] Dagen för valet synes ej kunna uppgifvas närmare, än att det skett mellan den 6 mars 1513 (i Cod. 53 i L. B. fol. 46 finnes ett köpebref, dateradt $^{6}/_{3}$ 1513, där han ännu kallas domprost) och den 22 maj s. å. (i en fullmakt för de svenska ombuden till mötet i Köpenhamn, återgifven af Styffe, Bidrag till Skand. hist. V, s. 530, daterad $^{22}/_{5}$ 1513, kallas han redan »electus i Lincöping». Jämför C. G. STYFFE, Bidrag till Skand. hist. V, s. 525, anm.

var kyrkans fiende endast så vida han hindrade denna att verka för hvad man ansåg vara gudomlig sanning och för människornas frid med Gud och med hvarandra inbördes».[1] Liksom Brask blifvit bedragen och fullständigt förd på afvägar genom förvända katolska grundsatser, när det gällde det religiösa området, i det han trodde, att kyrkans ställning var betryggad i samma mån den disponerade öfver betydande yttre maktmedel, så vilseleddes han äfven på det borgerliga området genom falska principer hos samma katolicism, i det hans fosterlandskänsla fick trängas tillbaka genom hierarkiska intressen.

En hvar måste bedömas med hänsyn fästad till den tid, hvarunder han lefde, och beskaffenheten af den andliga atmosfär, hvari han vuxit upp. Den senare medeltidens kyrkliga fostran var ej i högre grad ägnad att dana ädla och kraftiga karaktärer, men kunde tvärt om lätteligen gifva en skef riktning åt i sig själfva hoppgifvande anlag. Med tanke härpå må vi söka förklara en del af Brasks åtgärder, hvilka vi för öfrigt ej kunna skänka vårt gillande.

Till Sten Sture d. y., som vid Brasks tillträde till biskopsämbetet redan innehade riksföreståndarskapet, stod biskop Brask i ett på det hela taget godt förhållande och anslöt sig till hans parti, dock med en viss vacklande hållning.

Vi ha nyss berört det förbund, som de fredsvänliga venska riksråden, bland dem Hans Brask, ingingo i Stockholm den 30 juli 1512, hvari en för Danmark gynnsam stämning gifver sig tillkänna. Fullständig fred och uppgörelse med Danmark var det likväl man eftersträfvade, och i detta syfte fördes underhandlingar med danskarne. Midsommardagen 1513 var ett möte beramadt i Köpenhamn, till hvilket å svensk sida

[1] L. A. Anjou, Svenska Kyrkoreformationens Historia. Upsala 1850, I, s. 111.

bland andra äfven Hans Brask blef utsedd som ombud.[1] Något egentligt bestående resultat af detta möte vanns ej, lika litet som vid två nya möten, det ena i Köpenhamn år 1515,[2] det andra år 1517 i Halmstad. Om den vänskapliga stämning, som var rådande mellan Brask och Sten Sture d. y. under tiden ända till Stens död vittnar exempelvis Brasks intresse att med råd bistå Sten vid underhandlingar med Danmark. Då Brask befann sig i Vestbo i början af år 1514 hade han där funnit, att danskarne hänsynslöst oskärat en del kyrkor och kyrkogårdar — och detta i strid mot skyddsbref, som hertig Kristiern (såsom konung kallad Kristiern II) utfärdat; riksföreståndaren Sten Sture borde nu begagna sig af detta bref, när det gällde gifva danskarna svar, då de beskylde det svenska allmogepartiet, att det ej höll löften och bref.[3]

Den oro, som utmärkte tiden, hade efterhand tillspetsat sig i öppen brytning mellan danskvännernas och det nationellt svenska partiets ledare, ärkebiskop Gustaf Trolle och riksföreståndaren Sten Sture.[4] Fiendskapen uppstod därigenom, att ärkebiskop Trolle, som 1515 hemkommit från Rom, där han erhållit påfvens bekräftelse på innehafvandet af Uppsala ärkebiskopsdöme, redan från första stund visat sig fientligt stämd mot riksföreståndaren och vägrade att till honom aflägga tro- och huldhetsed. Under fortgången af denna strid uppträdde Brask som medlare mellan parterna, emedan han insåg, hvilka ödeläggande verkningar för både staten och kyrkan en

[1] Fullmakten för de svenska ombuden, daterad $^{22}/_{5}$ 1513, är återgifven i C. G. Styffes Bidrag till Skand. hist. V, s. 530.

[2] Hans Brask är med bland de riksråd, som utfärda fullmakt för ombuden till Köpenhamnsmötet, hvilken fullmakt är daterad Vadstena $^{16}/_{2}$ 1515. Jämför C. G. Styffes Bidrag till Skand. hist. V, s. 545.

[3] C. G. Styffe, Bidrag till Skand. hist. V, s. 537.

[4] Framställningen stöder sig här på den relation af händelserna, som förekommer i Olai Petri Svenska Krönika, utgifven af G. E. Klemming. Stockholm 1860, s. 305 f.

fortsatt fiendskap mellan dessa rikets högst uppsatte män skulle hafva, och använde särskildt mot Sten alla öfvertalningens vapen för att söka stämma honom till försonlighet. Sten hade dock i Upsala gjort ett fruktlöst försök i denna riktning i februari 1516. För BRASK var det sannolikt ingen lätt sak att afgöra sig för att taga parti åt någondera sidan, det fosterländska och det kyrkliga intresset kämpade inom honom om väldet. I Arboga hölls under första veckan af januari 1517 ett möte, till hvilket GUSTAF TROLLE önskade komma, hvarför han hos riksföreståndaren begärde lejd. Hans önskan härutinnan blef dock ej uppfylld, emedan Sten Sture hört, att Gustaf Trolle ämnade infinna sig där med en stor väpnad styrka för att öfva tryck på mötet. Ärkebiskop Trolles slott Stäket hade redan börjat belägras af Sten i oktober 1516; frågan, huruvida denna belägring skulle fortsättas, var äfven före i Arboga; biskoparne i allmänhet voro på ärkebiskopens sida, men BRASK önskade att frågan skulle afgöras genom utsedde skiljedomare och saken framför allt så ordnas, att man ej behöfde frukta några påföljder från Rom, såsom bannlysning e. d.[1] Sitt program i denna fråga under den efter Arbogamötet närmast följande tiden, genom hvilket för öfrigt äfven ljus kastas öfver hans ställning till Gustaf Trolle och till danske konungen Kristiern II, har BRASK fullständigast och klarast uttalat i ett bref, ställdt till riksföreståndaren Sten Sture d. y. och dateradt Rönö den 10 mars 1517, ur hvilket här ett utdrag må meddelas.[2]

»Käre herr Steen, naar j waara förwaradh met lyffte oc breff, ath erchebiscopen ville sätiädh j retta om cro-

---

[1] Jämför H. HILDEBRAND, Sveriges Medeltid. Senare skedet (1350—1521), s. 459.

[2] Brefvet $^{10}/_{3}$ 1517 förvaras i Danska Geheimearkivet, Stur. ark. packan n:o 23 och är återgifvet hos E. GRÖNBLAD, Nya källor till Finlands Medeltidshistoria, Köpenhamn 1857, s. 669, hvarifrån citatet i texten är hämtadt.

nonnis ok kyrkennis rätt till Stäkädh, teslikis oc om alt annadh j haffua mooth honom oc (han) wille wara en god swensk mann, som honom aff ärä oc rätt bör ath wara, och jngenstadz wara paa rigesens ffienda bästa, lönliga eller oppenbaarliga, vid hans hedher oc ärä, hulkit han ey skäliga neka kan, som vi trom, tha waare bätre then bestallning än nw aaffssatth j tiidh, ath kungen ey skullä taga tilfälle her infalla för then sak, som sägis, än tha han ytermera meenar sit egith bästa, än erchebiscopens eller naagerss annärs. J ären oc jnthe welförwaradher met the breff wi saaga j Arboga j aandeliga maatta j thet ärendedh met erchebiscopen, som vi förre haffua scriffuit edher till, ä hwad som hwar sägher för edher, vtan j vethen eder ok oss alla ytermera förwarada, än wi tha förnummä. Wij saagom gerna, ath mäden thet örligh skal begynnes met kwng Cristiern, ath thet skeddä met Gudz hylläst hwtan aandeliga beswaarningher ath beskydda waars fädernis rikis rett; tha maatte vi än hoppas segher aff waaris owenom. Elligis sätia vi ther til inghen trösth. Wi scriffua eder til j goda akth her om, thy ath os liggher saa vel som eder her makt oppa.»

Hur nära Brask känner sig förbunden med Sten Sture och huru litet förtroende han sätter till konung Kristierns afsikter, framgår här otvetydigt, hvarjämte hans maning till försiktighet i behandlingen af ärkebiskopens sak utgör ett hufvudsyfte med skrifvelsen.

Men saken tillspetsades ännu mer. Sten Sture inkallade ett rådsmöte till Stockholm i november 1517, hvarvid äfven ärkebiskop Trolle infann sig. Han uppträdde dock vid detta möte med en sådan trotsighet, att rådsherrarne beslöto att hädanefter aldrig vidare erkänna honom såsom ärkebiskop. Från mötet återvände Gustaf till Stäket, hvilket dock kort därefter måste gifva sig, hvarvid ärkebiskopen togs tillfånga och därefter kvarhölls i klostret i Västerås, där han, såsom Brask ger tillkänna

i ett bref till Sten Sture af den 19 januari 1518,[1] blef förmådd att afsäga sig ärkebiskopsdömet.

Vid det nämnda riksmötet i Stockholm hade man fattat ett beslut, som utgjorde ett ingrepp i kyrkans rättigheter och innebar trots mot påfvens myndighet. Det kunde därför draga med sig de svåraste straffpåföljder, och man kände ett behof att genom upprättande af en särskild urkund ikläda sig gemensamt ansvar för det fattade beslutet. En urkund författades äfven den 23 november 1517, och bland deltagarne i domsbeslutet stå biskoparne Hans Brask i Linköping, Mathias i Strängnäs, Otto i Västerås och Arvid i Åbo främst nämnda, hvarefter uppräknas Hemming Gadd och nio andra riksråd, meniga friborna frälsemän öfver hela riket, borgmästare och rådmän i Stockholm med menige mans och allmogens fullmäktige för sig och de hemmavarande. Denna urkund finnes numera endast i afskrift eller aftryck, och det nämnes ej i densamma, hur många eller hvilka, som hafva fästat sina sigill därvid. Omöjligen kunna de i brefvet som deltagare uppräknade alla hafva gjort det.

Det är vid detta tillfälle, som Hans Brask skall i vaxkupan under sigillet hafva insmugit en pappersremsa, hvarå han skrifvit: »Til thenna besegling är jach nödd och twingat»[2]. Att Brask verkligen vid detta tillfälle instuckit en påskrift af ungefär denna lydelse, kan ej gärna betviflas, och har han, utan att gifva sig särskildt tillkänna, varit med bland dessa, om hvilka Olaus Petri berättar, att »alle, som til städes woro, giorde med vpreckta hender sijn eedh ther uppå at the aldrig wille kalla honom för theres erchebiscop», och har han utan

---

[1] S. H. 24. 148.

[2] Olai Petri Svenska Krönika, Utgifven af G. E. Klemming, Stockholm 1860, s. 312. Berättelsen om den insmugglade pappersremsan finnes äfven i Laurentii Petri Svenska Chrönika, s. 148 i S. R. S. Tom. II, men där säges inskriften på pappersremsan ha lydt: »Her till ähr jag nödder och tvingat».

all protest varit obemärkt bland dem, om hvilka Olaus Petrus säger: »Och alle bådhe andelighe och werldzlighe som i thet mötet församabladhe woro, bebundo och besworo sigh så tilsamman, at om någhot effter taal kome, medh bann, interdict eller hüadh som helst thet wara kunde, för thet som här beslutat war om Stäket och erchebiscop Göstaff, tå skulle thet gella them alla lika til at förswara, lidha och vmgella, Och ther gåffuo the her Steen sitt breff vppå, med rikesens cleme, och theres hengiande insigel»,[1] och hafva Olaus och Laurentius Petri stödt sig på tillförlitlig sagesman, då måste vi anse Brask hafva förtjänat det epitet, som Peder Svart gifvit honom, då han talar om den »förrädelige» biskop Brask. Den möjligheten *kan* föreligga, att Olaus Petri och efter honom Laurentius Petri stödt sig på otillförlitlig sagesman. Men en vida mera antaglig förklaringsgrund är den, att Brask vid sammankomsten verkligen gifvit sin afvikande mening tillkänna, och detta måhända högt och ljudligt nog, men att någon särskild reservationsrätt ej blef honom medgifven vid tillfället. Remsans ditläggande var då en nödfallsutväg, hvarigenom Brask gjorde sin mening känd för den kommande tiden. Man har ej från denna tid funnit någon lagligt erkänd och stadgad väg, hvarpå en person, som vid en dylik sammankomst hyste en mot majoriteten stridande uppfattning, kunde få sin mening antecknad och bevarad. I hvarje fall visar Brasks åtgärd, att han hade en vaken framtidsblick.

Det skulle ej dröja länge, förrän sedeln kom honom till nytta. Kristiern II hade efter både segrar och nederlag sett Stockholms portar öppnas för sig som stadens herre, och det dröjde ej länge, förrän han utkräfde en blodig hämnd för det motstånd, han rönt, genom det fruk-

---

[1] Olai Petri Svenska Krönika, Utgifven af G. E. Klemming, s. 312.

tansvärda Stockholms blodbad. Hur Brask här genom hänvisning till sedeln räddade sitt lif, är bekant.

Riksföreståndaren Sten Sture hade aflidit den 3 febr. 1520, men de befrielsetankar, för hvilkas utförande han kämpat, lefde kvar efter honom och togos i arf af den unge Gustaf Eriksson, som den 31 maj 1520 efter vistelsen i Danmark och Lübeck åter beträdde Sveriges jord. Med anledning af hans uppträdande yppade sig i Småland folkrörelser, afseende frigörelse från det det danska väldet, hvilka syntes vilja utbreda sig norrut.

Brask hade sett sig tvungen att gå öfver på Kristierns sida och drifven af den hårdaste nödvändighet lofva honom trohet. De oroliga folkmassorna, som i Brask sågo en fiende, tågade upp mot Munkeboda. Under intrycket af den öfverhängande faran skref Brask till Gustaf Trolle och utbad sig hans bemedling, att konung Kristiern måtte sända en härafdelning för att kufva rörelsen, medan den ännu ej hade hunnit utbreda sig alltför mycket.[1] Äfven skref han direkt till konung Kristiern och gjorde en liknande anhållan.[2]

När konung Kristiern drog hem från Stockholm ned till Danmark, besökte han vid julen 1520 äfven Brask.

Att anslutningen till Kristiern var helt och hållet nödtvungen, visade sig snart, då Brask definitivt öfvergick till Gustaf Eriksson. Detta skedde den 25 juli 1521, då en formlig öfverenskommelse om ömsesidigt understöd ingicks, hvarvid Gustaf t. o. m. lofvade, att ej bortgifva någon förläning i Östergötland utan biskopens samtycke.

Mellan Gustaf Eriksson och biskopen började därefter en skriftväxling, som visar, att i början ett mycket godt förhållande var rådande.

Biskop Brask ger råd och upplysningar i fråga om

[1] C. G. Styffe, Bidrag till Skand. hist. V, s. 637. Brefvet är utfärdadt från Norsholm den 19 juni 1520.

[2] C. G. Styffe, Bidrag till Skand. hist. V, s. 639. Brefvet är dateradt Linköping den 20 juli 1520.

Skåne och Bleking och möjligheterna att återfå dessa landskap, gläder sig öfver konungavalet i Strängnäs,[1] till hvilket han lyckönskar, meddelar flitigt nyheter, som kunna äga intresse och förrättar å konungens vägnar vapensyn.

Hvad Gustaf åter beträffar, beviljade han biskopen och Linköpings kyrka åtskilliga privilegier och rättigheter.

Anledningar till missämja uppstodo dock snart genom de beskattningar konungen pålade kyrkan och biskopsbordet[2] och genom de nya anspråk, konungen framställde på öfverhöghet öfver kyrkan.[3]

Brasks politiska program i fråga om landets inre förhållanden har blifvit klarast uttaladt i ett bref till Petrus Benedicti den 3 september 1524 (anfördt i S. H. 13. 116 f.), hvari Brasks konservativa skaplynne bjärt framträder. Såsom innehållande hufvudpunkten i hans åskådning må hans yttrande s. 120 här refereras: »Vårt rikes frihet hänger» säger han »på kyrkan och ridderskapet, ty allmogen skall alltid lika göra sin årliga skatt, gästning och dagsverke, där de ingen frihet utinnan njuta kunna, ty kronans skatt och ingäld bör icke minskas. Och ty när kyrkan och ridderskapet ej njuter sin gamla frihet på sina bönder, är här ingen frihet taga, utan deras gods läggas öde för de många husbönder. Och så blifva kyrkan och ridderskapet först fördrifna och sedan därefter kronan utan all tvekan, när de äro borta, som skulle försvara, när därom tränger.»

Sin omtanke för fäderneslandets förkofran visade Brask genom förslag till förbättringar af myntväsendet,[4] genom förslag om anläggande af en kanal mellan Vättern och Vänern (»Braskens graf») och genom anläggande af saltsjuderi vid Rönö och pappersbruk vid Tannefors.

---

[1] L. B. H. II: 194.

[2] Jämför H. Forssell, Sveriges inre historia från Gustaf I: 139.

[3] Jämför H. Hjärne, Sveriges statsskick under Reformationstiden (1520—1611), s. 23 f.

[4] Jämför Handskr. J 11 i R. A., fol. 111—118.

FEMTE KAPITLET.

Biskop Brasks mera enskilda förhållanden.

Med hvilken outtröttlig ifver biskop Brask ägnade sig åt arbetet på det kyrkliga och det politiska området, hafva vi redan omtalat. Men han hade krafter öfver att äfven på ett framgångsrikt sätt sörja för sina egna mera enskilda angelägenheter.

Såsom en den romersk-katolska kyrkans tjänare var Brask bunden af coelibatslöfte, och han hade därför ingen familj, åt hvilken han kunde ägna sin omsorg. Hans omtankar vände sig i stället åt utvecklandet af de egna själsgåfvorna genom omfattande studier på olika områden och åt utvidgning af de maktmedel, som han ansåg vara tillåtliga äfven för en kyrkans man, och han hänförde till dessa framför allt besittning af gods och egendomar.

Att Brask varit en för sin tid i hög grad beläst och för vetandets olika grenar varmt intresserad man, framgår genom de prof af kunskap i kyrkliga, juridiska, historiska och ekonomiska frågor, han ådagalagt i de skrifter, som omedelbart eller medelbart utgått från honom.

Främst är därvid hans rikhaltiga och värdefulla *brefsamling* att framhålla. Spridda bref förekomma i original i Svenska Riksarkivet, men den egentliga hufvudsamlingen af hans bref (mottagna såväl som afsända) före-

ligger i samtida afskrift i den på samma ställe förvarade innehållsrika foliovolymen *A. 7.*, vanligen och i enlighet med handskriftens ryggtitel benämnd *»Hans Brasks registratur»* samt *A. 6.*, med gammalt signum *J 11,* hvilken utom bref äfven innehåller upplysningar om egendomar m. m. I dessa skrifter igenkännes såväl biskopens som hans sekreterares J. Spegelbergs stil. Brefsamlingen belyser på det klaraste biskopens tankevärld och sätter oss i stånd att i många fall erhålla visshet om de motiv, som varit bestämmande för hans handlingar. De flesta brefven äro till och från konung Gustaf I, en stor mängd riktar sig till eller är mottagen från denna tids mest bemärkte män på statens eller kyrkans områden. En tryckt urkundssamling, som upptager de flesta af Brasks bref, finnes i Handlingar rörande Skandinaviens historia, del. 13—18.

Ett par handskrifter, som därnäst komma i fråga som vittnesbörd om biskopens flit och litterära intresse, äro de i Linköpings stiftsbibliotek förvarade *N:o 43 (Nytt signum K. h. 54)*,[1] som utgör en hufvudkälla bl. a. för vår kunskap om biskopens inkomster och hofhållning, och *K. h. 53* med ryggtiteln: *»Biskop Brasks kopiebok»*, i G. I: R. I, s. 4 benämnd *Codex Diplomaticus Braskii*, innehållande en mängd bref, som hufvudsakligen angå jordskifte, egendomsköp, pantförskrifningar m. m.[2] Äfven i dessa båda handskrifter igenkännas biskopens och Spegelbergs skriftdrag. Utdrag ur dessa båda handskrifter lämnas bl. a. i L. B. H. I: 84—111 och i Bilagan till Östergötlands fornminnesförenings tidskrift 1875.

Likaså lämnar handskriften *»Registrum ecclesiæ lincopensis»*, förvarad i Svenska Riksarkivet, spår efter

---

[1] Prof på innehållet i denna handskrift, som af biskop Rhyzelius blifvit skänkt till Linköpings bibliotek, är meddeladt i Bil. I och II.

[2] Om innehållet i handskriften K. h. 53 i L. B. gifver Bil. III en föreställning.

biskopens och hans sekreterares litterära samlareflit, i det att särskildt den senare där lämnat åtskilliga uppgifter om Linköpings kyrkas egendom. Därjämte föranstaltade Brask utgifvandet af åtskilliga skrifter i tryck. Främst böra därvid nämnas två latinska gudstjänstritualer, som ännu finnas i behåll, *Historia sancti Nicolai, Episcopi Lincopensis*, tryckt år 1523 af Olaus Ulrici i Söderköping, ett officium, som sannolikt blifvit anordnadt af biskop Brask redan till den fest, som hölls i Linköping 1520, då den helige Nils' reliker tillvaratogos, och hvilket i senare tid bifvit utgifvet af G. E. KLEMMING i *Latinska sånger: Sveriges helgon,* s. 142 f.; samt *Manuale secundum titulum ecclesie lincopensis*[1] bene reuisum ac curatissime emendatum atque vigilanti cura elaboratum in laudem Dei et vtilitatem templi eius. Å sista sidan af detta manuale är antecknadt: Hoc opus Manualis finem accepit feliciter, impressumque Sudercopie *procurante reuerendo in Christo patre et domino, domino Johanne Braske, episcopo lincopensi*[1] in edibus Olaui Ulrici presbiteri. Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo quinto octaua die mensis Marcii. Laudesque Deo etc.

Det enda kända exemplaret af detta manuale är förvaradt i Upsala Universitets Bibliotek och utgör en viktig källa för vår kunskap, när det gäller Brasks uppfattning af sättet, hvarpå de prästerliga handlingarna borde utföras. Tryckeriet i Söderköping, om hvars historia upplysningar äro att tillgå i »Svensk boktryckerihistoria 1483—1883 med inledande allmän öfversikt af G. E. Klemming och J. G. Nordin» s. 149 och 150 och i »Svensk bibliografi 1481—1600 af G. E. Klemming» s. 133 f., var för Brask ett viktigt medel för offentliggörandet och spridandet af hans åskådning och meningar. Det förestods under åren 1523—1525 af en präst OLAUS ULRICI. Konung Gustaf, som fruktade det infly-

[1] Kursiveradt af förf.

tande, som utgick härifrån, lät omsider stänga tryckeriet.[1]

Efter Söderköpings-tryckeriets stängning begaf sig Olaus Ulrici till Malmö, hvarest han ånyo började tryckerirörelse, och under år 1528 och närmaste tiden därefter var han åter i full verksamhet.

Från Söderköpings-tryckeriet utgafs emellertid ej blott latinska skrifter; Brask lät föranstalta tryckning af böcker äfven på svenska, ehuru de tryckta originalexemplaren samtliga hafva förkommit. Dit höra *Cronica Episcoporum Lincopensium Paa Swensche Hur Mange Beskoper Vti Lincopings Domkirkja Haffwa Waret AffFörstha Byrielse Och Til Then Tid Wij Scrive Gutz Aar Tusindha Femhundredha Tiughu oc Try, oplagd i Söderköping af Olavus Ulrici Presbyter 1523,* en biskopskrönika, som finnes återgifven i Benzelii *Monumenta* s. 115—134 och blifvit från och med Brask fortsatt af Jonas Petrus Klint; vidare en *öfversättning af Chr. Pedersens bok ath höra messan,*[2] äfven denna tryckt år 1523, samt öfversättning af *hertig Jöriens bref,* hvilken tillhör tiden 1523—1525.[3]

Biskop Brask har äfven med stort intresse sysselsatt

---

[1] Konung Gustaf skref till Brask därom i bref den 9 nov. 1526: »Aer ecke heller vor vilie at nogit prentarij skal vprettes i Sudercöping Thet prenterii till förfong som nw j Stocholm med swaar kost vpretthet ær fför ty thet ena kommer thet annet till forderff» (G. I:s R. III, s. 314.) och hade redan den 6 nov. anbefallt höfvitsmannen Nils Olsson på Stegeborg »at han aristereth lather then prentteredhscap j Sudherköpungh medh aldhra snareste.» G. I:s R. III, s. 311.

[2] J. Schefferus nämner i *Svecia Literata,* s. 18, bland författare under början af 1500-talet: »Anonymus alius, qui scripsit de fructu capiendo ex auscultatione Missæ, cum Appendice, qui continet explicationem vestimentorum sacerdotalium adhiberi solitorum in Missæ celebratione, sermone populari. Editum est Sudercopiæ An. 1523 in 8.

[3] Biskop Brask skrifver i ett bref, dateradt Linköping den $^{27}/_{12}$ 1526, till konung Gustaf (G. I:s R., III, s. 425): »Thet iak haffuer lathit förwende hertig iöriens breff för the fatige clöster iommfrwr som her skæmbde varde the andre til störkilse som theris clösterleffnet gudelige holle haffuer iak ingenstedz ther med giort eder nade till nogen vederwilie.»

sig med utforskandet af bemärkta personers släktregister och äfven framlagt resultaten af sina undersökningar på detta område i ett särskildt arbete, hvilket såsom många andra af Brasks skrifter är förkommet och om hvilket helt obetydligt är bekant. Arbetet har utkommit omkring år 1530 och burit titeln: *Vetustissimæ nobilitatis svecanæ genealogiæ.*[1]

Braad omnämner i sin Ostrogothia Litterata, på hvilket arbete denna framställning af Brasks skrifter hufvudsakligen är byggd,[2] att Brask äfven anses hafva författat en »*bok om ryska församlingen*», hvarmed Lutheranerna skulle afses, en uppgift, som är återgifven efter

---

[1] Genom hofrådet C. G. WARMHOLTZ', Bibliotheca Historica Sueo—Gothica, Tolfte delen, Uppsala 1815, n:o 6,990 lämnas angående denna skrift hänvisning till Messenius' och Schefferus' yttranden i frågan. Då intet ytterligare om skriften är kändt, torde dessa författares ord böra anföras. J. MESSENIUS framhåller angående Brasks förtjänster på släktforskningens område följande i dedikationen före sitt arbete *Theatrum Nobilitatis Suecanæ*, Holmiæ 1616:

»Verum hoc devexo seculorum decursu, nonnulli colendæ Antiquitatis viri studiosissimi, diuturna monumentorum veterum volutatione certo comperientes, hujusmodi Nobilitatis Suecanæ stamini, temporum hominumque injuria et incuria, aliquam tamen Atavorum esse illatam jacturam, summopere illius compensationi et interpolationi cæperunt invigilare: Etenim vetustissimis Regni litteris, et Chronicis cum internis tum externis, illorumque fragmentis antiquissimis, immenso conquisitis labore et sedulo lectitatis, plurimum incrementi et ornamenti sane Principum atque Procerum Genealogiæ conciliarunt. Horum autem numero universo, primarium sibi jure præconium vendicant, Nobilissimi & Reverendissimi viri, Dominus *Catillus Caroli*, & Doctor *Johannes Petri Brask*, Cathedræ quondam Lincopensis Antistites doctissimi; Siquidem ille, anno salutis humanæ MCDL hic vero MDXII hanc Patriæ fideliter operam naventes, immortali illam sibi beneficio obstrinxerunt.

Hvad SCHEFFERUS känner om skriften anför han i *Svecia Literata* s. 325:

»Johannes Petri Brask, primum Præpositus, deinde etiam Episcop. Lincop. ac Theol. D. Vetustissimæ Nobilitatis Svecanæ Genealogias in lucem emisit circa An. 1530».

[2] Till fullständigande af förteckningen öfver den rådfrågade litteraturen må här påpekas, att af C. H. BRAADS Ostrogothia Litterata det i L. B. förvarade exemplaret äfven blifvit begagnadt, och detta gäller särskildt i fråga om Brasks skrifter.

biskop Celsius i Konung Gustaf I Historia, I, s. 207, hvarest äfven berättas, att Brask skulle hafva skrifvit till påfven och »rådt honom förse ryska gräntsen med nya biskopar, efter han ej annat kunde finna, än at Lutheri lära vore densamme som den Grekiske.» Likaså uppgifver Braad efter O. v. Dalin, Swea rikes hist. III, 1 s. 130, att »*en anteckning af år 1536 i anledning af S:t Britas uppenbarelser skal finnas efter Bisk. Brask, hwaruti han spår att Swerige eller Norrige aldrig skulle komma til deras förra sällhet, innan de finge en konung, som kunde räkna sig på fäderne eller möderne utaf S:t Eriks stam.*

Hvad dessa båda sistnämnda litterära alster beträffar, synas så stora osannolikheter tala emot Brasks författarskap, att det måhända är tillräckligt att endast hafva omnämnt, att ett sådant kunnat sättas i fråga.

För sin egen förkofran och sitt eget nöje ökade Brask ständigt sina insikter genom fortsatta studier. Öfver utkommande nyheter i bokväg höll han ett vaksamt öga och anskaffade för egen del hvad han ansåg vara värderikt att lära känna.[1] Äfvenledes sörjde han för, att hans vänner skulle få tillgång till lektyr, i det han beredvilligt kringsände böcker till låns åt sina bekanta, särskildt till Ture Jönsson och Magnus Haraldsson. Att han äfven skickat böcker till konung Gustafs syster Margareta, riksrådet Joachim Brahes änka, visar ett bref af den 9 mars 1524, infördt i »Swenska Magazinet. År 1776, utgifvet af C. G. Gjörwell» s. 781, 782, hvari biskopen säger: »Tå wi wore sednest till samtall på Stegeborg, war på tall monge Böcker Tydzche och Swensche, så at oss ei fulleligen drager till minnes ther om eder begäre; doch sende wi eder med thetta samma

[1] När Linköpingsklerken Petrus Benedicti var betänkt att år 1524 företaga en utländsk resa, beder Brask honom i ett bref af den $^{3}/_{9}$ 1524 att i Lübeck söka anskaffa nyutkommen juridisk litteratur. Samma bref ådagalägger för öfrigt Brasks utomordentligt mångsidiga intresse. S. H. 13. 112—121, särskildt s. 115.

bodh et Tyschkt Passionale till tidsfördriff i thenna helge tidh nu ähr inne». Brefvet är skrifvet från Linköping under fastlagen 1524. Han uppmuntrade äfven andra till författarskap, såsom då han förmådde abbedissan i Vadstena Anna Bylow att skrifva arbetet Chronicon Genealogicum.

På vetandets områden synes han hafva varit mest bevandrad inom historien och lagfarenheten. Konung Gustaf Wasa skattade honom högt för hans grundliga insikter i fäderneslandets historia och betjänade sig ofta af hans kunskap. Då en auktoritet på historieskrifningens fält, sådan som J. Messenius, åberopar honom bland författare, han användt för sitt stora historiska arbete,[1] ställes därmed utom tvifvel, att Brask författat någon krönika eller dylikt arbete, som sannolikt varit värderikt, men nu gått förloradt. Han hyser intresse för återfinnandet af äldre handlingar och dokument, talar flere gånger i sina bref om rikets gamla register (»vetus registrum regni»), som innehöll handlingar från Magnus Erikssons regeringstid och intill år 1493, en dyrbar urkundsamling, som ej kunnat vidare återfinnas, han omnämner äfven »Thet nya richsens register»,[2] hvilket sannolikt är det, som under senare tid återfunnits och i sig innefattar en mängd bref från Svante Nilssons och Sten Sture d. y:s tid.[3] När Benzelius fäller ett omdöme om Brasks historiska insikter, sker det med orden: »constat quippe antiquitatum patriarum studiosissimum fuisse» (Monumenta Historica Vetera Ecclesiæ Sveogothicæ. Upsaliæ MDCCIX. Prolegomena s. XXXI.)

I juridisk insikt var han särdeles framstående. Landskapslagarna, särskildt Västgötalagen, visade han sig väl känna och var hemmastadd i Magnus Erikssons och

[1] J. Messenius, Scondia Illustrata, Tom. XIII, s. 85.
[2] L. B. H. II. 191.
[3] Jämför H. Schück, Ur gamla papper. 3:dje serien. Från Medeltidens skriftvärld, s. 27 och 28.

konung Kristoffers landslagar. I den då gällande romersk-katolska kyrkorätten var han såsom »decretorum doctor» ytterst väl bevandrad.[1]

Men liksom BRASK förmenade, att boklig bildning var oundgänglig för en man i hans ställning, så ansåg han ock, att en kyrkans ledare ej borde försumma att sätta sig i besittning af det maktmedel, som utgöres af jordiskt anseende, grundadt på stor timlig egendom, en uppfattning, som väl öfverensstämde med den hierarkiska tendensen hos den kyrka, han tjänade. Oaflåtligt sträfvade han därför efter att öka de redan vid hans tillträde till biskopsämbetet ansenliga jordagods, som tillhörde biskopsbordet, och genom köp och byte utvidgade han oupphörligt området, som lydde under biskopens välde. I Östergötland, Småland, Västergötland och Södermanland ägde biskopen större eller mindre gårdar, och han var gårdsägare äfven i Arboga och i Stockholm, där han ägde ett hus »j sanctj Nicolaj porth».[2] Af kloster och präster, af riddare, borgare och bönder gjorde han uppköp af gårdar, när tillfälle därtill erbjöd sig. På detta sätt växte antalet gårdar och lägenheter, som biskopsbordet eller biskopen ägde, så småningom upp till den ansenliga summan af inemot 600. En förteckning på dessa gårdar förekommer visserligen,[3] men då i densamma dels upprepningar förekomma, dels därstädes större egendomar och små utjordar äro införda sida vid sida i alfabetisk ordning, har det synts ändamålsenligare att här endast anföra de stora hufvudgårdarna, kring hvilka sedan de mindre egendomarna och lägenheterna gruppera sig.

---

[1] Han fortsatte sina studier trots ogynnsamma yttre förhållanden. Måhända voro de tider, då han genom kroppslig ohälsa, hvaröfver han ofta klagar (exempelvis L. B. H. I: 188, II: 194), var hindrad från ämbetsfärder, just de tillfällen, då studier särskildt företogos.

[2] L. B. Cod. K. h. 53 s. 118 och 119.

[3] I L. B. Cod. 43. s. 25—59.

De stora, biskopliga hufvudgodsen voro:

Linköpings gård, hvartill hörde Järestad, Frögård i Skärkind socken och Tuna gård i Rystad socken;

Biskopstorpa gård i Normlösa socken;

Biskopsforsa gård i Rappestad socken;

Biskopsberga gård nära Skeninge;

Norra Berga gård i Klockrike socken, hvartill hörde öfver 60 olika lägenheter;

Munkeboda gård, äfven kallad Nor i Skärkind socken;

Rönö gård i östgötaskären med tillhörande holmar och fisklägen;

Lena gård i Västergötland, bestående af 26 olika hemman;

Vadstena gård, hvartill bl. a. hörde egendomar inom Stora Åby och Herrestad socknar;

Motala gård, nu Bispmotala, hvartill fiske i Motala ström hörde;

Grenna gård, hvarunder lydde en stor del af Byarum socken, och

Ölands gods, omfattande bl. a. nästan hela Bredsätra socken.[1]

Dessutom ägde biskop Brask under en kort tid Gullbergs härad i förläning. Allt detta gaf honom tillfälle att samla en storartad förmögenhet.[2] De storartade

---

[1] Detaljuppgifter rörande dessa gårdar gifvas i Cod. 43 i L. B. sidorna 193—228. För bestämmande af gårdarnas och egendomarnas läge ha utom äldre kartor användts C. G. Styffe, Skandinavien under unionstiden. Andra upplagan. Stockholm 1880; A. Ridderstad, Historiskt, geografiskt och statistiskt lexikon öfver Östergötland. Norrköping 1875—1877; P. D. Widegren, Försök till en ny beskrifning öfver Östergöthland. Linköping 1817 och 1828; S. Rogberg och E. Ruda, Historisk beskrifning om Småland Igemen, Isynnerhet Kronobergs och Jönköpings Lähner. Carlscrona 1770; A. Ahlqvist, Ölands historia och beskrifning. Calmar 1822 och M. Höjer, Konungariket Sverige, en topografisk-statistisk beskrifning med historiska anmärkningar. Andra delen. Götaland. Förra afdelningen. Stockholm 1881.

[2] Att biskopen plägade utlåna medel åt dem, som kommit i penningeförlägenhet, framgår af ett bref, utfärdadt genom väpnaren Jöns Lunekarl i Linköping den 18 januari 1520, återgifvet i Bil. III.

inkomster, hvilka biskop Brask uppbar, gjorde det möjligt för honom att framträda med stor prakt och att omgifva sig med ett nästan furstligt hof.[1] En mängd tjänstemän, biträden och tjänare lydde hans vink, och på Linköpings och Munkaboda gårdar var denna tjänstepersonal synnerligt stor. Genom de underrättelser, som stå oss till buds, särskildt rörande förhållandena vid Linköpings gård, kunna vi erhålla en god föreställning om, huru vidlyftigt det maskineri var, som sattes i rörelse, för att biskopens önskningar och vanor skulle blifva på fullständigaste sätt tillgodosedda.

De officialer eller tjänare, som funnos anställda vid Linköpings gård, voro följande: cancellarius, capallanus, scolaris capellæ, köksmästare, landsfogde, gårdsfogde, ridfogde (sex sådana angifvas, en i Njudung (norra delen af Småland) en i Sunnerbo (västra delen af Småland), en i Möre (södra delen af Kalmar län), en på Öland, en i Tjust (södra delen af Östergötland och norra delen af Kalmar län), en för den del af Östergötland, belägen öster om Stångån, hvilken kallas Östanstång, och slutligen en för den trakt af Östergötland, som, liggande väster om samma å, benämnes Västanstång), fodermarsk, kock, spelman, stallsven, småsvenner, mästersmåsven, munskänk, förskärare, camerarius, dörrsven, portanär, pulfvermakare, redesven, källarsven, bryggare, mjölkare, bagare, svingårdskarl, dukasven, trädgårdsmästare, humleman, mjölnare, sågmästare, tegelslagare, fiskare, fataburskvinna, bösseskytt, oxkarl, slädesven (en af småsvennerna), båtsmän och styrman, bergsfogde, gårdsskrifvare, mjölkdeja, skälsman, smådrängar, höfvidsman, väpnare, bågskyttar, sventjänare, barberare, smed, jägare, murmästare och legodrängar.

[1] Hans Hildebrand. En svensk biskops hofhållning under början af 1500-talet (I Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift. Fjärde bandet, 1:a häftet 1878.

I denna ordning äro Linköpingsgårdens officialer uppräknade å den af biskop Rhyzelius till Linköpings Bibliotek skänkta papperscodex.[1] För att biskopen, hvilkens personliga säkerhet under dessa oroliga tider mer än en gång kunde allvarligt hotas, skulle vara så mycket säkrare på sina underlydandes trohet, affordrade han sina ämbetsmän en ed, som fast förband dem vid hans person.[2] Liksom åtskilliga bland de världslige stormännen under medeltiden förskaffade sig rättigheten att anställa präster vid sin gård för utförande af gudstjänst, så ägde äfven biskoparne denna rätt. Det gaf ett sken af större frihet och självständighet åt dem, som ägde denna rätt, då de äfven i fråga om gudstjänstfirande voro oberoende af utomståendes medgifvande eller anordningar. Biskop Brask ägde äfven en särskild kaplan (*capellanus*); denne stod dock ej såsom den främste bland officialerna; han hade själf att mottaga instruktioner af den mångbetrodde *kansleren* (*cancellarius*), hvilkens åligganden äro värda att tagas i närmare skärskådande.[3] Såsom redan är antydt, hade han att gifva anvisningar åt kaplanen i fråga om de gudstjänstliga handlingarnas utförande, därjämte hade han uppsikten öfver den s. k. kapelldjäknen (scolaris kapellæ). Det viktigaste uppdraget bestod dock i bestyret med den biskopliga skriftväxlingen, som under biskop Hans' dagar var mycket omfattande. Han skulle utskrifva alla bref och förvara dem, han mottog. Till biskopen skulle de sedan aflämnas på bestämda tider, vid julen och påsken, på Petrus' dag, den 29 juni, och på Kalixtus' dag, den 14 oktober. Emedan genom de utgående biskopliga skrifvelserna betydelsefulla och vidtgående bestämmelser ofta nog meddelades, hvilka kunde vara afgörande för många människors väl och ve, måste

[1] Cod. Msc. 43 i L. B., s. 263 f. På denna handskrift stöder sig hela den följande framställningen i detta kapitel.
[2] Cod. 43 i L. B. s. 264.
[3] Cod. 43 i L. B. s. 265.

kanslern iakttaga försiktighet och noggrannhet vid skrifvelsernas behandling. Därför fick han ej förse ett bref, som var af den vikt, att dess innehåll afgjorde en persons välfärd, med biskopens sigill eller skicka af det, förrän biskopen läst, besiktigat och egenhändigt underskrifvit det; för sin egen säkerhets skull måste kanslern vara mån härom, då skrifvelserna voro ställda till rikets råd, till hela menigheter eller särskildt betydande personer.[1] —

Så mycket större skäl ägde han att iakttaga försiktighet, som försök gjordes att på än ett än ett annat sätt förfalska bref och skrifvelser. På en punkt voro skrifvelserna särdeles ofta utsatta för att bli förfalskade, nämligen i dateringen; denna borde därför fullständigt utskrifvas med bokstäfver, talvärdena i allmänhet borde likaledes uttryckas ej i siffror, utan med bokstäfver, hvarigenom en förfalskning åtminstone försvårades.

Men bedrägeriet fann andra vägar. Då man å medeltidens skrifvelser i stället för namnteckning oftast använde sigill, som trycktes å en i skrifvelsen eller brefvet fästad remsa, sökte förfalskaren lösgöra sigillet å ett bref och fästa det å ett annat, på hvilket man kunde skrifva hvad man behagade. Det blef lättare att åstadkomma en dylik omflyttning, ifall vaxet var tjockt; därför måste kanslern se till, att vaxet öfver sigillremsan bildade ett mycket tunt lager. För att minska möjligheten att genom radering åstadkomma förfalskning, skulle kanslern tillse, att ett så godt bläck som möjligt användes, hvilket trängde djupt in i pergamentet eller papperet, hvarigenom raderingar lättare kunde upptäckas.[2]

Med den vidlyftiga korrespondens, som förekom i biskopens kansli, var det för ordningens och kontrollens skull behöfligt, att anteckning fördes öfver in- och

---

[1] Till vägledning för kännedom om medeltidens kansliordningar har användts O. Posse, Die Lehre von den Privaturkunden. Leipzig 1887.

[2] Cod. 43 i L. B. s. 265.

utgående skrifvelser. Ett registratur visade sig af behofvet påkalladt, och för åstadkommande af ett dylikt hade kanslern fått sig ålagdt att uppteckna alla bref vid den tid, de kommo och gingo, och detta så, att de viktigare ordagrant afskrefvos, af de öfriga åter endast hufvudinnehållet och dateringen antecknades.

Alla domsförhandlingar, som blifvit förda inför biskopen eller inför domkapitlet i hans närvaro, samt de där fattade domsluten jämte datum därför hade kanslern att inregistrera, hvarjämte han äfven skulle affatta de utgående skrifvelser, som på grund af de fällda domsluten kunde komma i fråga. Då kanslern var så att säga biskopens högra hand, när det gällde skriftväxling, måste han äfven vid visitationerna vara närvarande för att ombestyra de skrifgöromål, som voro nödvändiga på grund af biskopens under visitationerna fattade beslut och fällda domar. Hemma såväl som borta kvarstod detta åliggande för kanslern.

Skulle en skrifvelse vara användbar, måste dess innehåll stå i öfverensstämmelse med gällande lag och författningar; till följd häraf ålåg det kanslern att noggrant genomläsa de borgerliga lagbestämmelserna och väl känna kyrkans privilegier. När han affattade sina skrifvelser, skulle han därför veta sig hafva lag och vedertagen sed på sin sida, på det han ej genom förbiseende härutinnan skulle vålla biskopen eller sig själf något obehag.

Så ofta biskopen deltog i gudstjänstfirande, tillhörde det kanslern att vara honom till handa, och detta både då biskopen var ute på sina resor och då han befann sig i stiftstaden i dess domkyrka. Vid gudstjänsttillfällen utom domkyrkan skulle kanslern i ärkedjäknens ställe betjäna biskopen, lämna honom evangelieboken sedan evangeliet blifvit läst, och den s. k. paxskifvan[1] efter läsningen

[1] Sveriges medeltid. Kulturhistorisk skildring af Hans Hildebrand. III. 705.

af »O, Guds lamm» (Agnus Dei). Paxskifvan utgjordes af en platta af guld, silfver eller förgylld koppar, som användes vid fridskyssens utdelande. I stället för att själf mottaga fridskyssen, framräckte man nämligen denna skifva att kyssas; emellertid måste kanslern, innan han utförde detta uppdrag, se till, att ej någon honom öfverordnad domkapitelsledamot var närvarande, ty, om så var händelsen, skulle denne träda in; i hvarje fall var dock kanslern skyldig att sörja för, att tjänstbevisningen blef utförd, i det han skulle påminna den honom öfverordnade, när tiden för sakens verkställande var inne. Då åter biskopen deltog i gudstjänsten vid någon af de s. k. kanoniska timmarna eller tiderna i domkyrkan, skulle kanslern vara vid biskopens sida och under svängande af rökelsekaret följa honom genom kyrkan; vid processioner hade kanslern att förfara på samma sätt.

Den ersättning, kanslern mottog som underhåll för sig och sin tjänare, utgjordes af inkomsterna, som utfärdandet af de biskopliga skrifvelserna medförde; dessa skrifvelser måste nämligen lösas af mottagaren.

En tjänare syntes man anse vara tillräckligt för kanslern att äga; om han med biskopens medgifvande af särskilda skäl hade två eller flere tjänare, försåg dock biskopen dessa med penningar, dräkt och båge liksom han gjorde med sina fullt väpnade män. Vid resor skall kanslern ha rättighet att erhålla foder för så många hästar, som han ägde beväpnade män, och därtill för sin egen häst. Hade han blott en obeväpnad tjänare med sig, skulle han ha foder för en häst, men om han åtföljdes af en beväpnad man jämte tjänaren, var han berättigad att få två hästar utfodrade, nämligen sin egen och väpnarens.

Då kanslern hade plats vid biskopens bord, tillkom det honom, så vida någon honom öfverordnad ej var

närvarande, att läsa föreskrifna böner vid bordet; slutbönen med välsignelsen uttalades dock af biskopen.[1]

Då kanslerns uppgift var synnerligt betydelsefull och hans ställning sådan, att de ärenden, som biskopen hade att afgöra, voro honom väl bekanta, kan han med skäl kallas en af biskopens förnämste förtroendemän. Att biskopen af sin kansler kräfde pålitlighet och orubblig tillgifvenhet, är tydligt bland annat af den stränga ed, som kanslern vid sitt tillträde i notariens närvaro skulle aflägga till biskopen.[2]

Den, som hade att förrätta gudstjänsten i biskopsgårdens kapell, var, som redan är nämndt, *kaplanen* (*capellanus*).[3] Han skulle i biskopens närvaro sjunga vid den gudstjänst, som hölls vid de s. k. större kanoniska tiderna (horæ canonicæ majores), till hvilka i främsta rummet matutina och vespera hörde, samt gifva handledning åt kapelldjäknen och åt den, som skulle läsa bordsbönerna.

Till biskopens tjänst och skydd skulle kaplanen jämte kapelldjäknen under natten hafva sin hviloplats vid biskopens dörr eller ock inuti hans sängkammare.

Sina egentliga hufvuduppgifter hade kaplanen att utföra vid gudstjänsten i kapellet. Dagligen firades där en mässa, i hvilken såväl kaplanen som biskopen aktivt togo del och vid hvilken högtställda andlige samt förnäma lekmän efter omständigheterna kunde få närvara. Några upplysningar om hvad som i regel försiggick vid en sådan mässa erhålla vi genom den förut omnämda handskriften.[4]

---

[1] Cod. 43 i L. B. sid. 265 omtalar begynnelseorden till några af de böner, som lästes vid bordet: »Fridens Gud» (Deus pacis), »Herren har stiftat en åminnelse» (Memoriam fecit Dominus), »Ära vare Fadren» (Gloria Patri).

[2] Cod. 43 i L. B. s. 268.

[3] L. B. Cod. 43 s. 269.

[4] Cod. 43 i L. B. s. 269.

Iförd s. k. röklin (superpellicium, äfven benämndt rochetum, ett slags mässkjorta eller kor-rock) och stola (en lång, tämligen smal remsa af linne eller siden, som lades kring halsen, och hvars ändar föllo ned öfver bröstet och voro så långa, att de gingo nedom knäna) skulle kaplanen vid mässan betjäna biskopen och hålla mässa inför biskopen, innan denne själf gjorde det, ty det var ej tillåtet för kaplanen eller någon annan att hålla mässa samma dag vid det altare, där biskopen mässat. Gången af denna mässa är i det hela densamma som vid den vanliga gudstjänsten, men kaplanen och biskopen utföra här hvar sina partier. Då kaplanen vid gudstjänstens början är färdig att utföra syndabekännelsen (Confiteor), vänder han sig till biskopen. Denne framställer då uppmaningen: »Bekännen inför Herren» (Confitemini Domino) och läser syndabekännelsen (Confiteor), därefter »Herren förbarme sig öfver eder» (Misereatur vestri) och »Herren bevare» (Dominus custodiat), därpå uttalar han absolutionen.

Här fortsätter nu kaplanen: »Gud, vänd dig till oss» (Deus tu conuersus) och fullföljer därefter gudstjänsten på vanligt sätt, till dess evangeliet skall läsas. Men då beder han biskopen meddela välsignelsen, och sedan evangeliet blifvit läst till slut, frambäres boken till biskopen att kyssas af någon närvarande mera framstående klerk. Sedan nu kaplanen läst det s. k. offertoriet (den allmänna kyrkobönen förenad med böner, i hvilka brödet och vinet offras åt Gud och i hvilka bedjaren anropar honom, att han nådigt må mottaga dessa offer) och tillrustat kalken, vänder han sig till biskopen, i den föreskrifna ställningen mot altare. Efter det kalken en stund hållits upplyftad, lägger biskopen sina händer samman, höjer dem och beder: »Kom, heliggörare» o. s. v. (Veni sanctificator). Om biskopen så önskar, utför han nu nattvardens offerhandling och kysser altaret,

innan han återvänder. Kaplanen åter fortsätter, sägande: »Upptag, o heliga treenighet» o. s. v. (Suscipe, sancta trinitas) och genomgår hela mässan, under det han dock öfverlämnar åt biskopen att uttala välsignelsen. Sedan denna blifvit meddelad och läsning ur Johannes evangelium försiggått, lämnar kaplanen patenen att kyssas af biskopen och andra högtställda andlige samt af närvarande förnäma lekmän.[1]

När kanslern var frånvarande, intog kaplanen hans plats och betjänade biskopen vid gudstjänsten samt räckte honom därunder evangelieboken, när den läg-liga tiden därför var inne, och lämnade honom pax-skifvan, sedan »O, Guds lamm» blifvit läst, såvida ingen honom öfverordnad var närvarande. På samma sätt fick äfven kaplanen läsa bönen: »Fridens Gud» o. s. v. (Deus pacis) vid de tillfällen, denna användes. Var biskopen ute på sina visitationsresor, skulle kaplanen gå före biskopen, framför det kärl, hvari nattvardsbrödet eller hostian förvarades, den s. k. pixis, och bära det biskopen tillhöriga relikskrinet eller helgedomakaret och detta både i processionen och på vägen till och ifrån kyrkan.

Kaplanen skulle göra i ordning kalken åt biskopen, när denne ville läsa mässan, utom vid högaltaret, där ärkedjäknen utförde denna tjänst; kaplanen hade vidare att öfva ständig tillsyn särskildt i biskopens gårdar, att ej vin och oblater fattades för nattvardens firande, och att altarprydnaderna jämte de olika delarna af prästdräkten, som biskopen skulle begagna, voro rena och i god ordning; likaså borde han i förväg genomläsa ritualen, episteln och evangeliet, innan han i själfva mässan läste dem inför biskopen, på det att felläsningar och störande afbrott måtte kunna undvikas.[2]

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 269.

[2] Cod. 43 i L. B. s. 269.

Till kaplanens åliggande hörde äfven att instruera ifråga om de böcker och biskopen tillhöriga prydnader, utmärkelsetecken och prästerliga tillbehör, som förvarades i kapellet. Till bokförrådet hörde missale (handbok vid mässans utförande), antiphonarium (ord och musik till den del af gudstjänsten, mest antifoner och responsorier, som ej tillhörde mässan), legendarium (berättelser ur helgons lif), psalterium (en samling af Davids psalmer, som användes i den dagliga gudstjänsten), vid hvilket äfven en samling hymner var tillfogad, och pastorale.

Af de prästerliga tillbehören och biskopliga utmärkelsetecknen nämnas särskildt infula (mässhaken), mitra (biskopsmössan), baculus pastoralis (biskopsstafven eller kräklan), svärdet, handskarna, ringen (en guldring, som biskopen bar å högra handens ringfinger, då han förrättade mässoffret), dalmatica (en lång klädnad med vida ärmar, flera sådana förvarades för användning i kapellet) rochetum (mässkjorta af linne), sandalia (de purpurröda skorna) samt relikgömman; kaplanen skulle nu tillse, att kapelldjäknen höll allt detta rent och förvarade det på tjänligt ställe, där det kunde vara skyddadt för åverkan af eld och väta.

En fullständig förteckning skulle af kaplanen uppgöras öfver alla dessa föremål, hvarvid de ädelstenar, som funnos å mitra eller å ringar, skulle räknas och till färg och namn noggrant antecknas. På liknande sätt skulle han äfven gå tillväga med spännen och pärlor, som förekommo å de nämnda föremålen. Jämte sakristanen, en person som hade uppsikt öfver de vid gudstjänsten använda föremålen, skulle kaplanen tillse, att kapelldjäknen fick mottaga nämnda dyrbarheter i oskadadt skick för att förvara dem, till dess de åter skulle användas. [1]

---

[1] Cod. 43 i L. B., s. 269.

Sin årslön erhöll kaplanen i kläder och penningar på samma sätt och till samma belopp som en bågskytt (sagittarius) eller fullbeväpnad (armatus). Utom denna bestämda årslön uppbar han äfven andel i vissa offer (oblaciones) samt ersättning för bestämda ämbetsförrättningar efter fastställd taxa. Vid visitationerna tillföll honom hälften af de offer, som konfirmanderna lämnade ad manutergium (i handklädet), hvarjämte han äfven erhöll af de s. k. offren till altaret (oblaciones ad altare) enligt stadgad fördelning; den andra hälften åter tillföll enligt gammalt bruk kapelldjäknen och tjänarne, så att kapelldjäknen af denna hälft erhöll en tredjedel, tjänarne åter två tredjedelar, hvilka bland de närvarande skulle fördelas i proportion efter den tjänst, hvar och en lämnat.[1]

Den taxa, enligt hvilken kaplanen ägde uppbära ersättning för vissa förrättningar, visar, att hans bestyr voro många och olikartade. Hvarje gång biskopen invigde (consecrerade) en kalk med paten, hade kaplanen att rengöra (purgare) kalken och patenen. För rengöringen af den förra erhöll han en ersättning af 4 örtugar (solidi), för rengöringen af den senare 4 »hvita» (albi); vid invigning af ett flyttbart altare, erhöll kaplanen för sitt biträde därvid 4 skillingar, för ett kors som invigdes med olja, 4 skillingar, för ett oljekärl 4 örtugar; för rengöring af det lilla i pixiden befintliga förvaringsrummet för hostian 2 skillingar, för rengöring af relikgömmor, som vigdes med smörjelse, 2 skillingar; för rengöring af kyrkklocka, som vigdes, 4 skillingar; för rengöring af högaltare vid kyrkoinvigning en half mark och för hvilket som helst af de andra, mindre altarena 4 skillingar.

När biskopen förklarade en oskärad kyrka eller kyrkogård å nyo användbar för sitt ändamål, erhöll kaplanen hälften af den ersättning, som lämnades, den

[1] Cod. 43 i L. B., s. 270.

andra hälften åter fördelades i lämpliga proportioner och efter biskopens vilja mellan kapelldjäknen och de biträdande småsvennerna (pueri minores); de egentliga tjänarne erhöllo sin ersättning i olika slag af kärl.

Då det understundom förekom, att biskopen invigde och genom smörjelse helgade kors för grafvarna på kyrkogården, erhöll kaplanen för rengöringen af hvart och ett af dessa 1 skilling.

Då en större altartafla, afsedd för högaltaret, välsignades, invigdes och genom smörjelse helgades, hade kaplanen att för sitt besvär uppbära en half mark.

För andra kyrkliga prydnader åter, såsom den prästerliga dräktens olika delar eller altarkläden och öfriga föremål, som välsignades och invigdes, utan att någon smörjelse därtill användes, fick däremot kaplanen ej mottaga ersättning, emedan han ej haft något besvär därför, och detta under straff af exkommunikation, suspension från ämbetet och förpliktelse att återställa dubbla beloppet af hvad han orättmätigt mottagit. — Af de förut nämnda inkomsterna för rengöring af olika föremål skulle kaplanen afstå tredjedelen till kapelldjäknen.

Redan har blifvit nämndt, att kaplanen i många fall hade biträde af *kapelldjäknen.*[1] Detta gäller särskildt i fråga om vården af kapellet; kapelldjäknen skulle nämligen se till, att kapellet var rent och att kläder och prydnader voro i ordning och fria från fläckar samt att vaxljusen voro oskadda och dugliga. Under vintern skulle han sörja för kapellets uppvärmning, under sommaren borde han pryda det med friska löf och blommor, under hela året skulle han ha tillsyn öfver att rökelsen var i ordning, så ofta biskopen firade mässa. De prästerliga prydnaderna och tillbehören skulle han hafva räkning på, så att han kunde återställa dem i samma skick, hvari han mottagit dem; särskildt skulle han veta, hvilka ädel-

[1] Cod. 43 i L. B., s. 271.

stenar vore anbragta på mitran och handskarna och i ringarna, samt hvilka spännen och större pärlor funnes i förrådet.

Likaså hade han att tillse, att vinbehållaren (uter vini) var ren utan och innan, och gifva akt på, att oblaterna ej frättes af mask eller började lukta. Bläck, sigill, vax och vaxstapel skulle han alltid hafva till hands, ringa vid gudstjänsttiderna och ställa klockan. Vid de större dagliga gudstjänsttiderna, till hvilka i främsta rummet hörde matutinen (ottesanger) mot slutet af natten och vespera (aptansanger) en timme före solnedgången, skulle han jämte öfriga aktivt däri deltagande sjunga, och vid de s. k. »småtiderna» (horæ minutæ), som voro terz (tercia) kl. 9 f. m., sext (sexta) vid middagen kl. 12 och non (nona) kl. 3 e. m.[1] jämte kaplanen läsa, hvad i ritualen för dessa »tider» var föreskrifvet. Iklädd korkåpa skulle han hålla kräklan, då biskopen förrättade tjänst i koret, och ständigt vara honom tillhanda. Därjämte skulle han förvara nyckeln till kapellet, då han själf var på platsen, gick han ut i staden, skulle han lämna den ifrån sig till någon af de äldre, som tjänade i koret (»corales»); vid de andra gårdarna skulle han lämna nyckeln till förvaltaren (prefectus grangiarum).

Att läsa vid biskopens bord hörde äfven till kapelldjäknens åligganden; lagboken (legisterium) skulle han alltid hafva till hands, sin sängplats hade han vid dörren till biskopens sofrum, hvilket han skulle förse med vigdt vatten, vigda vaxljus och palmkvistar; därjämte skulle han åt biskopen ha i förvar sax, kam och tvål.

Kapelldjäknens tid blef genom dessa olika sysselsättningar helt visst rätt mycket upptagen, blef någon tid öfrig, skulle han på mellantimmarna vara lärare för

---

[1] Robert Geete, Jungfru Marie Örtagård, Stockholm 1895, s. LVI.

tjänstepersonalen och meddela dem grunderna för läsning och skrifning.

Jämte kaplanen uppbar kapelldjäknen en tredjedel af de sedvanliga offer, som lämnades till altaret; jämte tjänarne en tredjedel af den andel, som tillföll dem såsom ersättning för deras besvär, och som lades i deras handkläde (ad manutergium), då biskopsvisitation förehades; likaså en tredjedel af det, som lämnades för kärlens rengöring, då dessa skulle invigas; de öfriga två tredjedelarne tillföllo kaplanen, såsom redan förut är omtaladt. Den fasta årsaflöningen utgjorde 4 mark, af hvilka en mark lämnades på fredagen, som inföll i hvar och en af de fyra årsfastetiderna (quattuor tempora).[1] Men en annan inkomstkälla ägde han, och denna af egendomlig art, nämligen hvad som inflöt till följd af andra tjänstförrättandes försumlighet. Om det inträffade, att kyrkvaktaren vid den kyrka, där biskopsvisitationen vintertiden hölls, gjort sig skyldig till den försummelsen, att han ej skottat undan snön från vägen, på hvilken processionen kring kyrkan eller kyrkogården skulle draga fram (circuitus ecclesiæ et cimiterii), hvarigenom de prästerliga dräkterna utsattes för skada, så skulle kapelldjäknen erhålla 2 skillingar för vägens iståndsättande vid visitationstillfället.

Likaså om kyrkväktaren glömt att tända ljus, åtminstone ett på hvarje altare, innan biskopen trädt in i kyrkan, så skulle han betala 1 skilling till kapelldjäknen för hvarje sådan försummelse, som denne måst godtgöra. Så viktiga angelägenheter som gudstjänstens skötande och sysselsättning med biskopens skriftväxling voro anförtrodda åt de tre nu nämnda tjänstemännen. I samband härmed bör påminnas om, att äfven någon befattning om gudstjänsten togs af de s. k. »smådrängar», som kunde läsa, och om hvilka det heter, att de hvar sin vecka

[1] F. Leist, Urkundenlehre, Leipzig 1893, s. 238.

skulle läsa tillsammans med sin husbonde och tjäna till mässa.[1]

I biskopens allra närmaste omgifning befunno sig för öfrigt en mängd personer, som voro biskopen till tjänst och hade bestyret med biskopsgårdens inre ekonomi.

Största delen af den för den inre ekonomien anställda betjäningen stod under uppsikt af den s. k. *köksmästaren.* Hans verksamhetsområde var ingalunda inskränkt enbart till bestyret med matlagningen, — detta ålåg kocken — utan omfattade öfverinseende öfver en mängd underordnade personer med olika sysselsättningar. Ville biskopen hafva ett uppdrag utfördt, vände han sig till någon af sina *väpnare* (svenner), om det gällde ärenden af synnerlig vikt; för uträttande af åtskilliga tjänster af mindre betydenhet ägde han tillgång till *småsvennernas* och *smådrängarnas* hjälp.

Liksom biskopen själf, hade såväl väpnarne som småsvennerna i sin ordning tjänare, s. k. smådrängar, under sig, hvilkas underordnade ställning utmärktes bland annat därigenom, att de under måltiderna ej fingo sitta vid sina husbönders bord; en småsvens tjänare fick alltså ej dela kost med småsvennerna. — I rang och anseende stodo väpnarne främst; hvad småsvennerna angår, intogs hedersplatsen bland dem af *mästersmåsvennen* eller *gammalsvennen;* en småsven kunde få tjäna längre eller kortare tid, innan han bevärdigades med hedern att erhålla plats vid samma bord som gammalsvennen. Före denna tid fick han röna en sträng behandling; den noggrannaste uppsikt hölls öfver hans förhållande af köksmästaren, som med biskopens medgifvande i allt var hans domare. Gjorde han sig skyldig till förseelser, skulle i vanliga fall endast köksmästaren pröfva brottets art och bestämma straffet, var det fråga om lifssak och småsven-

[1] Cod. 43 i L. B., s. 294.

nen ertappades på bar gärning, fick dock den, som var vittne därtill, gripa in. I hvarje fall förbehölls likväl rätt för målsäganden att skaffa sig godtgörelse af den felande. Att biskopen själf öfvade tillsyn öfver sina småsvenner på ett synnerligen strängt sätt, och att han därvid äfven lät kraftiga medel komma till användning, framgår af anvisningen i det s. k. Hushållskalendariet,[1] att på julaftonen gårdsrätten skulle läsas och småsvennerna skulle »mista huden», äfvensom af det sätt, hvarpå biskopen talar om, huru småsvennerna skola behandlas, medan de stå under hans ris.[2]

Men småsvennerna kunde äfven komma därhän, att de fingo tjäna sin herre med häst och harnesk, och deras tjänst ansågs då lika värdefull som den, en bågskytt kunde lämna; ja, understundom ansågos de värda en ännu större lön än skytten, nämligen då hvar och en bland dem medförde mer än en häst. En småsven fick, först sedan han erhållit plats vid samma bord som gammalsvennen, hålla egen dräng, och denne måste då vara åtminstone så vuxen, att hans tjänst kunde anses värd minst hälften af hvad en bågskytt med sin tjänst kunde uträtta; han skulle vara så stor, att han kunde rida i sin husbondes harnesk.

Till tjänsterna, som biskopen fordrade af sina småsvenner, hörde bestyret att elda badstugan, då han badade. Mästersmåsven, bissare och munskänk voro dock fritagna från detta bestyr. Vid resor ute i stiftet för kyrkliga ärenden hade småsvennerna sina bestämda uppdrag. När visitationsfärder företogos, hände det ofta, att biskopen på olika platser meddelade konfirmation åt de unga, som ännu ej fått del af detta sakrament. Af gammalt hörde det då småsvennerna till att hålla handklädet, att draga försorg om, att handfat, vatten, salt och sönder-

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 240.
[2] Cod. 43 i L. B. s. 296.

smuladt bröd var till reds, och att lägga linnebindan kring den nykonfirmerades panna, på hvilken biskopen med vigd olja anbragt korsets tecken. Af de offer, som då föllo i handklädet, erhöllo småsvennerna och kapelldjäknen, såsom redan blifvit nämndt, hälften mot kaplanen, och kapelldjäknen tredjedelen af denna halfpart. Af de två återstående tredjedelarna togo alla småsvenner, som voro närvarande, lika stora anparter, men de tre förnämsta småsvennerna: gammalsvennen, den s. k. bissaren och munskänken, erhöllo hvar för sig dubbelt.[1] Vid visiteringar kunde småsvennerna med påpasslighet förvärfva sig en inkomst därigenom, att de godtgjorde klockarens försummelse i fråga om kyrkoringning. Om det inträffade, att klockaren ej ringde, då biskopen först kom, och småsvennerna hunno taga klocksträngen förr än klockaren, måste denne lösa strängen med 4 skillingar. Då kyrka och kyrkogård invigdes eller renades, skulle de under själfva akten bära några af de vid invigningen använda kyrkliga kärlen. Den yngste småsvennen, som var tillstädes, hade att vid resor taga till vara husbondens stöflar, sporrar och ridkappa; var ingen småsven närvarande, öfvertogs hans åliggande af den smådräng, som förde biskopens sköld, och af den s. k. kammarsvennen.

Såsom det blifvit antydt, fingo småsvennerna ej i hvilket fall som helst hålla sig med egen dräng; detta fick komma i fråga, först då han hade »fullt tyg på väggen»,[2] d. v. s. då han kunde erbjuda honom allt, som hörde till en krigares utrustning. Kanslern och väpnarne fingo utan några förbehåll hafva *smådrängar;* biskopen själf hade sina särskilda drängar. Redan har blifvit sagt, att de läskunniga bland dessa fingo hjälpa till vid mässan, hvad de öfriga angår, hade de att på tuktigt och

[1] Cod. 43 i L. B. s. 296.
[2] Cod. 43 i L. B. s. 294.

höfviskt sätt stå vid dörren, färdiga att mottaga och utföra biskopens befallningar. En bland dem hade det särskilda uppdraget att taga vara på biskopens sköld och hatt, samme smådräng skulle vid resor för krigsändamål taga hand om hans svärd och spjut under själfva färden, och förvara hans stöflar och sporrar, då han tog in i sina egna gårdar.

Under vistelsen på Linköpings gård hade biskopen tillgång till den mest fullständiga betjäning. I hans rum hölls ordning genom *kammarsvennen (camerarius)*; [1] denne hade att bädda husbondens säng och tillse, att gångkläder och linnekläder voro i användbart skick, hvarje lördag skulle han framtaga nytvättade lakan, och han skulle tillse, att två rena handdukar ständigt voro framme. Tända upp eld och vara närvarande, då husbonden om morgonen steg upp, hörde äfven till hans åligganden, hvarjämte han borde hafva hand om »klädekvast», näsdukar, vantar, handskar, lyktor samt se till att två par ljusstakar och vaxstapel, tvättbäcken, kam, skor och tofflor ständigt voro i beredskap. Till sofrummet skulle han förvara nyckeln.

Utanför detta rum låg en förkammare, där dörrsvennen öfvade tillsyn och höll ordning. För öfrigt hade han att hämta upp ved och skulle stå biskopen till tjänst med rent vatten, handduk och lut för morgontoaletten, han skulle sörja för att det fanns ljus i lyktan och bära denna, då så behöfdes.

För tillsynen i fråga om stängning af portar och dörrar hade den s. k. *portanären* att ansvara, ett uppdrag, hvars utförande årligen inbragte honom sex marker.

I ett hus, där så mycken representation ålåg värden, och där gästerna sannolikt voro talrika, måste lämpliga anordningar vara träffade för att man i fråga om mat

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 295.

och dryck ej skulle hafva anledning till klagomål. Det s. k. hushållskalendariet och beskrifningen öfver de i biskop Brasks hus använda matsedlarna (jämför Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-Akademiens Månadsblad 1885, s. 1 f.: »Matordningen i biskop Hans Brasks hus»)[1] visa, huru det tillgick i detta afseende, och hvilka kraf som ställdes på biskopens *mästerkock.*

Redan i hvardagslag höll biskopen ett godt bord. En anteckning i hushållskalendariet[2] vid januari månads ingång angifver, att man, tills fastlagstiden började, fick till söndagsmiddagarna serveradt följande: stek af kokött, gris, rå och höns eller hare; från påsk till pingst rå, färskt eller salt kokött, gris eller höns eller järpar, orrhöns eller tjäder;[3] från pingst till Pedersmässan, den 29 juni, lamm, salt rå, salt kokött, unghöns, gris eller salt gås; från denna tid till Michelsmässan, den 29 september, kokött och fårkött, salt rå och unghöns;[4] därifrån till Mårtensdagen, den 11 november, gås[5] samt från Mårtensdagen till fastlagen färskt eller salt kokött, hare och höns.[6]

När gästabud hölls, var antalet rätter mycket stort. Om gäster voro samlade i biskopsgården till en middagsmåltid på *söndagen,* undfägnades de enligt en matsedel af följande lydelse: skinka oc lumber (en anrättning, bestående af blod och mjöl eller gryn), färskt kokött och bakade strufvor, höns, anrättade på ett sätt, som benämnes »i bigot», mos i portioner, rådjur, en rätt, benämnd »bakade musköl», stek och hvitmos. Till aftonmåltiden samma dag serverades: kokött med salt spad, gåskrås,

---

[1] Den s. k. hushållskalendern upptar i Cod. 43 i L. B. s. 229—240, de s. k. matsedlarna sidorna 241—251 i samma handskrift.
[2] Cod. 43 i L. B. s. 229.
[3] Därsammast. s. 232.
[4] Därsammast. s. 234.
[5] Därsammast. s. 237.
[6] Därsammast. s. 239.

svinrygg, gult mos, lammkött och bakade russin och mandel (»bakade», d. v. s. inneslutna i ett slags deg).[1]

Voro gäster till middag under *måndagen,* kunde måltiden anrättas efter flera olika matsedlar. Den första lyder: skinka, vinsoppa, färskt kokött, stekt fisk, svinstek, färsk fisk med sod (= soppa eller spad), fårkött, färsk lax med blod, äggost och gult mos. Den andra: grofmat, lumber, en fiskrätt, färskt kött med salt spad, smått hönskött med sod. Den tredje, som synes ha varit ofta använd, lyder: lumber, skinka, grofstek, grytstek, kokött med salt spad, hela höns med »bigot», råstek och lamköttssod. På måndagsafton: rökt fårkött och hirsgröt, kokött med salt spad, färsk fisk med sod, färsk svinrygg och saltad sådan, saltad lax och gammal ost.

På *tisdag* middag serverades skinka, unghöns, stekt kokött, villebråd med sod, inbakadt villebråd och lammkött med sod. Genom en herr Sten i Vadstena hade biskopen fått reda på en annan för tisdagsmiddagen användbar matanordning: grofmat och lumber, stekta gäss med fyllning, groppenbrad (= grytstek), små bakade pastejer med tunga, hela höns med »bigot», bakade strufvor och äpplen, villebråd med svart sod, hjortstek. En tredje hithörande matsedel, som att döma efter öfverskriften: »In Dacia», är af danskt ursprung, har följande utseende: skinka, grofstek, villebråd, grytstek, skålling (= svinstek), lammkött med sod, en anrättning, kallad »hornsköl med bigot», och råstek. På tisdags afton serverades: färskt kött med salt spad, hela höns med sod, äpplemos, svinrygg, klenät, höns- och lammstek, kakor och äggost. För de öfriga dagarna under veckan ha matsedlar i handskriften ej blifvit meddelade. Under *nyårsveckan* synes kocken haft mer arbete än annars, särskildt då nyårsdagen inföll på söndag, ty att döma

[1] Denna matsedel liksom de följande finnes i Cod. 43 i L. B. s. 214 f.

efter matsedlarna har under denna tid stort öfverflöd varit rådande.

Rätterna till middagen på *nyårsdagen*, hvarunder man i fråga om matens riklighet synes ha nått höjdpunkten, voro: grofstek af koköttt med s. k. puder, (som bestod af fint söndersmulade, torra honungskakor,) lumber eller villebråd med sod, grofmat med skinka, bringa, nyrökt fårkött, en rätt, kallad »mätister», färskt kokött, saltadt kokött, jufver, nyrökta feta köttkorfvar, »småstek», hare, rådjur, kyckling, järpar, svinstek, dufvor (»om de äro till»), äggost eller ostkaka, gammal ost med frukt.

Denna matsedel kunde utbytas mot en annan, som i den förutnämnda codex[1] har till öfverskrift: Annorlunda efter östgötased (aliter östgotico more); äfven denna vittnar om biskopens önskan, att gästerna skulle vara nöjda med serveringen. En mängd rätter äro här hopade: grofstek (= kostek) och pastejer, grofmat, groppenbrad (= grytstek) kokött med salt spad, lumber, stekta gäss med fyllning, hela höns med »bigot», påfåglar med utslagen stjärt, järpar, dufvor, smörmos, borgar eller träd eller djur i bakverk, strufvor af russin och mandel, bakade rätter och äggost.

På aftonen förtärdes grofmat, hela höns med sod, en bakad rätt, stek och ost.

Under nyårsveckans öfriga dagar hade man följande matordning:

på *måndagen* till middag: hela höns med ris, grofmat, lammkött med sod, stek och ost; till aftonen: grofmat, fårkött med rofvor, rökt svinkött eller kaldun (innanmäte af slaktkreatur, såsom hjärta, lefver och lungor), stek och ost;

tisdag middag: kål med färskt kött, »mätister», grofmat, färskt kokött eller saltadt sådant med sod, stek och

[1] Cod. 43 i L. B.

ost; till kvällsmåltid: grofmat, sylta med mjölk eller plockade finkar, stekt korf, stek och ost;

onsdag middag: stockfisk med mjölk eller söt välling eller hufvudkål med mjölk, stekt sill, kokt sill eller torsk med »mölja» (möjligen detsamma som »mörjebröd, hårdt rågbröd, kokadt i flott»),[1] färsk fisk med sod, torrfisk, gädda, gös eller braxen, röding, makrill eller salt lax eller äggkaka; till aftonmåltid: risgröt, hirs eller gryn eller rofvor, torsk med »mölja» eller sill, spettfisk med lök eller ägg, nötter ock frukt;

torsdag middag: kål, stekt sylta eller korf, grofmat, stekta eller kokta rofvor med svinrygg eller rökta »mätister», stek och ost med frukt; till aftonen: grofmat; höns med sod eller saltade höns, sylta, stek eller kål, hönsstek, kål med ättika, stek och ost;

fredag middag: kål eller välling, stekt sill och kokt sill med nejonögon, salt ål med sod eller »bigot», färsk fisk med salt spad, mos af äpplen, mandel, hampa eller nötter eller små inbakade fiskar med rofvor, salt lax eller »galree» (små genomskinliga bakelser),[2] äpplen, päron eller annan frukt. Under fredagen kunde äfven serveras en måltid utan fisk på följande sätt: ärter med sod, inbakade äpplen med olja, mos af äpplen eller päron, stekt bröd med olja, stekt bröd med »bigot», gorån, nötter, äpplen och päron;

lördag middag: nykokta ägg, kokt sill, stekt sill, färsk fisk med sod, baggafisk (= fisk från Bergen i Norge) med smör och lök, färsk fisk med salt spad, finska gäddor, stekt fisk med socker och honungspuder, valnötter och små nötter (= hasselnötter). Till aftonen: gröt af ris, hirs, gryn eller rofvor, »krampsill» eller flundror med lök, spettfisk, färsk fisk, äggkaka och kall stekt fisk eller salt lax.

---

[1] V. H. A. A:s Månadsblad för 1885, s. 142.
[2] Se V. H. A. A:s Månadsblad för år 1885. s. 16.

Under fastlagtiden (quadragesimalfastan, longafastan) måste inskränkningar göras. Hvilka rätter då förtärdes, framgår af förvarade matsedlar.

Söndag middag serverades: stekt sill och kokt sill, stockfisk med örter, russin och mandel, fisk från Bergen med olja, färsk fisk med sod, torra gäddor eller annan torrfisk, mos, stekt eller inbakad fisk, salt lax eller »galree», äpplen, päron och nötter; till aftonen: mos af äpplen, päron, rofvor eller ärter, saltad fisk, spettfisk med olja, kall stekt fisk, salt lax och frukt;

måndag: kokt sill och stekt spiklax, ärter med sod och sälspäck, torsk eller saltad fisk, »bigot» af ål eller lax, färsk fisk med salt spad, stekt ål, röding och frukt;

tisdag: stekt sill och kokta siklöjor, salt ål med välling, torr braxen och annan torrfisk, ärtmos och annat mos, långa och gös med olja, färsk fisk med sod, färsk fisk inbakad eller stekt, bottenlax (från Bottniska viken);

onsdag: lika som på måndagen;

torsdag: samma matordning som på söndagen med undantag däraf, att man i stället för stockfisk serverade kål.

fredag: stekt oljebröd med olja, honung och örter, stekta siklöjor, skånsk sill eller byttor (= steinbutten) från Rügen, »bigot» af ål eller lax, finska gäddor med olja, stekt eller inbakad fisk, »grynsäk», (möjligen betecknande magsäckarna hos nötboskap, får eller svin, fyllda med gryn och därefter kokade — ett slags pölsa),[1] »gallree», syltpäron, gorån, oblatkakor;

lördag: lika med tisdagen.

Fastlagstiden efterföljdes af påsken med dess stora religiösa glädjeämne. Hade stämningen under fastlagen varit präglad af sorgbundet allvar, så inträdde i och med påskveckan en feststämning, i hvilken glädje och tacksamhet gåfvo sig tillkänna. Äfven biskopsgårdens

[1] V. H. A. A:s Månadsblad för 1885, s. 142.

matordning bär i sin mån spår af en motsvarande förändring. Visserligen förekom äfven under fastlagen en rikedom på olika maträtter, men den fullständiga frånvaron af allt hvad kötträtter heter, visar dock, att man för denna tid önskade bibehålla åtminstone en påminnelse om försakelse. När påskveckan ingått, begynte åter kraftigare rätter användas, bland annat visar sig bruket att flitigt använda ägg under påsken redan hafva vunnit stadga vid biskop Brasks bord.

På *påskdagen* serverades till middag: förstek, vinsoppa, grofmat, ägg, lumber, färsk fisk med salt spad, en bakad rätt, små stekar, ost och frukt. Till aftonen: äggmjölk, grofmat, en fiskrätt, äggpannkaka, stek och ost;

måndagen (annandag påsk) till middag: grofkål, grofmat, grytstek, annan stek och ost. Till aftonen: en rätt mjölkmat, grofmat, kaldun, kokta ägg, stek och ost;

tisdagen (tredjedag påsk) till middag: stekt sylta och korf, grofmat, villebråd i sod, stek och ost; till aftonen: kaldun med mjölk, grofmat, skålling eller sylta, äggpannkaka, stek och ost;

onsdagen (fjärdedag påsk): stockfisk med mjölk och örter, torsk med smör, »mölja», färsk fisk med sod, finska gäddor, färsk fisk med salt spad, en bakad rätt af mjölk, pastejer och bottenlax; till aftonen: risgröt eller hirs, kokt färsk sill, klufna ägg med ättika, en salt fiskrätt och bottenlax;

torsdagen: gamla höns med ris, välling, stekt korf, grofmat, sod af svinrygg, stek och ost; till aftonen: grofmat, hela höns med sod, en bakad rätt, stek och ost;

fredagen: stekt sill, kokt sill, hampmos med örter, en rätt salt fisk, torr strömming eller gädda från skärgården, små inbakade fiskar med olja, röding eller makrill;

lördagen: lika som på onsdagen.

Utom för påskveckan äro särskilda matsedlar meddelade äfven för två dagar, som ansågos vara af särskild

betydelse nämligen Pedersmessodagen, den 29 juni, och S:t Paulsdag, den 30 juni (dies commemorationis Pauli).

På *Pedersmessodagen* serverades till middagen: förstek, lumber, grofmat, pastejer eller sod, små stekar, smörmos eller äggost, bakade strufvor, klenät och ost; till aftonen: grofmat, hela höns med sod, en bakad rätt, skålling, stek och ost.

På *S:t Pålsdagen* är matsedel meddelad endast för aftonmåltiden; då förekom: grofmat, villebråd med sod, stek, färsk lax, klenät och ost.

Förut har påpekats, att om nyårsdagen inföll på söndag, man under denna dag följde en matsedel, som i afseende på rätternas antal och gedigenhet måste sättas mycket högt; dock kan en annan dag, som därtill årligen återkommer, i detta afseende mäta sig med denna, nämligen julaftonen. För öfrigt synes man vid biskop Brasks bord under hela julhelgen haft smak för mer än skäligt stark och riklig föda; dock är att anmärka, att allt ifrån fjärdedagen och till helgens slut kötträtterna hafva fått vika för olika slag af fiskrätter.

På *julaftonen* serverades efter en särdeles vidlyftig matsedel: spiklax vid hvar brödportion, stekt sill och ål med senap, stockfisk med russin och mandel, skånsk sill och kokt småsill, färsk fisk med sod, långa med olja eller Bergenfisk, fisk med salt spad, finska gäddor eller annan torrfisk, stekt fisk, bottenlax, äpplen och nötter.

Juldagen till middagsmåltid: förstek, lumber, anrättning på skinkfatet (bestod jämte skinka af olika köttsaker, upplagda på ett gemensamt fat), pastejer eller sod af koköttt, små stekar, äggost eller smörmos, en bakad rätt, klenät, äpplen, päron och gammal ost; till aftonen: grofmat, villebråd med sod, nystekta unghöns eller småfågel, »bigot» af tungor med russin och mandel, färsk fisk med salt spad, kål, stek, klenät och gammal ost;

annandag jul till middag: grofmat, hufvudkål med

färskt kött, en rätt saltadt kött, fårkött med sod, nyanrättad stek, ostkaka eller äggost, klenät, frukt och gammal ost; till aftonen: grofmat, hela höns med sod, salt torsk med mölja, korf och stek;

tredjedag jul till middag: gamla höns med risvälling, grofmat, stekt sylta med ättika och smör, grytstek, stekta gäss med fyllning och annat dithörande, en bakad rätt, gammal ost eller dylikt; till aftonmåltid: rökt fårkött med rofvor, grofmat, svinrygg med sod, sylta eller skålling och stek;

fjärdedag jul till middag: stekt sill, kokt sill, stockfisk med mjölk, fisk från Bergen, färsk fisk med sod, en bakad rätt pastejer, torsk med mölja eller saltad fisk, stekt fisk, salt röding, nötter och ost; till aftonen: gröt, kokad färsk sill eller nysträpt sådan eller siklöja, rocka och flundra, färsk fisk med salt spad, kokta magar, inbakade småfiskar, kall lax, ost och frukt;

femtedag jul: lika som på annandagen.

fredagen till middag: stekt sill och ål, sod af malen råg, en rätt saltad fisk, mos af ärter, äpplen, hampa eller rofvor, torrfisk, braxen eller gädda, oljebröd, »bigot» af lax, röding, inbakad fisk med olja, nötter och äpplen, gorån och oblatkakor.;

lördags middag: stekt sill och kokt sill, stekta rofvor, väl blötta, kokta magar, torsk eller saltad fisk, färsk fisk med sod, stekt fisk, bottenlax, ost och dylikt; till aftonen: hufvudkål med söt mjölk, torr strömming, färsk fisk med salt spad, kall lax, stekt fisk och äggkaka;

Serveringen försiggick på olika platser; utom i den matsal, där biskopen med sin uppvaktning och sina gäster intog måltid, voro bord dukade i stora borgastugan, i lilla borgastugan och bagarstugan. Till den proviantering, som för stora borgastugans behof förekom, hörde bröd, smör, skinka, tunga, »mätister», jufver, bringa, gammalt kött, nyrökt kokött och fårkött, saltadt kokött,

färskt kokött, gamla kokta höns, grofmat, gås med senap och salt. I lilla borgastugan och bagarstugan hörde skinka, bröd och smör till matordningen.[1]

Ehuru de flesta af tjänarne voro hänvisade att intaga sina måltider i någon af borgastugorna eller i bagarstugan, fingo dock åtskilliga bland tjänstepersonalen sitta vid biskopens bord i stora matsalen. Den plats, som anvisades dem, var ena ändan af bordet, och samma rätter kringbjödos i vanliga fall ej rundt hela bordet; vid den öfre delen af långbordet, där de förnämligare bordgästerna hade plats, kringbjödos rätter, af hvilka tjänstepersonalen ej fick del. Vid särskildt högtidliga tillfällen kunde dock en rätt få gå hela bordslaget rundt, så t. ex. på middagen under nyårsdagen, då denna inföll på söndag, hvarvid kosteken skulle vara så tilltagen, »att fatet» räckte »till ändan»,[2] på påskdagens middag gingo förstek och ägg laget rundt, och för juldagens middag står främst på matsedeln förstek »ginom bordhet».[3]

Mästerkockens plats på rangskalan var sådan, att hans närmaste öfverordnade utgjordes af köksmästaren och hans närmaste underordnade af kockdrängen. Som tydligt är, hade kocken närmast självfva den egentliga matlagningen om hand, men ombestyrde därjämte slakt för gårdens behof, dock behöfde han ej sköta det stora höstslaktet, för hvilket man legde slaktare ute i staden.

Liksom det i allmänhet under denna tid var vanligt att jämte eller i stället för penningar använda naturprodukter som betalningsmedel, så fick kocken utom i reda mynt till en del uppbära sin aflöning i åtskilliga nyttiga persedlar och förnödenheter. Tio mark eller samma aflöning som en bösseskytt erhöll han årligen.

Dessutom gick hans slef kring bordet på julaftonen

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 241.

[2] Jämför Kongl. Vitterhets-, Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad, 1885, s. 5.

[3] Därsammastädes s. 12.

för uppsamlande af frivilliga gåfvor. Men därtill erhöll han hvart annat år en dräkt af Arnheimertyg och hvart tredje år en häst, därjämte en oxhud om julen och ännu en dylik vid påsk. Djurets skinn och flottet, som erhöllos vid den ofta förekommande slakten, fick mästerkocken ej för egen räkning behålla, då han hade sin verksamhet på någon af biskopens egna gårdar; särskildt skulle han hvar fredag lämna det under veckan erhållna flottet till redesvennen. Såsom ett slags ersättning härför erhöll han beklädnadshjälp, sarduk (en sorts med linne blandadt ylletyg) till tröja, lärft till förkläde två gånger om året och Marienburgertyg till kockdräkt en gång årligen. När han var med vid biskopens visitationer och då hade att sörja för slaktbestyren vid den prästgård, där biskopen med sitt stora följe tog in, erhöll han fettet af de djur, som slaktades, men hudarna eller skinnen fick han ej tillägna sig, såvida ej kyrkoherden lämnade honom särskildt tillstånd därtill. På de platser, där gärder lämnades till biskopen från kronans län, fick kocken vid ifrågakommande slakt hudar och skinn såsom ersättning för sitt besvär och därtill biträde genom en dräng, som han efter behag fick godtgöra. En annan hjälpare, som han ständigt hade att tillgå, var den s. k. *kockdrängen*,[1] som hade bestämd aflöning och utom denna hade att mottaga två skjortor vid Mikelsmessa och två vid påsken till sommarbehofvet af fataburssvennen och behöfliga skor af gårdsfogden.

Då kocken i stegerhuset (köket) fått rätterna i ordning, kunde dukningen fullständigt utföras och själfva måltiden begynna. Bordet »brödades»[2] af redesvennen, hvarjämte åtskilliga svenner biträdde. Vid måltiden förekom utom bordsbön, som lästes af kanslern och afslutades af biskopen själf med välsignelsen, äfven läsning

¹ Cod. 43 i L. B. s. 300.
² Cod. 43 i L. B. s. 293.

af en därtill utsedd person, som för detta ändamål var instruerad af kaplanen. Rätterna framburos genom köksmästaren med biträde af småsvenner och, om dessa ej voro tillräckligt många, af de två äldsta bland smådrängarna. *Skänken* skulle svara för att dryck ej fattades, han skulle, såsom hans namn angifver, skänka i åt bordsgästerna. Den med honom jämställde *bissaren* skulle sörja för att skuret bröd ständigt var till hands; benämningen tyder på hans uppgift att skära brödet i bitar; då hans uppdrag ofta ej kunde utföras af en endå person, hade han till sin hjälp en *underbissare*,[1] om hvilkens åligganden några underrättelser lämnas. Med den s. k. bisseraknifven skar han af bitar af den större brödkaka, han höll i bisseraduken, så att gästerna erhöllo så mycket, som de önskade. Vid måltidens slut bar han fram ren handduk för att gästerna, sedan de tvagit händerna i vatten, skulle däraf betjäna sig.

Bisseraknif, bisseraduk, gaffel, mindre knif och sked skulle han ha i sin vård, och på lördags aftonen skaffa så många bisserakakor, som behöfdes för söndagen och måndagen, på det att helgdagen skulle vara så fri från hushållsbestyr som möjligt. Vid hvarje måltids slut skulle han hopsamla det nu nämnda och lägga det i en korg för att lämna det till fataburshustrun för nästa måltid eller ock till redesvennen, då hon var frånvarande. Att äfven den s. k. *dukasvennen* och *spelmannen* funno användning vid måltiderna, synes vara uppenbart.

Stora upplag voro behöfliga, om man ej skulle råka i förlägenhet, när det gällde att sköta ett så ansenligt hushåll; man hade äfven en särskild fatabur, som förestods af *fataburskvinnan* , en källare, där *källarsvennen* hade tillsyn öfver förrådet, samt korn- och råghus. Dessa senare förestodos af den förut nämnde *redesvennen*.[2] Jämte detta tillkom det honom att hålla uppsikt öfver

[1] Cod. 43 i L. B. s. 295.
[2] Cod. 43 i L. B. s. 293.

en del af den öfriga personalen och ombestyra att nödiga förråd för kökets behof ej saknades. Han skulle tillse, hur bryggaren skötte brygd och mältning, och sörja för, att den vid brygden framkomna mäsken användes som fodermedel i svinstian, som alltid skulle vara försedd med ett lagom stort antal djur; vidare hafva tillsyn öfver, huru ladugårdskarlen skötte sina gödoxar, hur mjölkdejan tog till vara smör och mjölk, hur gårdsfogden ordnade med utsädet och gjorde sig betald för säden, och hur legodrängarne fullgjorde sin uppgift att hålla hägnad, slädar, vagnar och ladugårdstillbehör i godt skick. Han skulle dela ut de ljus som behöfdes, stå för mjöl och malt, ha uppsikt öfver matkällaren och säga till gårdsfogden, när brist började uppstå i förrådet; denne skulle då anskaffa färsk mat, färsk fisk och salt fisk, ägg, höns, gäss, lamm och villebråd. Redesvennen, hvilkens lön utgjordes af 6 mark i penningar, en kostym af Marienburgertyg och en kohud till skor årligen, hade jämte förut nämnda uppdrag äfven att tillsäga fogden att utskrifva uppbördslista och restlängd på afrad, landgäld och tionde, hvilket dock alltsammans uppbars af redesvennen själf.

Härmed äro vi inne på frågan, huru det var anordnadt med den yttre hushållningen vid den stora biskopsgården. På grund af den långt genomförda arbetsfördelning, som utmärker Brasks hofhållning, måste äfven för upprätthållandet af den yttre ekonomien ett flertal personer komma till användning, och vi hafva redan hört, att redesvennen till en del hade sin verksamhet utom hus. Framför andra måste dock *gårdsfogden*[1] här nämnas på grund af den rätt, som tillkom honom, att öfva tillsyn öfver gården i det hela. När han tillträdde sitt ämbete, skulle han upprätta förteckning öfver allt, som var honom anförtrodt, och denna s. k. inventarieförteckning skulle vara affattad i två »utskurna skrifter»

[1] Cod. 43 i L. B. s. 291.

d. v. s. man skref på samma pergamentsblad två afskrifter och klippte sedan de båda afskrifterna i sär, hvarvid man lät saxen skära i uddar och vinklar; allt detta för att omintetgöra hvarje försök till förfalskning, då man genom att passa in de båda afskrifternas klippta kanter mot hvarandra kunde kontrollera, att de ursprungligen hört tillsammans.[1] Af de båda afskrifterna, som innehöllo inventarieförteckningen, skulle biskopen förvara den ena och gårdsfogden den andra. Lydelsen af den ed, som gårdsfogden aflade vid tillträdandet af sitt ämbete, är ännu bevarad.[2] Det heter om gårdsfogden, att han skulle »stå för gården»,[3] ingen jord, som hörde gården till, fick ligga utan gagn; hvad man ej medhann att bruka till gårdens nytta, skulle gårdsfogden arrendera ut; byggnaderna vid gården borde han omse och hålla taken vid makt för att hindra röta.

Det är tydligt, att vid en så betydande egendom som Linköpings biskopsgård en mängd kräfvande arbeten måste utföras och stora förråd af råmaterial, skogseffekter och dylikt anskaffas, och gårdsfogden var äfven här den verkställande och kontrollerande makten. Körslor, dagsverken, timmer och sågvirke skulle han draga försorg om. Ett eget visthus och fiskhus ägde fogden, från hvilka vid behof varor öfverfördes till redesvennens förrådshus.

Den viktiga uppgiften tillkom honom ock att städja allt legofolket och de gårdens »ämbetsmän», som hade daglig tjänstgöring, och det fick ej vara honom obekant, hur hvar och en bland dessa förestod sin syssla; han skulle hafva ett vaksamt öga särskildt öfver slakten, och i allmänhet öfver det vid gården förekommande arbetet. Alla »ämbetsmän» skulle af fogden förses med nödiga redskap och hjälpmedel, »brefdragarne» d. v. s. de tjänare,

[1] H. Schück. Ur gamla papper. Tredje Serien. Uppsatsen: Från medeltidens skriftvärld. Stockholm 1897, s. 26 och 27.
[2] Cod. 43 i L. B. s. 291. Edsformuläret anföres i Bil. I. s. 27.
[3] Därsammastädes, s. 291.

som hade att fortskaffa bref och andra skrifvelser från biskopen och domkapitlet till stiftets olika delar, skulle af fogden erhålla häst och ridtyg, hvilka de lämnade åter till honom då de kommo tillbaka, kapelldjäknen skulle hafva häst och sadel och fiskarne sina verktyg o. s. v.

För utbetalande af de honom anförtrodda legotjänarnes aflöning fick han ha omtanke, han måste låta väfva vadmalet och linnet, som åtgick därför, samt årligen om hösten låta hvitgarfva två oxhudar och »barka» sex oxhudar och lika många kohudar, för att man till följande sommar måtte ha tillräckligt material, när skomakarne kommo för att utföra sitt arbete. Då aflöningen till en del utgick i penningar, bereddes medel härtill genom de afgifter, som arrendatorerna inlämnade; gårdsfogden skulle mana på arrendatorerna, så att afrad, landgäld och tionde måtte inkomma i tid. För att bestrida sina många utbetalningar skulle gårdsfogden hvarje lördag infinna sig i domkapitlet, där han fick uppbära sådana böter, som erlades för »svaralösa», d. v. s. underlåtenhet eller tredska att inför domstol svara för begångna förseelser.

Hur mångsidig gårdsfogdens sysselsättning var, och för huru mycket han hade att göra räkenskap, därom kunna vi få en föreställning genom att taga del af en förteckning, som uppräknar allt, för hvilket han skulle ansvara.[1] Gårdsfogden i Linköping må, heter det i förteckningen, göra räkenskap för: afrad från arrendatorer, tull, tionde från arrendatorer, kyrkotionde, säd från gården, skattekorn från häradet, s. k. borgaspann, afradspenning, afrad för brukning af lyckor vid Linköping, järn från häradet, järn från arrendatorer, smör, som ingick som tionde, smör från häradet, smör, som producerades vid Linköpings gård, honung, torr ål, saltad ål, torr strömming, sill, torsk, saltad lax, spikelax, humle,

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 15 och 16. Vid uppräknandet följes samma egendomliga ordning som i handskriften.

salt, mjöl, malt, gårdens nötkreatur, slakt, fläsk af gårdens afvel, annat fläsk, svin, gödoxar, arbetshästar, beteshästar, föl, hingstar, legofolk och deras aflöning, (afradspenning nämnes här ännu en gång), maltpenningar, bötespenningar och silfver, såsom böter ingående malm, kläder, nötkreatur, hästar o. d., talg, hudar, ister, flott, hästar för dem, som skulle fortskaffa bref, packhästar, kvarnhästar, säckar, smidesredskap, fiskredskap, not o. d., timmermansredskap, järnstänger, bräckjärn, murareredskap, tunnbindareverktyg, skattepenningar från häradet, utfodringspenningar från häradet, husbyggnads- och husrötepenning, gengärdspenningar, forlöner, dagspenningar, timmer, sågstockar, bräder, tegellada, andelar i biodling, säd, som sås på jord, hvilken odlas af hälftenbrukare, legonöt, trädgård och humlegård, villebråd, saltade matvaror, liar, skäror, yxor, vagnar, kärror, resvagnar, höskrindor, plog, årder för trädning och årder för myllning, järnharfvar, oxok, hästsele, tunnor, ståndor, såar, sängkläder för folket, lås, järnbojor, vapen i porten o. s. v.

För att en person skulle kunna medhinna att tillse så många och olikartade ting, kräfdes utom nit och sakkännedom äfven stor påpasslighet, och insikt i, när rätta tiden var inne att utföra de särskilda uppgifterna. Att kunna i minnet kvarhålla så mycket, som här kräfdes, var ej lätt, hvarför biskopen lät uppsätta en förteckning öfver hvad gårdsfogden under hvarje tid af året hade att göra. Förteckningen, som är upprättad i form af almanacksanteckningar, finnes ännu i behåll och plägar kallas Brasks *hushållskalendarium*, en benämning, som med skäl skulle kunna utbytas mot titeln Brasks »gårdsbok», emedan just detta namn på nämnda anteckningar användes i samma handskrift, i hvilken det s. k. kalendariet är infördt.[1]

[1] Då det talas om »gårdsboken» i Cod. 43 i L. B. s. 292, synes det s. k. hushållskalendariet afses. Som en egendomlighet kan anmärkas, att — förmodligen genom glömska — endast 29 dagar betecknats i kalendariet för november och endast 30 dagar i december.

Vid början af januari är följande uppmaning i kalendariet framställd till gårdsfogden: Låt forsla fisk, salt m. m. från Söderköping, medan det är före. Hvar gårdsfogde må tillse, att han med egna ökar och arrendatorer skaffar in sin tionde, att han ej leger andra därtill och betalar dem dyr forlön, såsom oförståndiga göra; han må i tid göra i ordning sina säckar, slädar och åktyg för färden. Vid januari månads midt påminnes han om att studera lagboken, för det stundande tingets skull, att sörja för hofslagning, anskaffande af bast, spik och söm och erhåller anvisning, huru han skall förfara i fråga om tionden. Den 25 januari erinras han om att köpa kläde, när sådant står att få, att anskaffa näfver, båtspik och saltad fisk samt att föra bast till Rönö; får ännu en ny påminnelse om hofslagning och uppmaning att tänka på iordningställande af skoflar och spadar samt att anskaffa sälspäck. Från Pauli dag, den 25 januari, till Scholasticas dag, den 10 februari, skulle han hugga in det timmer, som han ville hafva varaktigt.

Vid början af februari borde han i Vadstena köpa hafregryn och ärter i så stora kvantiteter, att det räckte för ett halft år, olja och saltfisk för sommarbehofvet och därjämte skånsk sill. Mot midten af månaden påminnes han om att taga till vara sina fiskedon, medan isen ännu bar, att, om så behöfdes, ytterligare fullständiga förrådet af skånsk sill samt hemforsla material för anordning af s. k. katissor, spjälgårdar, som utsattes i vattendrag för fiskfångst, binda sommarnot, förfärdiga mjärdar och andra fiskredskap; under senare delen af månaden gällde det för honom att skydda utsädesförrådet från att mögla och att taga hetta. När ledighet från det egentliga arbetet var medgifven på morgnar och aftnar, skulle man yxa till trämaterialet för åkerbruksredskap, såsom årder och harf, och låta det torka, så att det blef lätt, samt sedan förse redskapen med nödiga järn.

I mars månads början skulle han låta blanda mjöd, brygga och baka och detta så, att förråden ej snart togo slut; låta klyfva gärdselvirke och kvista stafver, att det måtte hinna att torka, till dess det skulle användas, samt låta sätta ut katissor under tiden för nymåne, ej gärna i nedan; omkring den 12 mars skulle han låta rensa och kvista träden i trädgården under nedan; omkring den 20 mars borde han märka sina svin, förrän de drefvos ut, och skrifva upp på väggen deras antal, han skulle vidare bestämma, hvilka som skulle gödas hemma under sommaren. Vid månadens slut påminnes han om att ställa in redskapen för vinterfisket och vinteråkdonen under tak och att hafva uppsikt öfver att verktygen för vårfisket voro i ordning, så att fiskens lektid ej måtte försummas.

Under tiden omkring den 7 april borde han träffa förberedelser för tegelslagningen, anskaffa ler och täcka ugn och lada, förrän han skulle börja arbetet, vidare låta en särskild »kalkmakare»[1] släcka kalk, samt låta se till, att olika slag af träkärl, såsom baljor och tråg, vårdades, så att de ej fingo stå ute i solen och gistna. Omkring midten af månaden skulle hästarna märkas, på det man ej sedan måtte komma i oenighet om, hvem som var deras rätte ägare. Omkring den 22 mars göres påminnelse, att han borde tillse, att de hästar, som skulle gå med bland betesdjuren, voro friska och färdiga. Framemot månadens slut var tiden inne att täta och tjära båtar, jakter och andra farkoster och att täcka båthuset, på det att de där förvarade båtarna ej måtte gistna i solskenet om sommaren.

I början af maj skulle han skicka en eller två läster salt till Bråviken för att användas af dem, som saltade in strömming där om sommaren, och en annan läst till Arkön för samma ändamål, hvarjämte tunnor och salt skulle väl omses. Vid den 6 maj påminnes om inköp

[1] Cod. 43 i L. B. s. 232.

af järpar och annan vildfågel till pepparsylta, hvarvid fjädrarna skulle gömmas till framtida behof. Tre dagar senare var tiden inne att låta mala säd och skaffa mjöl och malt till gårdens behof; fogden skulle ej uppskjuta därmed till dess förrådet på mjöl var alldeles slut eller kvarnfärderna försvårades genom djupa vägar. Tiden för vårbrukets början var under maj månad inne; gårdsfogden får omkring midten af maj rådet att göda leran tjockt och sanden tunt; vid den 19 maj förekommer påminnelsen att hugga ämnen för tillverkning af trissor, kuggar och hjulekrar och för sågkvarnens behof. Den 22 maj får han uppmaning att göda kålgården och att plantera så mycket kål, att årsbehofvet kunde fyllas därmed.

Vid juni månads början skulle han täcka sina hö- och kornlador innan grödan infördes; omkring den 10 juni påminnes han att låta göra skor för året, medan det ännu var ljust och dagen lång, vid månadens midt skulle kvarndammarna göras i ordning och vid dess slut skulle småländskt lärft, torr strömming, bast, liar, vagnar och räfsor uppköpas.

Under juli månad påminnes han, den 10:de, att låta sylta valnötter, »förrän träd växer i dem,»[1] och vid slutet af månaden, att i Skeninge göra uppköp af värmländsk spiklax och torkad gös samt salt, då förhållandena inbjödo därtill, och förse fiskekolonien vid Härskär med tunnor, penningar, öl och bröd.

När augusti månad ingått, var tiden inne för tillvaratagande af körsbären; vid tiden närmast Laurentii-dagen, den 10 augusti, borde man i Lödöse göra inköp af fisk från Bergen, omkring den 16:de skulle höstrågen sås, hvarvid gårdsfogden skulle tillse, att jorden var väl tillredd, gödd och inhägnad, och vid månadens slut var det lämpligt att »stöta must»[2] vid de olika gårdarna.

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 235.
[2] Därsammastädes, s. 236.

Med september månad kommo omtankarna för höstplöjningen. »Vänd om stubben, så snart det är skuret, ty då fettnar jorden»,[1] lyder här ett råd. Vid månadens midt måste fogden vara betänkt på att låta taga upp ler för tegelladans behof, så att detta göromål ej var försummadt, när våren kom. September fick ej gå till ända, förrän man träffat förberedelser att möta det stora höstslaktet genom att väl rengöra saltbaljorna och förse dem med band; man hade äfven att sörja för att kar anskaffades för produkterna från köksträdgården, hvilka skulle förvaras till vinterbehofvet. Ett par oxhudar skulle vid månadens slut beredas för att användas till grimmor, sadelgjordar och stigbyglar.

Med oktober månads början komma påminnelser att hugga årsveden, så snart första barfrost inträffar, medan skogen ännu är ren, d. v. s. fri från hindrande snö, och att skaffa minst 20 tolfter timmer till sågen; strax efter månadens midt skulle man laga, att vinterrofvorna i sandgropen voro i säkert förvar mot inbrytande köld.

Så snart november ingått, skulle fogden låta mälta årsgrödan och den spannmål, som utgjorde afrad, så att stora förråd af säd ej finge ligga hopade, till dess de började taga hetta. När tionden begynte inflyta, skulle utrymme i spannmålsmagasinet vara beredt för densamma. Då det började lida mot midten af månaden, skulle han låta draga upp båtar och ökor, ombestyra, att hästarna fördelades till utfodring ute i byggderna, särskildt skulle detta efter gammal sed ske i de västra delarna af stiftet före julen, hvarjämte han nu blir erinrad om att låta röka det fläsk, som han vill ha bevaradt från att härskna.

Vid Tomasmessan, den 21 december, skulle uppköp göras af verktyg för hofslagning och af takspik, af vildt och färsk fisk till julen; den 28 december var sista dagen, inom hvilken hästarna skulle vara inkvarterade till utfodring.

[1] Cod. 43 i L. B. s. 237.

Alla dessa i kalendariet förekommande råd och upplysningar måste gifva gårdsfogden en god ledning, då det för honom gällde att på ett ändamålsenligt sätt planlägga sitt arbete, de vittna äfven om klokhet och förtänksamhet hos den, som uppsatt dem.

Som fogdens biträde var en s. k. *gårdsskrifvare* anställd. För öfrigt hade fogden under sig en mängd personer, som hvar för sig hade att sköta olika grenar af den yttre hushållningen.

Gårdens djur omhänderhades af *stallsvennen*,[1] hvilken skulle rida in husbondens häst, se om samtliga hästar och deras skoning, vårda sadlar och ridtyg, ha reda på de verktyg och tillbehör, som användes i stallet, och därför i aflöning erhöll samma belopp som en skytt, därtill hvartannat år en omgång kläder af Arnheimertyg; af *oxkarlen*,[2] som skulle sköta ej blott gödoxar och dragoxar, utan äfven föl, fålar och brefdragarehästar, hålla reda på grimmor och bindslen, skära hackelse åt brefdragarehästarne och om sommaren rensa tegel i den därför uppförda ladan; af *mjölkaren* och *fäkonan* eller *mjölkdejan*,[3] hvilken hade att sköta gårdens tolf kor, och därjämte hvar vecka lämna gårdsfogden räkenskap för smöret, hålla handkläden, dukar och andra linnesaker rena, laga säckar, rensa och torka malt och råg, förvara och stå i ansvar för de vid arbetet behöfliga kärlen och tillbehören, samt slutligen af *svingårdskarlen*.

Vid Linköpings gård fanns trädgård och därjämte humlegård, hvilka hvar för sig kräfde tillsyn och vård och lämnade sysselsättning åt en särskild person. *Trädgårdsmästaren* och *humlegårdskarlen* voro båda fogdens underordnade.

När det gälle uppdraget att underhålla förråden, som

---

[1] Cod. 43 i L. B., s. 301.
[2] Därsammast., s. 286.
[3] Därsammast., s. 301.

voro behöfliga i fråga om mat och dryck i biskopsgården, saknade gårdsfogden ej heller underordnade, som i detta afseende lämnade biträde. *Bagaren*[1] skulle hugga sin egen ved, fick använda bryggarens ök till kvarnfärder, men skulle hjälpa till, så att öken ej behöfde svälta. Han kunde understundom sköta duksvennens göromål och fick hjälpa redesvennen med att förvara maten. Om det var en kvinna, som bakade, skulle hon äfven sysselsätta sig med tvätt af kläder, dukar och dylikt samt spinna ljusgarn till gårdens behof. — För att erhålla behöfligt material var bagaren hänvisad till *mjölnaren*,[2] som förestod kvarnen under gårdsfogdens kontroll; hvarje lördag skulle han till fogden inlämna tullsäd och penningar, som kvarnen inbragt under veckan; dessutom hade han att inför fogden svara för vården af de vid kvarnen behöfliga verktygen. Två gånger om året, vid Mikaelistiden och påsk, hade mjölnaren att göra räkenskap inför biskopen. Kvarnen med dammar, stigbord och bro skulle han hålla vid makt, så vidt det ej gällde några mera omfattande reparationer, för hvilka han fick påkalla fogdens hjälp. Vid den tid björken safvades, hade mjölnaren att själf hugga upp ämnen till kuggar, trissor och dylikt, som kunde behöfvas. Mjölnaren skulle ha sin egen eka vid kvarnen, med lås och kedja. För sitt arbete aflönades han årligen med sex svenska mark, ett par linnetröjor, fyra par skor och tolf alnar vadmal.

De *fiskare*, som för biskopsgårdens räkning skötte arbetet i Roxen,[3] hade att ansvara för den redskap, de fått mottaga af fogden, omsorgsfullt förvara sin båt och eka under vintern; likaså under vintern, medan isen bar, se till fiskverken, och då större brister i dessa visade sig, underrätta fogden därom, i tid ställa i ordning all red-

---

[1] Cod. 43 i L. B., s. 288.
[2] Därsammast., s. 288 och 289.
[3] Därsammast., s. 292.

skap, som behöfdes för vårfisket, och skaffa material för tillverkning af fisktunnor. Af fogden fingo de sängkläder och fiskkorgar, om vintern häst och släde samt tjära till sina båtar. Aflöningen utgjorde sex svenska mark.

Bryggaren[1] skulle svara för mältningen, hugga den ved, som utgick för brygd, mala maltet och köra lagen samt förestå spiskällaren, förse gödsvinen med mäsk och drägg och se till, att ej stian blef tom.

Vid gården voro en mängd byggnader uppförda för olika ändamål; dessa behöfde ständigt omses och underhållas, ombyggnad och nybyggnad förekommo ock då och då. Man måste därför ständigt vara rustad med byggnadsmaterial. För att få detta behof fylldt hade gårdsfogden att vända sig till *sågmästaren.*[2] Liksom flertalet tjänare vid biskopsgården af motsvarande ställning hade sågaren skyldighet att efter en förteckning, till hvilken fogden ägde en kontrollista, granska, att anförtrodda verktyg voro i behåll. Hägnaden fick han ej låta förfalla, sågtimret skulle han vara med om att hugga och hemforsla samt hade att föra räkenskaper öfver, hur många tolfter stockar han sågade, och hur många tolfter bräder, som erhöllos af hvarje tolft sågstockar. Dammen vid sågen och grinden för vägen till dammluckorna skulle han hålla i ordning, hvarjämte han borde efterse, om något var att jämka af efter skogssvedningen, samt svara för, att man vid gården hade tillräckligt upplag af bräder.

Då byggnaderna under denna tid uppfördes äfven af tegel, måste särskilda anordningar för anskaffande af detta material vara träffade. Biskopen hade vid Linköpings gård en särskild *tegelslagare*, hvarjämte han för byggnaders uppförande och inredning till sin tjänst hade egen *murmästare.* När det gällde inredning och repara-

---

[1] Cod. 43 i L. B., s. 286.
[2] Därsammast., s. 289 och 290.

tioner af byggnader, förfärdigande och lagning af redskap, hade gårdsfogden att vända sig till en vid gården anställd *smed.*[1] Emedan denne var anställd enkom till gårdens tjänst, fick han ej åtaga sig arbete utom gården; blott på biskopens eller fogdens särskilda befallning fick han hjälpa någon annan än biskopen. Räkenskap var han skyldig att lämna öfver, hur mycket järn han smidde hvart år, och hvad han förfärdigat däraf; därjämte skulle han följa med gårdsfogden, när denne tillsade honom därom. Gårdsfogden lät smeden erhålla sängplats tillsammans med gårdskocken. För att lämna hjälp vid de yttre göromålen vid gården voro fyra *legodrängar*[2] stadde. En af dem skulle kunna laga alla slags vagnar, slädar, redskap och trämaterial i allmänhet, den andre skulle svara för tömmar och munderingar, de båda öfriga hade att tröska och hugga ved efter fogdens befallning. När arbetet i tegelladan var i gång, fördubblades antalet legodrängar; fyra, som hade sitt egentliga arbete i tegelladan, skulle om sommaren trampa, om hösten kasta leret, om vintern bränna tegel och köra ved och om våren kasta ler, för så vidt ej tillräckligt mycket medhanns under hösten. Tegelugnen och ladan med dess tak, sandkärror och skottkärror skulle de hålla i lag, för deras arbete höll fogden dem häst och öfrig utrustning tillhanda, liksom han ock drog försorg om deras inkvartering, hvarvid två delade sängplats.

De nu nämnda hade samtliga sin verksamhet förlagd till biskopsgården eller dess omedelbara närhet. Men utom dessa funnos en del tjänstemän, som visserligen hade sin egentliga samlingsplats i biskopsgården, men hvilkas arbete var sådant, att det kräfde långa och täta resor till stiftets olika delar och förutsatte en vistelse på långt afstånd från biskopsgården under långa tider

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 290.
[2] Därsammastädes, s. 287.

af året. De många jordegendomar, som hörde biskopen till, gjorde det nödvändigt, att biskopen för tillsynen öfver dessa tillsatte en särskild tjänsteman. *Landsfogden*[1] var en sådan biskoplig domänintendent. En annan benämning på samme tjänsteman är *ridfogde*, häntydande på det sätt, hvarpå han färdades. Vanligen hade han på sina resor flere följeslagare, minst tre, och till landböndernas åligganden hörde att mottaga landsfogden och hans följe med deras hästar i inkvartering. Rörande fogden i området Östanstång nämnes särskildt, att han skulle ha fodring till fyra hästar från sankt Mårtens dag i november till första sommardag. Då området, inom hvilket biskopens egendomar lågo spridda, var mycket vidsträckt, hade han ej mindre än sju landsfogdar anställda, hvilkas särskilda distrikt redan förut blifvit omnämnda.

Bland biskopens ämbetsmän hör landsfogden till de mest ombetrodda. Genom en särskild ed förband han sig till trohet mot sin husbonde och lofvade att aldrig dölja för honom hvad han visste kunde komma honom till skada. Eftersom biskopen anförtrott åt honom mera än åt andra, väntade han ock af honom en så mycket större trohet.

De olika egendomarna, som tillhörde biskopen, sköttes antingen genom rättare eller genom arrendatorer, de senare vanligen benämnda landbor eller landbönder, och dessa kunde med större eller mindre nit och redbarhet sköta sina uppgifter. Då landsfogden drog omkring genom bygderna, kunde han lätt taga en öfverblick öfver, hur hvarje gods sköttes, och uppdaga förefintliga brister. Vid sina färder hade landsfogden att följa en jordebok; om en sådan saknades för något område, skulle han låta upprätta en dylik, i hvilken samtliga biskopen tillhöriga egendomar borde upptagas och fullständigt beskrifvas, och

[1] Cod. 43 i L. B. s. 272 f.

i hvilken borde uppgifvas, hur mycket hvarje egendom årligen lämnade i afkastning.

Fogden hade att tillse, att godsen voro försedda med lämpliga rättare eller arrendatorer. När en ny arrendator skulle antagas, måste man först komma öfverens om arrendesumman; härvid fick dock ej fogden kräfva alltför mycket, då man kunde befara, att godsen skulle komma att stå öde. Så snart man kommit öfverens om summan, borde före tillträdet i bofasta mäns närvaro en syn hållas, hvarvid hus och hägnader m. m. skulle beses, och det ena efter det andra värderas och antecknas.

Vid själfva det tillfälle, då en person antogs till landbo, blefvo vissa former iakttagna, som gaf förhandlingen en mera högtidlig prägel.[1]

Den så antagna landbon hade nu att punktligt inbetala arrendesumman, i hvilken fogden ej efter eget tycke fick medgifva någon beständig afkortning, utan att arrendatorn erhållit biskopens genom bref bestyrkta medgifvande därtill.

Fogdens egentliga uppgift bestod däri, att han skulle öfvervaka, att penningar och naturprodukter ordentligt inflöto från samtliga arrendatorer. Att förslor och dagsverken ej försummades, kontrollerade han äfven. Det, som skulle utgå i naturprodukter, såsom smör, honung o. d. fick ej utbytas mot penningar, emedan biskopen funnit, att myntet ständigt försämrades och räntan blef mindre.

Fogden borde ej vänja arrendatorn vid oordentlighet genom att hemma hos honom mottaga landgillet och föra det till hufvudgården, honom borde i stället föra det till sin förman, fogden;[2] och kunde han ej lämna fulla afgiften, skulle fogden utskrifva en restlista åt honom.

I biskopens intresse låg att uppdrifva jordbruket

[1] Cod. 43 i L. B. s. 273.
[2] Därsammastädes, s. 274.

inom sina vidsträckta ägor så högt som möjligt, och den fogde inlade en synnerlig förtjänst, som i detta afseende förstod att sätta husbondens önskningar i verkställighet. Fogden skulle särskildt uppskrifva, hur många ödegods som funnos inom hans område, då han tillträdde sin syssla, och när han sedan lämnade sin plats, borde han uppräkna dem och därjämte angifva, hur många dylika gods han låtit upptaga för odling.

Af de under brukning varande godsen skulle fogden tillse, att den största möjliga afkastning blef dragen. Han skulle uppmuntra arrendatorn till att vid sin gård drifva biskötsel och hästafvel, odla fruktträd och humle, anlägga s. k. katissor för fiske och anordna öfriga nyttiga inrättningar och verk, för hvilka gårdens beskaffenhet och läge lämnade de nödiga betingelserna, hvarvid vanligen biskopen betingade sig en viss andel i afkastningen. Kunde fogden åstadkomma några mera betydande förbättringar vid en gård i afseende på byggnad, hägnader o. d. skulle allt sådant i vittnens närvaro uppvärderas och räknas honom till godo.

De spannmålsbodar, som för biskopstiondens hysande voro uppförda på kyrkogårdarna, skulle landsfogden skydda från skada, och särskildt borde han tillse, att de ej förstördes därigenom, att de saknade dugliga tak. Han borde tillsätta en pålitligt person, som åtog sig att freda nämnda bodar.

Enligt då gällande lag och bestämmelser ägde biskopen att uppbära vissa andelar af böter, som vid begångna brott måsta erläggas, och hade under särskilda förhållanden äfven rättighet att mottaga de bötesandelar, som annars borde tillfalla konungen. Dessa biskopens »sakören» och »konungssaker»[1] lämnade Brask sina landsfogdar i uppdrag att tillvarataga från hans egna landbönder och från arrendatorer, som skötte jord, hvilken

[1] Cod. 43 i L. B. s. 274.

tillhörde sockenkyrkor, kloster och klerker, därjämte från alla domkyrkans landbönder eller själagårdens folk och från alla arrendatorer, som brukade jord, hvilken blifvit skänkt till upprätthållande af årliga gudstjänster för firande af de aflidnas minne och från alla prebendearrendatorer. Däremot skulle han ej befatta sig med kanikernas enskilda arrendatorer eller med sådana, som kunde uppvisa något öppet bref från biskopen, genom hvilket de blifvit fritagna från skyldigheten att i detta afseende svara inför biskopens landsfogde.

För landsfogdens förhållande till sockenprästerna gällde särskilda föreskrifter. Han fick ej taga befattning med biskopens klerker och deras brott inom sitt fögderi, sådana ärenden tillhörde området för prostarnes myndighet — men borde däremot inberätta för prostarne hvad som blifvit honom bekant angående brott af klerk. Ej heller skulle han behöfva taga någon del i prästernas åligganden att öfvervaka biskopstiondens införande i kyrkobodarna.

På sina färder skulle landsfogden så litet som möjligt betunga sockenprästerna. Såvida han ej blef särskildt inbjuden af någon klerk, skulle han ej uppehålla sig i prästgårdarna annat än en tid om vintern och en tid om sommaren med »gräshästar». Oaflåtligt borde han tillse, att prästens folk ej förorättades af hans svenner, och han fick ej gripa eller bortföra någon af prästhusets hjon, om klerken ville taga sig an deras sak inför domstol, nämligen för så vidt det ej rörde lifssak. — I äktenskapsmål, hvilka hörde till biskopens dom, fick fogden ej heller ingripa.

Särskilda föreskrifter gifvas till de olika fogdarne, beroende på den olika naturbeskaffenheten hos de områden, hvarje fögderi omfattade. Fogden öfver området Östanstång[1] hade visserligen ett mycket stort landområde

[1] Cod. 43 i L. B. s. 278.

att rida omkring för att inspektera därvarande landgårdar och han mottog rörande denna del af sin verksamhet några anvisningar såsom att låta mälta landgillet från Wigby och låta det komma till användning i gården i Söderköping, att tillse, att arrendet från Strö ordentligt fördes till Munkeboda, och att vårda sig om, att särskildt gårdarna i Söderköping och Åboda blefvo väl underhållna och utarrenderade, men därjämte hade han äfven att ombesörja, att saltsjöfisket vid Östersjökusten ej fick ligga nere. Fisket i Norrköping skulle han vårda sig om, och skaffa dit tunnor och salt. Äfven fiskarena i Östersjön måste förses med nödiga redskap och tillräcklig kost.[1] Strax på våren började fisket inne i Bråviken och under sommaren brukade man vistas ute vid Arkön ända till Olofsmessan, den 29 juli, två båtar skulle under den lägliga fisketiden ständigt här vara i användning, utrustade genom landsfogden i Östanstång; dock skulle den ene af de två båtarna utrustas och underhållas af gårdsfogden på Rönö, då sådan funnes där. Från Arkön skulle de båda båtarna göra sällskap ned till södra delen af Östgötaskären, där de borde under hösten fortsätta sitt arbete och på fiskläget Björkskär eller ock Häradsskär i särskild bod förvara och tillhandahålla fisk. Fogden skulle städja fiskarne för bestämd årslön, uppgående till sex mark, för att de skulle veta hvad de hade att kräfva.

En fogde, hvilken liksom den föregående hade ett kustområde vid Östersjön att tillse, var den i Tjust;[2] till hans fögderi hörde Sevede, Tunalän, Kind och Ydre.

Helt och hållet inuti landet låg åter det område, som tillhörde ridfogden i Finveden.[3] I denna aflägsna Smålandsdel af stiftet, häraderna Östbo, Westbo och Sunnerbo, skulle fogden ej försumma att söka få går-

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 292.
[2] Därsammastädes, s. 280.
[3] Därsammastädes, s. 281.

darna väl utarrenderade. Många öde hemman funnos i denna nejd, hvarför en duglig fogde här hade mycket att utföra. Bland dylika hemman omnämnes särskildt Stigamoth (nu Stigamo i Byarums socken), hvilket legat öde ända från »stora döden» alltså ända från midten af 1300-talet, men nu enligt biskopens mening borde återupptagas för odling. För öfrigt omnämnas som gårdar, hvilkas odling borde ånyo företagas, 7 i Vestbo, 7 i Sunnerbo och 9 i Östbo, hvarjämte biskopen särskildt rekommenderar åt fogden att söka få rörelsen i gång vid kvarnen nära Berga kyrka i Sunnerbo och vid kvarnen i Gödatorp i Östbo. För fogden var det af vikt att känna de särskilda egendomarnas omfattning och ägogränser. Måhända var den i förteckningen[1] omnämnde *skälsmannen,* som aflönades med 5 mark, honom behjälplig i detta afseende.

När det gällde att skaffa föda åt den stora mängd hästar, biskopen ägde, hade särskilda anstalter träffats. Så snart hästarna vid tiden omkring Mårtensdagen (d. 11 november) skulle börja vinterfodras, efter att förut ha gått på bete, blef utrymmet för de många hästarna alldeles för trångt i biskopens stallar. Djuren sändes till arrendatorerna för att utfodras hos dessa. Den, som hade det egentliga bestyret med fördelningen af hästarna på de olika landborna, var den s. k. *fodermarsken*, som i sällskap med sina följeslagare, hvilkas antal kunde växla mellan 1 och 8, och hela den stora mängden af hästar drog omkring från bygd till bygd[2]. Före jul red han ut till områdena väster om Stångån, såsom redan förut antydts, de östra områdena sparades till den tid, då man ej behöfde befara, att något hinder vållades för fiskebestyren.

I allmänhet förlades hästar med vaktare i inkvartering hos alla landbor, som arrenderade åt kyrkor, kloster,

[1] Cod. 43 i L. B. s. 263.
[2] Därsammastädes, s. 297.

kaniker och prebendeinnehafvare; ej ens prästen och klockaren voro fullständigt fritagna. Då nämligen en sockenpräst brukade jord utom sitt boställe, och en klockare ej blott var hänvisad till inkomsterna för ringning, utan därjämte hade ett särskildt klockarebol med utjordar, voro de båda förpliktade att efter områdets storlek mottaga fodermarskens inkvarteringar.

Några få gårdar funnos, hvilka voro fullständigt fritagna från det besvärliga »hästloppet» såsom Forsa, Ledeberg, Stång, Herrestad, Bro, Karaby, Fjätersund och Vigby.

För öfrigt hade hvar och en af de förut nämnda jordinnehafvarne skyldighet att taga emot två hästar till utfodring.

Hästarna tillsågos genom särskilda skötare, som medföljde. Att dessa kunde bereda värden stort obehag, är tydligt, och i verkligheten torde öfvergrepp från deras sida mot arrendatorerna ej saknats, om man får döma efter de många föreskrifter, som biskopen ser sig nödsakad att gifva fodermarsken rörande tillsynen öfver dem. Fodermarsken skulle nämligen tillhålla hästskötaren att stanna kvar hos den arrendator, där han en gång blifvit inkvarterad, och åtnöja sig med den kost, som kunde bestås. Hästskötaren fick ej anordna några dryckesgillen hos arrendatorn och skulle mot gårdens folk uppföra sig höfviskt; de saker, som upplätos åt honom till begagnande, skulle han noga vårda, förde någon ett liderligt lefverne, skulle fodermarsken ej längre använda honom. På helgdagarna skulle han vid kyrkan göra sig underrättad af de kyrkbesökande arrendatorerna, huru de inkvarterade karlarne uppförde sig.

Om klagomål framställdes mot någon af fodermarskens följeslagare, skulle den skyldige näpsas, vare sig han var väpnare, skytt eller småsven.[1] Tolf män, tillhörande de

[1] Cod. 43 i L. B. s. 298.

bästa bland dem, som åtföljde fodermarsken, skulle döma öfver förseelsen, och den, som förorättat sin värd, skulle enligt tolfmannanämndens utslag ersätta skadan. Vägrade han, skulle han i järn föras till biskopsgården. Om förbrytelsen var begången af någon, som var af mindre förnämlig ställning, såsom smådräng, sventjänare, eller stalldräng, hvilken ej genast kunde ersätta den skada, han gjort arrendatorn, fick i målsägandens närvaro »den böta med kropp, som ej hafver ko».

När biskopen var ute på visitationsresor, skulle fodermarsken eller hans sven jämte en följeslagare i förväg infinna sig i prästgårdarna och förbereda biskopens ankomst. Han skulle ombestyra sängplatser och stallrum för det stora ridande biskopsföljet. Sängkläder för personalen, hästtäcken, häckar, ljus och lyktor för behofvet i stallet tillhörde det honom att skaffa i ordning åt de kommande, och då skaran drog från gården, skulle genom hans försorg det begagnade i godt skick återlämnas.

Bland de resande ämbetsmännen äro ännu att nämna *bergsfogden,* som hade öfverinseende öfver arbetet i malmbergen, och *jägaren,*[1] hvilken ej blott hade jakten om hand utan äfven skulle deltaga i vårfisket. Den egentliga jakttiden beräknades från Mårtensmessan till Marie bebådelsedag, hvarunder gårdsfogden skulle hålla honom med häst; då jägaren tillfälligtvis var hemma, skulle fogden ombesörja sängplats åt honom. Till jägarens utrustning hörde två fot rep, (troligen för användning till jaktnät), två par stöfvare med koppel samt jägarhorn, hvilket allt fogden anförtrodde honom, men sedan återtog, då jägaren lämnade sin tjänst. Noga skulle han iakttaga jakträtten, så att han ej utan tillstånd jagade på kronans mark. Hans penningaflöning utgjorde 5 mark, men dessutom erhöll han 8 alnar vadmal till en kjortel, 4 alnar till benkläder, 4 alnar till tröja, ett skjortlärft och 4 par skor, hvarjämte

[1] Cod. 43 i L. B. s. 285.

han skulle ha hälften af alla skinn efter fällda djur. Fogden skulle erhålla den andra hälften, och hade därtill rättighet att köpa jägarens andel; begagnade fogden ej denna rättighet, fick jägaren sälja till hvem han ville, som betalade mest.

När det gällde de fredliga bestyren inom och utom hus, var biskopen sålunda väl försedd med lämpliga tjänare och kunde med den ordning och inbördes uppsikt, som iakttogos, vänta sig goda resultat af förvaltningen. Biskop Brask var äfven, såsom det kräfdes af de oroliga tider, i hvilka han lefde, väl utrustad med hjälpmedel för krigiska värf och ägde en därför lämpad stående personal. Att denna ej varit obetydlig, framgår af Brasks eget yttrande i ett bref till Ture Jönsson, hvari han omtalar, att han sänder konung Gustaf omkring 80 sina svenner.[1] I spetsen för biskopens krigsfolk stod en särskild *höfvidsman,*[2] som fick mottaga anvisning af biskopen, hur han borde förhålla sig, när det gällde att bryta upp mot fienden. Gud och rättvisan skulle han främst af allt hafva för ögonen. Det tillkom honom att undersöka, om hans folk var försedt med häst, harnesk och full vapenrustning.

Var manskapet så talrikt, att han blef nödsakad att dela upp det på flere afdelningar, borde han till anförare sätta dugande och vaksamma män, som ej genom sin glömska åstadkomme skada. Med vaksamt öga skulle han följa sina män, så att stöld, öfvervåld och andra brott ej måtte förekomma. Med den ställning, höfvidsmannen intog, måste han å ena sidan stå i ett vänskapligt och förtroligt förhållande till sin trupp och å den andra sidan själf inhämta råd och anvisningar från högste befälhafvaren för hela den samlade krigsstyrkan, af hvilken biskopens folk endast utgjorde en del. På sin trupps bästa kunde han stå genom att söka hindra, att hans folk blef skingradt

[1] S. H. 13, 50 (Br. af d. $^{28}/_{5}$ 1524).
[2] Cod. 43 i L. B. s. 275.

och instucket här och där bland främmande afdelningar, när det gällde att möta fienden, genom att flitigt hålla råd med sina män, så att han ej var oförstådd af dem i farans stund, genom att tillse, att vakttjänstgöring o. d. ej ålades dem oftare, än deras tur var, genom att ombestyra, att de på bästa möjliga sätt fingo sitt underhåll och under striden, när de blefvo sårade, någon hjälp, då läkare ej var tillstädes, och genom att alltid själf i fält vara med i de främsta lederna.

Med öfverbefälhafvarens planer borde han göra sig förtrogen, minst en gång hvarje dag skulle han öfverlägga med honom, och hade efter fälttågets slut att af honom begära betyg öfver sitt förhållande under tjänstgöringstiden.

Självständighet mot öfverbefälhafvaren hade han dock att iakttaga så till vida, som han själf borde uppgöra planer mot fienden, »medan de öfriga sofvo»[1] och så tillse, att folket ej förgäfves låg i fält.

Hvad manskapet angår, bestod det af *väpnare*, *svänner* och *skyttar*, hvarjämte biskopen äfven ägde *pulfvermästare*, till hvilkens gagn biskopen låtit skaffa beskrifning öfver, hur man bör »lutra salpeter» för kruttillverkning[2]. När det gällde krigiska färder till sjös hade biskopen *båtsmän* och *styrmän* att sända ut.

Såsom en allmän plikt för allt sitt manskap inskärper biskopen, att samtliga borde bevisa lydnad och trohet mot öfverbefälhafvaren, hvilken de följde på rikets eller biskopens vägnar, och därjämte mot den höfvidsman, som i närmaste hand var deras ledare, samt inbördes bevisa välvilja och hjälpsamhet, hafva Gud, kyrkan och klostren och sitt eget rykte och sin ära för ögonen och taga sig till vara för »bannsgärningar».

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 275.

[2] I L. B. Cod. 43, s. 310, där äfven en latinsk minnesvers finnes anförd, som talar om, hur man bör gå till väga för att erhålla »fengepolffuer».

De borde gärna »skrifta sig», innan de drogo ut, hvarjämte anordningar för deras egendom borde träffas, då de ju ej visste, om de kunde komma tillbaka. När tillfälle att göra krigsbyte gafs, borde de akta sig för all otrohet, så att de intet dolde för egen räkning, »ty det är ganska litet, som en svän härvidlag kan blifva märkt med till ända», det kunde blifva en fläck för hela lifvet. På krigiska färder gällde det att hafva allt i bästa ordning, hvar och en borde förse sig med söm och sko för att vid behof hafva dem i beredskap, »ty för en söm mister man ofta en sko, för en sko en häst, för en häst en man och för en man ett land».[1] Han skulle ej genom sitt uppförande eller tal skada sig själf eller bringa sin herre i vanrykte, väl vakta sig för att genom dryckenskap och spel göra sig af med sitt harnesk, sin häst eller sina vapen samt under striden vårda sig om den kamrat, som var i fara, så att då han såg någon särskildt af gårdens folk under drabbningen störta från hästen, han då skyndade till undsättning och förde honom död eller lefvande från platsen; om den sårades lif ej kunde räddas, skulle man låta hans häst och tillhörigheter användas till gagn för hans själ. Före stridens början skulle en hvar hafva reda på lösen, stridsplats och härskri och veta, att det är bättre »att manligen och ärligen dö än skamligen lefva»[2] samt erinra sig lagens föreskrift, att den som rymmer undan konungens banér, har förverkat lif och ära.[3]

Biskop Brask nitälskade för sina tjänares bästa; så snart ett tillfälle gafs att befordra deras framgång och lycka, försummade han det ej; hade han tjänare, som troget skött sina åligganden, så ville han ock, att de skulle ha riklig ersättning därför. Han försummar ej, att hos konung Gustaf

---

[1] Cod. 43 i L. B. s. 276.

[2] Därsammastädes, s. 277.

[3] Stadgandet återfinnes nästan ordagrant i Magnus Erikssons och i konung Christoffers landslagar. Jämför C. J. SCHLYTERS edition af dessa lagar. Lund 1862 och 1869.

anmäla den tjänare, som han ansåg vara värd ytterligare befordran. När Gudmund Pedersson skrifvare begaf sig från biskop Brask, emedan konungen önskade honom i sin tjänst, fick han från biskopen en rekommendationsskrifvelse till Gustaf, hvari biskopen betygar, att han tjänat honom »troligen som en god karl» och beder konungen, att han ville värdigas veta hans bästa».[1] Då den ordning och reda, som var härskande vid biskopsgården, voro vidt bekanta, blef det biskopen ej svårt att skaffa folk till sin gård, och många voro de, som tillhörande förnämligare släkter, i den ordningsälskande biskopens närhet sökte utbildning; äfven om mycken öfverflödig prakt härskade, var dock naturligt, att den regelbundenhet och den planmessiga anordning, som från det största till det minsta förspordes inom biskopens maktområde, skulle verka välgörande i vida kretsar.

---

[1] L. B. H. II 215.

III.

BRASK EFTER ÖFVERGIFVANDET AF LINKÖPINGS BISKOPSDÖME.

SJÄTTE KAPITLET.

Brask i landsflykt. Slutord.

Då Brask på hösten 1527 ankommit till Danzig, träffade han där före sig den svenske ärkebiskopen Johannes Magnus, som för ungefär ett år sedan som flykting ankommit till staden.[1] Ömsesidiga sympatier och deras öfvergifna ställning förde dem nära tillsammans. Ärkebiskopen saknade dock ej inflytelserika förbindelser i Polen, då det uppdrag, han som påflig legat i Sverige och Polen innehade, i den för katolicismen ifrige polske konungen Sigismunds ögon gaf honom ett högt anseende. Andra inflytelserika vänner ägde han i konungens vice kansler Petrus Tomicki och biskop Johan Dantiscus. Med dessa män fick äfven Brask nu göra bekantskap, och genom deras hjälp bereddes ett afbrott i den dystra tillvaro, som i Danzig eljest skulle hafva förestått landsflyktingen. När Brask skref till Sverige kort efter sin ankomst till Danzig, säger han själf, att han blifvit vinddrifven dit från Gotland. Konung Gustaf trodde ej mycket på denna uppgift, och en liflig harm uttalar sig i det bref, han kort efter Brasks afresa skref till Ture Jönsson.[2] Då han ej visste, huruvida Brask ämnade återvända eller icke, tillsatte han en styresman öfver stiftet för den tid, Brask var frånvarande, nämligen succentorn i Linköping, mäster

---

[1] I en skizz af A. G. A[hlqvist]: Hans Brask (införd i Ny Illustr. Tidn. 1880 s. 326 f.) förekommer angående Brasks vistelse i Danzig och Landa (Lond) några notiser, som här blifvit använda.

[2] G. I:s R. 4, s. 327 (d. 26 september 1527.)

Jöns.[1] Brasks tankar gingo ofta till hemlandet, och förmodligen var hans afsikt att dit återvända, då utsikterna för katolicismens återupprättande i landet blefvo ljusare. Gustaf erbjöd honom lejd, om han ville återvända, för att hans sak måtte rättsligt pröfvas,[2] men Brask afböjde detta anbud. I stället skref han till sitt stift bref, hvari han uppmuntrar dess inbyggare att ståndaktigt fasthålla sin gamla tro och ej låta vilseleda sig genom de lutherska irrlärorna.[3] Vistelsen i Danzig gjordes för Brask äfven på det sätt dräglig, att hans polska vänner då och då skriftligt meddelade sig med honom.[4] Om några förrädiska stämplingar mot fäderneslandet kan han ej öfverbevisas. Brask hade för afsikt att besöka det af påfven utlysta mötet i Mantua, men insjuknade i klostret Landa (Lond) i Polen, där han fick en fristad till sin död. Han slutade sitt jordiska lif den 30 juli 1538.[5]

---

[1] G. I:s R. 4, s. 342 (den 9 oktober 1527.)

[2] Enligt ett bref, den 25 januari 1528, infördt i en af E. O. Senell under J. H. Schröders præsidium år 1854 i Upsala utgifven afhandling, s. 7.

[3] H. v. Troil, Skrifter och Handlingar Til Uplysning i Svenska Kyrko- och Reformations-Historien I, s. 354.

[4] I Acta Tomiciana (samling af polska handlingar), finnas bref från år 1527 till Brask från konung Sigismund och biskop Petrus Tomicki. Se härom närmare Historiskt Bibliotek, Utgifvet af Carl Silfverstolpe. Första Delen. Stockholm 1875, s. 289.

[5] J. Messenius, Scondia Illustrata. Tom. 5, s. 83 yttrar om Brasks senare öden: »Johannes quoque Braschius exul Ostrogothiæ Antistas, ex Prussia modo ad memoratum similiter in Italiam festinans concilium, & usque Lendanense perueniens coenobium Poloniæ, illic morbo lethali contracto, sub finem Julii e vivis decessit, ac humo ibi requiescit.»

Uppgiften om tiden för Brasks död är hämtad från ett i L. B. H. II, s. 385 meddeladt utdrag ur en ännu år 1791 i Landa kloster befintlig förteckning öfver mera bemärkta personer, som aflidit i klostret. På samma ställe i L. B. H. II, s. 385 förekommer äfven uppgift om den grafskrift, som år 1791 ännu fanns öfver Brask i Landa kloster. . en hvit marmortafla var tecknadt:

»Epytaphium D:ni Episcopi Lincopensis:
Præsulis ex annis certum de morte Johannis
X—D triplatis simul octo connumeratis
Hic celebri loco vitam finivit in isto
Lui fuit Ostro Gothus exsul, sine labe remotus
Regis primi Gustavi Luterani.»

Biskop Brask kan sägas hafva varit en af dem som måste åtaga sig uppgifter, hvilka höra till de svåraste och tyngsta, som kunna läggas på människoskuldror. Han mäktade ej försvara katolicismens sak — detta berodde ej så mycket på Brasks egen personlighet, hvilken talar om en ovanlig spänstighet och viljekraft, utan på haltlösheten i själfva den sak, han försvarade. Den inre motsägelsen, med hvilken katolicismen arbetade, i det den genom yttre maktmedel i stället för genom andens vapen sökte värna den högsta andliga verklighet, gjorde segern för Brask omöjlig. Det må väl sägas om honom, att han var en kyrkans man, men i en viss mening var han ock ett den urartade kyrkans offer.

ERIK ARNELL

BIDRAG

TILL

BISKOP HANS BRASKS

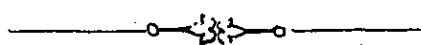
LEFNADSTECKNING

TEXTBILAGOR

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM, 1904

BIL. I—VI.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Bil. I.

Föreskrifter rörande den vid Linköpings biskopsgård anställda personalen under Brasks tid.

Til Lincøpingx gard officiales.

Cod. 43 i L. B. s. 263.

Primo Cancellarius.[1]
Capellanus.
Scolaris capelle.
Kögemestere.
Gardsfogte.
Ridefogte i Nywding.
Ridfogte i Sunderbo.
Ridfogte i Møre.
Ridfogte paa Øland.
Ridfogte i Tiwst
Ridfogte Østanstang.
Ridfogte Vestanstang.
Ffodermarsk. xii mark.
Kocch. x mark.
Spæleman. x mark.
Stalswen. x mark.
Smaswene.
Mestersmaswen.

Skenk.
Bissere.
Camerarius.
Döraswen.
Portanär. vj mark.
Polueremester.
Redeswen.
Kellereswen.
Bryggiare, Melcare.
Bacare, Swinagardskar.
Dukaswen. vi mark.
Trægarskar, Humblaman. v mark.
Mölare.
Sagamestere.
Tegelslagare.
Fiscara. v mark.
Fatabursquinne.

[1] I texten förekommande foliohänvisningar äro här ej upptagna.

Bysseskytta.
Oxakarr. vj mark.
Sledeswen, j aff smaswena.
Batzmen oc Styreman.
*s. 264. Bergxfogten.
Gardssscriffuere. vj mark.
Mjölkedeya. iiij mark.
Skälssman. v mark.
Smadrenge.
Höfwidsman[1].
Vepnere. xij mark.
Skyttor. xij mark.
Swenetiænare. x mark.
Barberere. x mark.
*Smeden. vj mark oc vj alna clæde.
Jægaren. v mark.
Muremesteren.
Legedrengia.

Embitzmanna edher aa bokenna.

Jach bidher mich sua Gudh hullan, jomfru Maria, sancte Pedher oc sancte Paaual, ath jach i myno embithe wil och schal beuisa edher hwlskap och trootieniste oc førwara edher widh edher skadha, saa lenge jach er j edhert brödh. Saa see mich Gudh hwl, sancte Pedher och sancte Paaual och alla Gudhz helgon i himerike. Amen.

s. 265. Cancelleren bör dirigera capellanos et scolarem capelle in agendis, scriffua all breeff oc forwara the han anamer oc them sedan antwarda fraan sig episcopo om iwl, paska, Petrj oc Kalixtj eller in i fataburen. Jtem nullas litteras sigillare et sigillatas emittere, nisi primum per dominum lectas et visas et ejus manu propria subsignatas, vbi agitur de alicujus preiudicio uel alia graui materia propter suiipsius securitatem, maxime ad regni consiliarios, communitates aut graues personas. Jtem tenetur prouidere, ne littere possint falsificarj, presertim in data, que scribenda est plenis litteris, ac omnis alius numerus in litteris clausis uel patentibus.

---

[1] »Höfwidsman» senare mellanskrifvet med annan stil.

Jtem tenetur diligenter cauere, ne littere possint falsificarj per translacionem sigillj de vna in aliam propter cere duriciem aut sigillj spissitudinem seu grossiciem et quod atramentum non paciatur sui delecionem sine notabilj deprehensione rasure.

Jtem tenetur omnes litteras clausas et apertas registrare ad registrum suum pro tempore, que sunt alicujus importancie de verbo ad verbum; aliarum litterarum sufficit ponere summarium cum data.

Jtem tenetur registrare omnes actus judiciarios coram episcopo habitos uel capitulo in ejus presencia, sententias cum datis ac litteras necessarias desuper expedire, vbicumque actus fierj contingat, siue in visitacione siue extra.

Jtem tenetur bene percurrere leges municipales regnj ac priuilegia ecclesie, ut scribendo litteras habeat pro se leges uel saltem approbatam et prescriptam consuetudinem, ne contrarium faciendo cedat domino suo et sibi in improperium, prout alias pluries est contactum.

Jtem extra ecclesiam cathedralem tenetur semper adesse et inseruire episcopo loco archidiaconj in officiis ac ipsi ewangeliarium offere post ewangelium lectum ac pacem post Agnus Dei, vbi maior eo presens non fuerit de capitulo, et alias tunc desuper auizabit cancellarius superiorem. Cum vero episcopus horistauerit in ecclesia cathedralj, conducet eum ad latus in turificando per ecclesiam, similiter in processione.

Stipendium pro cancellario et ejus familiarj consistit in fructibus sigilli. Si autem ij uel plures habuerit familiares de consensu episcopi propter certas rationes necessarias, episcopus prouidebit illis de pecunia, panno et balista prout aliis communiter bene armatis; pro tott eciam equis habebit pabulaturam, quot habet armatos cum suo proprio. Si autem habet juuenem inermem, habebit pabulaturam pro j solo; si autem j armatum

cum juuene, habebit pabulaturam pro ij equis, videlicet cancellarij proprij et illius armatj.

Jtem cancellarius in mensa episcopi constitutus, si alius eo superior presens non fuerit, dicet Deus pacis ac Memoriam fecit Dominus etc. cum Gloria patri; tandem prosequitur episcopus usque in finem cum benediccione.

s. 268. Juramentum cancellarij lincopensis in eius assu[m]ptione presente notario etc.

Ego N. juro per viuentem Deum sub attestatione diuinj judicij, officij et honoris mej, quod fidelis, obediens et securus Deo et vobis domino meo in omnibus mihi creditis, dictis et commissis ero et quod officium cancellarie rationabiliter, modeste et deuote prosequar et adimplebo. Secreta quecumque mihi commissa per nuncium, verba seu scripta secrete tenebo, nec illa vnquam alicuj hominj, cujuscumque status aut condicionis existat, sine vestra speciali commissione, directe uel indirecte, per me uel per alium reuelabo nec reuelarj procurabo quovis ingenio aut colore. Sed quidquid in preiudicium persone, status aut mense episcopalis fierj intellexero, ut ad vestram noticiam perueniat, deditissimus ero, nec vnquam litteras contra mentem vestre paternitatis ac eius speciale mandatum sigillabo per meipsum aut submissam personam; taxas cancellarie non excedam, sed ipsius cancellarie regulas fideliter obseruabo. Causarum et negociorum examinaciones mihi commissas, prout iustius potero, rationabiliter ac sine omni inordinata affeccione prosequar, referam ac adimplebo. Sic me Deus adjuvet et hec sancta Dej ewangelia. Amen.

s. 269. De officio capellanj.

Capellanus tenetur cantare horas canonicas mayores coram episcopo ac dirigere scolarem capelle ac lectorem mense. Habebit autem stipendium in panno et pecunia prout sagittarius uel armatus. Tenetur eciam dormire ante fores episcopi aut in eius cubili cum scolarj capelle.

Item, capellanum oportet dietim superpelliciatum ministrare episcopo ad missam cum stola et coram eo primum celebrare, quia, postquam episcopus celebrauit, non licet capellano aut alij celebrare eodem die in ipso altarj, in quo episcopus celebrauit. Celebraturus eciam dicendo Confiteor vertit se ad episcopum, episcopus autem dicit Confiteminj Domino cum Confiteor, deinde Misereatur vestrj ac Dominus custodiat, deinde absolucionem et remissionem etc, et deinceps subiungit capellanus Deus tu conuersus et prosequitur deinceps officium solito more, donec dicendum sit ewangelium. Tunc enim petit ab episcopo benediccionem, finito vero ewangelio portatur episcopo liber deosculandus per principaliorem clericum presentem. Dicto vero offertorio et calice preparato vertit se capellanus ad episcopum applicando latus ad altare iuxta exigenciam et eleuato paululum calice dicit episcopus eleuatis complossis manibus Veni sanctificator etc. Finito episcopus offert, si placet, et ante recessum osculatur altare. Capellanus vero prosequitur, dicens Suscipe, sancta trinitas etc. ac totum misse ordinem, reseruando episcopo benediccionem. Qua data ac dicto ewangelio Johannis offert episcopo ac aliis prelatis et nobilibus astantibus patenam deosculandam.

Jtem absente cancellario succedit capellanus eidem in ministrando episcopo ac presentando ewangeliario ac pace post Agnus Dei, alio digniore non presente, quj eciam legit Deus pacis etc. Jtem capellanus in visitacione precedit episcopum ante pixidem portando reliquiarium episcopi tam in pro[c]essione quam ad ecclesiam uel in domum.

Jtem capellanus tenetur assignare scolari capelle libros capelle, videlicet missale, antiphonarium, legendarium, psalterium cum ympnis, pastorale ac pontificalia, videlicet infulam, mitram, baculum pastoralem, gladium,

cirothecas, annulum, dalmaticas, rochetum et sandalia cum reliquiario, adhibendo curam et diligentiam, ut predicta omnia munda et in decenti loco conseruentur a periculo ignis et aquarum.

Item capellanus eciam tenetur preparare calicem episcopo celebraturo nisi apud summum altare, vbi archidiaconus id ipsum facit, et semper habere aduertenciam presertim in curiis episcopalibus, ne sit defectus vinj uel oblatarum et quod paramenta altaris ac vestes sacerdotales, quibus vsurus est episcopus, sint nitida et munda; tenetur eciam perlegere officium, epistolam et ewangelium, antequam ipsa dicat coram episcopo celebrando, ut vitetur error et scandalum.

s. 270. Item vltra determinatum stipendium capellani debetur sibi in visitacione medietas oblacionum, prouenientium ad manutergium per confirmandos, ac oblaciones ad altare saluis tenoribus antiquorum staturorum super diuisionem oblacionum hujusmodi editorum; aliam vero medietatem ex antiqua obseruacione recipiunt scolaris capelle et vernaculj, ita quod ex ea scolaris capelle recipit terciam, vernaculi vero partem duplam inter presentes ratione officiorum proporcionabiliter diuidendam. Quocienscumque autem episcopus consecrat calicem cum patena, recipit capellanus

primo pro purgacione calicis ııııj[or] solidos
pro purgacione patene ııııj[or] albos
pro altarj portatili ııııj[or] skillingos
pro cruce consecrata crismate ııııj[or] skillingos
pro vase crismalj ııııj[or] solidos
pro purgacione receptaculj corporis Christi in pixide ıj skillingos.
pro purgacione reliquiariorum crismatorum ij skillingos.
pro purgacione campane consecrate ııııj skillingos.
pro purgacione summi altaris in consecracione ecclesie

j($^1/_2$) marcam et pro purgacione cuiuslibet alterius iiij^or skillingos de minoribus altaribus.

Jtem vbi episcopus reconsiliat ecclesiam uel ciniterium,[1] habebit capellanus j($^1/_2$) de tela, aliam vero medietatem scolaris capelle ac puerj minores iuxta moderacionem et voluntatem episcopi; vernaculi vero habebunt vasa.

Jtem vbi episcopus consecrat et inungit cruces ciniteriorum, capellanus pro cuiuslibet purgacione habebit j skillingum.

Jtem vbi benedicitur, consecratur et inungitur mayor tabula summi altaris, capellano pro suis laboribus et fatigiis debetur j($^1/_2$)marca.

Pro aliis vero ornamentis ecclesie, vtpute vestibus sacerdotalibus uel altaris ac aliis rebus quibuscumque, que benedicuntur et consecrantur sine invnccione, non licebit capellano aliquid recipere, quia nullos adhibet labores, sub pena excommunicacionis et suspensionis ab officio ac restitucione duplj; de predictis autem emolimentis racione purgacionis debetur tercia pars scolarj capelle.

Jtem capellanus assignabit scolarj capelle pontificalia et desuper faciat registrum ac in eius presentia annumerabit sibi lapides preciosos in mitra positos uel annulis similiter et fibulas ac margaritas, videatque cum sacristano, quod hec omnia integra assignentur scolarj et integra ab eodem recipiantur; signetur eciam color uniuscuiusque lapidis ac eius nomen.

De officio scolaris capelle. *s. 271.*

Scolaris capelle tenetur habere aduertenciam de capella episcopi, quod sit munda ac vestes et omnia alia ornamenta decencia et impolluta, cerej integrj nec nimis exiles aut despecti. Jtem in hieme prouidere de patella ac igne, in estate vero de foliis et floribus pro capelle

[1] Här såsom på ännu ett par ställen troligtvis användt för cimiterium.

ornatu, per totum vero annum de turibulo ac ture, quotienscumque episcopus celebrat, prouidere. Jtem clauem capelle custodire in sua presencia, exiens vero Lincopie seniorj corali clauem committere, prefecto vero in aliis curiis grangiarum.

Jpsius est eciam vtrem vinj interius et exterius mundum conseruare ac aduertere de oblatis, ne corrodantur a vermibus uel putrescant. Jtem ipsius est pulsare ad horas ac regulare horologium ac cantare cum aliis horas maiores ac semper cum capellano legere minutas in presencia episcopi.

Jtem ad ipsum deferre pontificalia ac eorum curam et custodiam gerere specialiter ac leccionem mensalem legere; legisterium ac rosellam semper ad manum habere; jtem ad ostium dormitorij episcopi lectum suum cum vernaculis habere, aquam benedictam, cereos benedictos ac ramos palmarum semper in dormitorio habere ac forficem cum pectine ac smigmate conseruare.

Jtem scolaris capelle habebit cum capellano 3^{am} oblacionum communium, proueniencium ad altare, cum vernaculis vero de eorum parte, ad manutergium prouueniente, eciam 3^{am} partem, vbi officium visitacionis agitur, jtem 3^{am} partem cum capellano pro purgacione vasorum. Jtem pro stipendio per annum habebit iiij^{or} marcas, semper j marcam feria 6ta iiij^{or} temporum. Jtem pro negligencia custodis tempore hiemalj purgacionis circuitus ecclesie et ciniterij a niue, ita quod commede circuirj possint saluis vestibus sacerdotalibus, habebit scolaris capelle ij skillingos tempore visitacionis. Si vero custos candelas accendere neglexerit ante introitum episcopj ad minus j in quolibet altarj, soluet scolarj j skillingum tociens quociens. Jtem scolaris tenetur portare baculum pastoralem cappatus episcopo choristante et semper presens esse ac juuenes scribere ac sillabicare horis intermediis docere. Jtem tenetur semper incaustum ac ceram

albam ac aliorum colorum habere venalem; similiter ocularia, cereos conglobatos dictos vaxstapell ad manum habere.

Jtem quoniam capellanus non habet determinatum stipendium annuum sed diurnas oblaciones celebrando, scolaris recipit oblaciones ferie sexte.

Jtem scolaris capelle tenetur aduertere, quod sibi assignentur pontificalia integra ac considerare numerum lapidum preciosorum tam in mitra, annulis quam cirotecis, similiter et fibularum ac margaritarum maiorum, quia hec omnia sine diminucione restituere tenetur.

Landsfogten eller ridfogtens embite. *s. 272.*

En goder fogte ower landbona oc saakøran æger ythermera hulskap oc trooskap sinom herra beuisa, æpther thz han är ythermera æn annar betroder, oc æger sinom herra troskap swæria, swa sæyande: Jac loffuar Gud, jomfru Maria, sancte Peder oc sancte Paual oc eder hullskap oc rettradiga trotienist, swa lenge iak i thetta embite oc edert brød ær, oc aldrig dølia for eder thz iak weet eder kan komma til skada. Swa see mik Gud huller, sancte Peder oc sancte Paual oc all Gudz helgan. Amen. Sidan æger han rida om gozen epter jordabochene æller, om han ey haffuer book, latha bescrifua alla jord oc ægedela, til biscopsbordz liggia i hans føgdj, mz allom tillaagom oc vidzlaagom, ekeskogom, ødemalom, quernestrømom, vatnom, verkom, æengiom, trægardom, humblagardom, rudadammom, skoxlotom, oc thera wtuidom i allom tillaagom oc hvad oc huru mykit hwart thera renthar aarliga, swa ath ther aff warder een ny oc rett iordabook bade honom oc herran til rettilse.

Jtem tha fogten forst kommer til landbon, tha ffornye stedzlana paa gozet epter lagbokenne oc fforvete sig om stedzlepenning oc boolgifft, ta oc swa ath gozen ey varde ødæ.

Jtem, tha swa ær skett, tha kalle til sig dannemen til vitnes oc late miæta husen oc skoda hegnadan, humblagarda, træegard oc fiskeværka, ther swa tilfelle, querna
s. 273. oc damma oc late scriffua beskatningena beskedelica, stycche fran stycche, til minnes oc hurw synen ær tilgangen, om hegnat etc. oc theris nampn, ther waro, oc paa hwad aar oc daag.

Sidan tale fogten til landbon i thera vitna nærwara, som forestaar, swa sæyande: Vil tw loffua mik mz swornom[1] *ede**, ath thu skal wara *the helga kyrkio**, sancte Peder oc Pawal oc min herra bispen huller, tro och retraduger, swa lenge thw ær i hans brød, helst i thenne dannemanna nærwara oc aahøra, oc aldrig aa hans nadis argista, oc sæger han jaa, sæye thaa fogten: Mz swa skælom stæder jac tig thetta goz mz aker oc æng, tik, thenne hustru, thinom hionom oc barnom, medan the i thino brøød oc tienist æra, til fullo tekkio epter landzsslagom, tig oc them til gagn oc ffødo, oc stander tig til, ath thu brucar skoog til vedabrand oc bygning oc fiskevatn til[2] egeth bord oc egna nytta oc ey til nogra affsala æller androm loffua eller leya vtan mz mino besynnerliga loff, doch swa, ath tw freda ekeskoog oc boke oc annor bærande trææ, som laag sæya, oc framgør tith retta affrat oc alla affskyller i laga tiid mz godom vilia. J nampn faders, sons oc thes helga anda. Amen.

Jtem ther næst eske fogten paa heemscrifft paa landgellet oc alt annath, han sæger sig wtgiort haffua, och vakte sig, ath han aldrig giffui nogra æwerdelica affgifft vthan hossbondans eller herrans fullom vilia oc hans breff ther aa.

Jtem skikke fogten, ath landboen haffue lotabij aff hosbondanom, stood, catissor eller andra verka, ther swa

[1] De *kursiva* och med * försedda orden synas vara senare tillagda.

[2] Ordet »til» är utskrifvet två gånger i handskriften.

ær tilfelle. Oc lathe fogten scriffua, hurw mang ødegoss han fich for sig, oc tha han gør rekenskap, them oprækne oc tessligis mang han lather besætia.

Jtem fogten tage aldrig penninga for affrat, smør, honog eller andra aarliga ræenta, thy ath mynthz altid forswakis oc rentan minskis oc snarliga komber til inthe.

Jtem fogten see aarliga til om bygning, röta oc hegnath, oc huad han faar ther fore lathe bliffua vid gozet til thes fforbætring mz manna vitne oc opscriffue, oc tage hwar høst halffuan humbla, fructh, honog etc.

Jtem late hwar *fogte*[1] rettaren eller landboan sielffuan framføra sit landgelle, oc føre thz ey fogten, som theris forekarr, vtan see tog hemscrifftena, om fult ær i ræettom tiid framkommeth, oc scriffue aterstæde, om swa behooff gøris. s. 274.

Jtem engen fogte befatte sig mz nogra wara clercher eller theris sacher eller brott, som wara prosta bør skøta, doch maga the oc scola prostenom oppenbara, hwar the clerka brot høra. Engen fogte befatte sig heller mz war tienda eller mz hionelax skilnath eller samwara, som til biscops doom ligger.

Jtem fogten geste engen clærk vtan en tid om vintren oc en tid om sommaren mz græshesta, vtan han varder enkanneliga aff clerkenom budin, oc æger fogten tilsee, at prestens folk ey skee forfang aff hans swenom, oc gripe aldrig æller bortføre thera hion, om clerken vil wara god ffor them til retta, vtan thz ær liifsaak.

Jtem fogten bør taga til wara om waar saakøra och konunxsacher aff wara eygne landboo oc aff alle kyrkio, closter och clerke landboo vtan wara canica eller the vart opne breff haffue, tessligis aff alla domkyrkionne landbo eller siælegardsens solled, the ther liggia til vingellet, oc alla andra, som røre paa anniuersaria, som Værj, Getz-

[1] Det kursiverade ordet synes vara senare tillagdt.

boda, Sätra, Vallinxstada, Skankastada, Korsnæs oc swadana flere, tesligis oc alle prebende landboo.

s. 275.

Thil wtrese før fiende.

Høffuidzmannen før folchit bør haffua Gud før øgan oc rethwisona oc haffua tilsyn, at the goda kara, honum følgia, æra ferdöge medh hest oc harisk oc theris fulla wærio, at the kunna ostraffliga wara paa markenne før rikesins fienda bland andra goda karla, saa ath the eller herre theris eller hosbonde ey wardha føraktadhe.

Jtem om folchit er saa mÿkit, ath han skikkar lika rotha, oc gøre them til rothamestara, som äre opsætske, trøste oc aatwaktoghe kara, ath ey hendher nogor skadhe før theris glömska.

[Jtem akte han, at löshesta æra med j hopen, om swa kunne tørffuas.][1]

Jtem at han haffwe aga paa them, honom følgia, ath ey skee styldh, roff eller annar obequæmbligheth inrikis, ther folchit wardher lagt eller haffwer tilhol.

[Jtem at naar hemloff gifs, at han ffaa breff, hurv han oc hans sig j resinne beuist haffua.][1]

Jtem en godh høffuidzman eller rothamestare bør hafwa sielff akt oppaa, naar honum tilfaller at holla, och ey spørgia ther annan vm, elligis wardher hans folch førra tilneempt, en hollen æra omkringgonghin.

Jtem haffwj gerna raadh medh the goda karla, honum følgia, huad best føretagas skal, om nogot aakomber, saa at han er ey ena vm raadhz, eehuadh henda kan.

Jtem akte, ath han altidh thale ath minsta en tidh vm daghen wid rikesins höffuidzman eller then herra, han folgier, oc giffwe altidh goda trøsth.

---

[1] De inom [ ] inneslutna orden äro antecknade i handskriftsmarginalen.

Jtem førware sigh thz besta han kan, ath hans folch wardher ey aathskelieliga skikkad, naar the dragha thil slagx.

Jtem ath han wake ther om, thaa andra soffua, huru han med vpsaath oc førdeel schal haffua sin anslag moth fiendane oc ath han ey førføre sins herris folk thil førgeffwes.

Jtem ath han besørgie, at folchit faa berningena, epther thz som leglighethen tilsægher, timbliga oc haffwe med sigh noghz ath hielpa til medh, ther swara wardher, ther lækiere ere ekke thil stædis, oc ware alrik medh then æptherste vthan med then fremste i markinne.

Jtem at han sægie them løsn hemliga, som holla sculo.

The gode karla, ther draga scula j nogon wtresa, bør wara theris herre och hosbonde och then gode herre, the følgaktige æra paa rikesins eller sins herra wegna, hulle, troo och rethraadige oc sinom höffuidzman, som the æra befalte, lydactyge oc inbyrdis hwarannan welwiliege oc bestondige oc inghen then annan før godh. *s. 276.*

Jtem bør huar godh karl haffua Gudh før øghen, kyrkio oc closther oc sin egna æra och rykthe och førwara sig før bansgerninga.

Jtem plega goda karla gerna skriffta sigh før en the aa stadh dragha, skikka sina haaffwor oc bescriffua, huadh them staar til geldz heller the androm plictoge æra, eehuad henda kunne.

Jtem ath huar sig førware før noghz dol eller annan otroo, om byte kan falla, ty at thz er ganska lithz, ther en suen j then motta kan warda merkther medh til endha.

Jtem ath inghen forsyme sit haal medh sompn eller annan løshet eller nogon then deel, han wardher tilskiddadher aff sin höffuidzman, som han wil føruara sin egin æra.

Jtem bør huar godh karl wara sin høffwidzman widher, om han nogon deel kan førfara, ther honum eller the goda

kara j gaardhen kan wara til schadha, som han wil gøra sin æra fulth. Oc er raadh, at huar sig førseer medh søm oc skoo til wargerning, tÿ ath offta før en søm mister man en skoo, før en skoo en hest, før en hesth en man, før en man j landh.

Jtem ath huar god kar, ther han gesther paa resenne eller far, ffly sin herre oc the goda kara, han tiener j gorde medh, j goth rykthe, oc geste saa bondhen, at han tør en annan tidh komma jghen.

Jtem inghen suen j saadan resa maa førdrikka eller førdobla sith harnisk, hest eller weria, ther han schal gøra sin herre tienst medh mot fiendene wid sin ære, elligis gaa hans haffwor til bytis oc offwer honum rettis, som lagh segia.

Jtem tage sigh huar til wara før ohöffuist tal paa herre eller førsthe heller andra goda kara, ther nogon tuædrakt kunne inbyrdis aff komma heller fiendena kunne til fordel wara.

s. 277. Jtem at inghen offuergiffue eller forlothe nogon, then paa wora sida synnerliga aff gaardhen then ther aff fiendena worde slaghen eller stunghen fran hesthen, med mynne en the honwm unsætia eller føra aff markinne død eller liffuendis epther theris ythersta førmoga, som goda hoffmen plæge huar annan gøra, oc om ey kan annars wara, skikke hans hest oc hoffua før hans siel.

Jtem ath huar j rothen, ther holla schal, førwet sigh om løsn, som gammal sidher ær.

Jtem ath naar man skal søkia fiendena, at huar sig føruet om løsn, march och anskrj oc tage til wara sit skik oc haffues aath manliga, som en god homman bør gøra, och akte, ath bætre er manneliga oc erliga døø en skambliga liffwa.

Jtem epther thz j lagomen stondher j konungxbalchenom, at hoo ther annan inbyrdis dræper j saadan resa, liggher man j twebothom, ær raadh holla inbyrdis

sæmia. Tesliges stondher j samma balch: Hoo ther rymmer vndher konungx baner, haffuer førverkat liff oc æra. Bør sigh huar godh karl thes ytherligare taga til wara.

Østhanstongh. s. 278.

Ffogthen østanstongh schal gøra sin eedh som andra æmbitzmæn, som førscriffuit staar, haffuer fodringh til iiij hesta ffran sancte Morthens dagh til første sommardagh. Honum bør taga til wara paa wort landgelle, ath thz vtkomber j tidh och j tima, affradzpeninga och akta vm husabygningh, førsla, røtha och gengierdis peninga och ath landhbona noghit gøra før dagxwerken, ther som the ey gøra til gardana.

Jtem taghe til wara paa allä konungxsaker aff allum kyrkiana wordnat, som kyrkionne priuilegia inneholla, oc inthe sigh befatta medh prostasaker, clerchesaker, hionalagxskilnadh eller wor tionda wthan waara synnerliga befalingh. Jtem lathe landgellith aff Wigby melta och bliffua til wort behoff j Sudherchøpungh och wete om theris førsla, widh och dagxwerke, huad aatherstondher, oc haffue them j weria, teslikis them j Strøø oc lathe thera affradh aarliga redeliga komma til Munkaboda.

Jtem honum bør haffua akt paa wart fische j Nørchepung, ath thz redeliga oppehollis med tunnor oc salt, oc gøra ther aarliga reda føre.

Jtem akta, at wara fischarabaata med segel oc togh æra ferdige oc allä reda, som thertil hører, oc førwete sigh vm fischara om sommaren medh skøtar baade j Braauik och widh Aalerækiona til olsmesso med then køsth, som thertil hører, oc sedan følgis aath baade baathana til Bircheskær eller Hærskær til høstfische, wtan thaa Røne gaardh ær besithen och ther hols affwel, thaa besørgier fogothen oppo Røne om then ena baat oc fiscara, som wid Aalerekiona schal liggia. Jtem bestælle, ath waara fischara haffua bod oppaa fischelægit Bircheskær

eller Hærskær oc annama rækenskap oc al tygh, thaa the heem komma, som han them antwardat haffde, at thz førwaras oc førbætras offwer winthren, oc baatana vpdragas oc wel førwaras til waarena oc thaa tieris, och ther aktis aarliga j twnna tiæra til.

Jtem fogothen bør førsee waara garda j Sørchepung
s. 279. och Aaboda, ath the æra ferdiga med tak oc døra och them wtstædia, wndantaghen wj tørffuom til war egna nytta, och the garda eller boda, han wtstædher, stædie them wt ferdiga med saa schæl, ath then, them leier, antwarde them saa ferdiga jghen med manna witnom och sæthie legona ther epther; teslikis j Nørchepungh.

Jtem fogothen akthe j sith føgdj, ath wora egna kyrkiabodher paa kyrkiagardom ey førdarffuas j takløsa och skicche then til, som them haffwer j weria.

Jtem ath han akte vm warfrvdag, sidhermera, thaa bæst ær køpit, vm humbla baade til uorith oc saa til fischarana. Jtem akte thz malt oc rogh, som fischarana tørffwa til øøl oc brøød om sommaren, ath thz ey schal føras fraa gaardana, oc ij warpor til huar baath.

Jtem ath han stædher fischarana med manna witnom før wis løøn, ath the wetha, huad the scula kræffia.

s. 280.

Ffogthen i Tiusth.

Ffogothen i Tiwst schal gøra sin eedh som andra embitzmæn oc haffua the lagbook til føgdidh høre; oc plæga thertil liggia Sivede, Twnalæn, Kindh och Ydre. Han æger rida ath mynsta med iiij hesta.

Jtem han ægher besørgia fischarabaat med alla reda oc skøta til then fischia schal aarliga j Liffhaffn och acta hans køst om sommaren och waara bodh oppaa fischit och aktha thertil trææ och salt oc schal fischaren wara sielff annar.

Jtem han æger wetha, ath wort honog aarliga redeliga framkomber aff Sivede och Kindine oc wart smør, teslikis och førwete sigh med prostenom, hoo thz vtgøra schulo.

Jtem ath wart landgæl redhelica framkomber aff Biæfrum och aff Berga och haffua tilsyn, ath godzin hollas widh makth.

Ffogothen i Ffinwede. *s. 281.*

Thz føgedj plæga wara Øsboo, Wesboo oc Swnnerboo.

Ffogothen scal gøra sin eedh som andra æmbitzmæn oc haffua the laghbook, til føgedith høre, oc akta, ath warth landgældh komber wth redhelica och stædzlepeninger oc ath godzin bliffwa besithen, som først ær j Wesbo: en gard i Kællerydh, en j Swalaas, en i Skog, ij gaarda j Torestorp, en i Stenhwlth, en j Hallanæs. I Sunnerboo: stora gardhen j Guddatorp, en gardh j Bondaguddatorp, ij gaarda widh Berga kyrkia, en quærn ther sammastadz, aff them plæga longliga gaa j twnna smør oc iij march peningar. Jtem Skrinhult, Torgith, Idhemaalen.

Jtem j Øsboo: Øffraboo, Byrcke, Giærdhe, Byarwm, Køpz, Maalen; aff tessom gaar ıȷ($1^1/_2$) twnna, iiij pundh aff hwariom. Jtem Stigamoth haffwer waridh øde fraa stora dødenom, Skrimsridh, quærnen j Gødatørp iiii pundh, aff Amundhalwnda iiij ortogh. Jtem j gardh j Rydhaholm soken ij pundh.

Jægeren. *s. 285.*

Jægeren schal anamma aff ffogothanom ii fath rep, ij par støffwara medh kopel och jægarahorn, och thetta ægher han honum aather antwardha, thaa han skils widher, oc gøra sin eedh, som førscriffuit stondher. Jtem schal fogothen holla honvm hesth om wintren fraan morthensmesso til warfrwdagh i fasthonne, oc sidan schal han ey

lota løpa før olsmesso, och bør jægerenom skøta warfiske medh fiskarenom och holla ferdigh sin rep och them førøkia medh j fath om winthren. Jtem inga peninga skal taga før wora gestning oc waktha, ath han ey flyr sig eller sin herra ohyllisth ner landhbon eller annarstadz j lænith. Jtem ath han ey suærie dandemannom thil schadha paa thera fænadh. Elligis er han plictogher betala schadan. Jtem lote løpa paa kyrkionnes ægor och ey aa krononnes vthan medh mynne. Inghen diur bør honum selia eller giffua wthan herrans minne och befalingh. Jtem schal han haffua sængh, ner han hemma ær. Jtem schal han haffua helthena aff allom skinnom medh fogotanom och biwda sin helfft honwm til køps, ath hosbondhen warj nest, om honum lysther, elligis selgie hwem han wiil, som han gither dyrasth. Jtem schal han haffua offwer sin løn viij alna vanmal til kiortil, iiij alna til byksor, iiij til troya och eth skiorthalæroffth, ther til v marc suensca oc iiij par skoo.

s. 286. Oxakaren.

Oxakaren bør skøta gødoxar och drætoxar, føl och fola och breffdragara, och honom bør haffua nykil oc laas til stallen.

Jtem honum bør holla ferdigt grimmor til fola och føl, klaffuar och fææbandh. Jtem bør honom om sommaren wtkøra dyngia fran sinom stallom oc holla them reen oc odropen oc ferdig medh skelrwm oc døra. Jtem rensa tegel j tegelladune om sommaren, til hestona optagas, och skæra hakkelse til breffdragarana. Jtem fogothen faa honom lykta om mykilsmesso ok skrapa oc trogh til hestona. Och thz antwarde han fraa sigh fogotanom, thaa han widherskils, och fietrana til breffdragarana om sommaren.

Bryggiaren.

Bryggiaren æger staa før mæltningene, hugga sin eghen wedh til brygningh, mala malthz och køra laghen och staa før spisekellaren. Jtem bryggiaren bør besørgia gødeswin medh mesk oc drægh och akta, ath stuan bliffwer ey tom.

Legodrengia. *s. 287.*

Legodrengia til gaardhen skulo wara iiij ath minsta. En aff them schal kunna bøta sledar oc vagna oc alla ankosta, andra sledar oc axlavagna etc. oc tolkit mera træ tilhører. Then andre holle ferdigh rep och redhe. The andre ii tryske och hugge widh epther fogotans befalingh, wthen thaa han brukar tegelladona, thaa haffue viij drengia, at minsta iiij, som iæmpt ære i tegelladone, och the samma iiii scula om sommaren troda, om høsthen kasta leer, om winthren brenna och køra widh och om waarena kasta leer, huadh om høsthen fattidis. The æga holla ferdige vgn oc ladu medh tak, sandhkerrer och skotkerrer, oc fogothen faa them sin eghen hest oc redhe. Oc sculo huaria ij haffua sengh aff fogotanom oc altid følgia fogotanom, thaa han tilsægher, oc inghen ær thera rettare vthen gordzfogothen.

Bakaren. *s. 288.*

Bakaren æger sikta och hugga sin eghin wedh och haffua bryggiarens øk til quærnena och hielpa til, at øken suælther ekke. Han ægher oc wara dukeswen och hielpa redeswennen gømma mathen. Er thz kona, som bakar, thaa æger hon twa klædher, dukar och annadh oc spinna liwsegarn til gordzins behoff.

Mølnaren.

Mølnaren ægher holla ferdigh quærna med damma och giwtor, wthen stor brist kan henda, at them mykit fattis, thaa scal han tilsæia fogotanom, at han lote bøte thz, som fattis. Mølnaren æger hugga, thaa birken saffwas, al anbudh til quernar, som kuggar, trellebotnar, waler oc annad mera, behoff kan gøras, oc antwarde fogotanom huan løgerdaghen baade tul oc peninga, som quærnana haffua ræntbz om wikona, oc ther oppa wetha sin rækenskap beskriffwen oc gøra tysswa sin rækenskap herranom om aareth, michilmesso oc paascha. Jtem scal han holla quærnabrona ferdiga och fogothen lote komma fram
s. 289. wirkith, vthan æsene brista; thaa bøte them ffogothen. Mølnarins løn vj march suensca, j par linchædhe [!], iiij par skoo och xii alna vanmal. Jtem mølnaren skal haffua sin eghen økia widh quernena med laas oc kedio aff fogatanom, liwstra och brandiærn, lina och berieiærn oc goda knutyxe. Och thz bør honum aather antwarda fogotanom. Jtem mølnarenom bør binda wædelingh oc holla honum ferdigan thil gaardzens behoff och vakta lanena widh quernena oc førwara, ath ey drypa taken, vthan segia til j tid och j tima.

Saagaren.

Saagaren offwer lote scriffua allan redskap, som han anamar, medh wtskorna skriffther, andra fogthen och andhra han, som saager, filar, holhaka, festekrokar, weffhiwl, dammaklinkehiwl, storhammar, skothspada oc seden allan boohag, j hwsom er. Honum bør oc holla hegnadhen ferdigan, wara med ath hugga saagatimbret oc hielpa thz heem oc wita rækenskapen paa saagastocchar oc hwru monga tolffther, han saager, oc hwru monga xii brædher aff hwario thera. Han æger ok holla dammen ferdigan
s. 290. oc grindena før waaglochena. Ffogthen æger faa honum

økia, liwstra, lan oc litzla noth til gardzins behoff, och thzta alt ægher han ferdigt aather antwarda med brandiernena. Saagaren bør och jæmka aff skogzsueddena oc draga saa mang brede, som skulo wara til gardzins behoff.

Smedher.

Smedhen aagher lata beskriffua allan redhskap, tha han anamer smidiona aff ffogotanom med ii vtskorna skriffther; andhra haffue smedhen oc andhra fogothen. Han æger smida til herrans behoff epther ffogatans befalingh oc inthe wtgardis; ey heller ingardis før nogon annan en til herrans behoff wthan aff herrans eller fogtans synnerliga befalingh. Jtem honum bør wethe, hurw mykit jærn han smidher om aarith epther hundrat eller pundatal och huad theraff gørs, oc gøra ther rækenskap føre. Honum bør sæng aff ffogatan medh gaardzkokkenom. Smedhens løn om aarit viij march oc ægher følgia gaardzfogotan, naar han tilsagher.

Gaardzfogthen. *s. 291.*

Gaardzfogothen bör stedia och løna alt legofolch och gaardzens dagliga embitzmæn och alth straafodher. Jtem før gaardzens bygningh och tekningh, ath husen ey rothna, latha inkomma affradh och landgeel och tiondan timbliga. Jtem gøra redha føre mangh hion, j brødhz æro, och thzta är hans edher, som skal suæria: Jach loffwar Gudj, iomfru Maria, sancte Pedher oc sancte Paual oc edher lydna, hulskap oc tro tienst, saa lenge jach j thzta embite oc ederth brødh er. Saa see mich Gudh hwl, sancte Pedher oc sancte Paaual oc al Gudz helgon och the helgiedomma, jach aaholler. Amen.

Jtem honum bør staa før gaardhen, slachterj, erffwodisfolch och erffwode oc offwer them nepsa oc the honum lyda, och at inghen sigh orsaka før aaker oc engh med

sino embite vthan the fischara, til sillafiskit æro. Jtem vtstædj iordh, som ey brukas til gordzens nytta; lathe gøra wammal oc linnet thil løna legofolchit. Jtem ware huar løgerdagh i capitel oc akte wor sakøre ffør suaraløsa etc och honwm vpbære til reth rækenskap. Jtem haffue raadh medh byfogtanom om belatningh oc ware ther offwer, thaa byfogothen schal gøra rækenskap, ffaa breffdragarom hest oc ridtygh oc aathertage, tha the hemkomma. Jtem wete, hwru hwar embitzman stondher sit embite føre. Jtem haffwe foghthen synnerliga sith wisthws oc fiskehws oc faa ther redeswennenom, som tørfues, j sith. Jtem gøre inuentarium, thaa han annama sit embite, paa ij scriffther wtskorna, andra herren oc andra han sielffwer. Jtem honwm bør staa før førsla, dagxwerke, wedestokka oc saagatimber oc witha, huadh atherstaar, oc gøra ther reda føre. Jtem besørghie fiskarana oc alla embitzmæn med theris anbwdhning. Jtem hesth och sekkiasadhel til cappeldiæknen j breffdragarastallit. Jtem late mænta om høsten ij vxahuder oc barka vj vxahuder oc vj kohuder til gardsens behooff; gøres om sommaren, oc halle ey ther æpter skomacara.

s. 292. Ffiscara.

Ffiscarana til Lincøpingx gard, the i Roxen fisca skulu, haffua alla reda, baat, økia, brandiern, liustra, vinternot, trampor, isbill, sommernooth, geddadrag, mærda oc alla reda aff gardsfogtanom och honum thz ferdigt aather antwarda. Jtem førwara sin baath oc økia om winthren, som j gordzbokenne stondher. Jtem vm winthren, medhen isen bær, see til vm werkana, och vm mykit fattis, segie til fogothanom. Jtem holle ferdigan allan fiskeredhskap och raadhe til tyrj om winthren til warfiskith och ıı^c bandstacha til gordzins twnnor. Jtem om olsmesso aname løgeskøther aff fogotanom och honum them aather antwarda ferdiga, thaa fiskaleken ær wthe.

Jtem skule the haffwa sengheklædher aff ffogtan, fiskemes, korgia, hest oc sleda vm winthren, notaflascha oc slaffath tiæra til thera baatha, vj march suensca til løn.

Ffiscara j Saltesiøn.

Ffiscarana i Saltesiøn skulu wara ij vm sommeren i hwar baat; anner baten i Brauikenne oc vm warena vid Aalrekkiana paa varfisket, oc them skal fogten mellan vika besöria mz baata, skøta, liustra, alger, torskasnøre, kætlagrytor, fiscatræææ, salt oc kosth oc ther oppa haffua sin synnerliga rekenskap. Oc tha fiscara gøra herranom rekenskap, skal landzfogten ther ower wara. Jtem the skola haffua j sinne kista yxe, bandakniff, bandahaca, arkil, bleca, døffuicanaffuer, spiikbor, elføre, tunder, swawel, dwk, faat, tallerca och lacatratt. Æn om høsten fraan Olavj skulu wara paa høstfisket vid Hærskær, Birkeskær eller annorstadss, fisken faller.

Redeswennen. *s. 293.*

Redeswens løøn aff gamblom sidh æra sex mark o[c] j clæding aff marborst oc j koohudh til skoo. Jtem redeswennen bør brøda bordz oc aname mathen, tha maltid ær giord. Jtem fodra oc skiffta liwss. Jtem staa fore visthws, kornhuset oc roghuset, miøl oc malt oc spisekelleren. Jtem see til mz bryggiaren om brygning oc meltning. Jtem late læggia in swiin i stiana, ath hon aldrig ær øde. Jtem sæya til gardsfogtan om færsk math, færsk fisk oc saltan fisk, ægg, høns, gæss, lamb oc villebrad, naar swa behooff gørs. Jtem honum bör haffua tilsyyn mz fæækarren om gødevxa, hwrw the fara, tessligis mz miølkadeyane om smør oc miølk oc vetha, hurw mykit smør hon sanchar. Jtem redeswennen bør vetha, hurw mygit fogten lather saa til gardsens behooff, oc veta om garsens sææd, hwad hon løper. Jtem opbæra affrath oc landgæll oc tienda oc sæya til fogtan, ath han

lather scriffua opbyrd oc atherstæde. Jtem redeswennen bør sæya til legedrengia om hegnaden, sledar, vagnar oc all boskapsting, ffor æn the fattis, eller fogtan, om swa gørs behooff. Jtem hwar fredag bør honum aname flothz, som sankat är j stegerhuset om vikana. Jtem fordra vj hesta vm spannen.

s. 294. Smadrenge.

Aff gamblom sedh i Lincøpingx gaard bør engen swen haffue smadreng, vthan han haffuer fult tyg paa veggen. Cancelleren ma haffua smadreng. Engen dræng bør wara frj for bæra maat medh køgemesteren, tha han tilsæger. Engen swen i garden haffue mindre dræng, æn ath ij moge bestaa enne skytta æller rida i sins hosbonde harnisk.

Jtem herrans eygne drenge bør stædigt tage til wara paa honum oc halle theris embite oc rotolam, som the varda tilskiccade. Jtem naar saa hender, at smaswena æra ey swa monge tilstædis, som behoff gørs, skolo ij aff the ælste ware j theris staad oc tiæne til bordz, til thæss anrækt ær, oc thaa køgemesteren komber mz siste rætten, bør alle drenge mette wara ffor honum, oc hwar gøre fult then deel, han haffuer i befaling. Jtem the ther læsa kunne, skolo læsa mz herran hwar sina veka oc tiæne til messa, the andra bør stædigt staa ffor døren togtelega oc høffuiske seder. Jtem then ther varder skikkat til ath fføre sins herre skiøl oc hatt, bør i resen tage til wara paa hans swerd oc glaffuen paa vægen oc støffla oc spora, naar han komber til sina eygne garda.

s. 295. Camerarius.

Cameraswen bør opreda sins herra sæng oc halla hans clæder reen bade gangeklædher oc linclædher. Jtem hwar løgerdag reen och wel twagen lacan etc. Jtem halle renan cameren. Jtem bør honum haffua i væria

oc gøma thetta forscriffna mz clædeqwast, næseduka, vantar, handskar, lyctor oc ij paar liwsestacha, vaxstaple. Jtem gøra eel, wara nær, tha hans herre clæder sigh om morgonen. Jtem see til, ath bæchin, kamb, skoo oc pantoffle æra rene oc haffue cameranyklen oc altiid ij reen handclæde.

Underbiisser bør om løgerdaxafftenen bisserakniffua oc bisseraduk, gaffell, qniff oc skeed, ij reen handclæde oc ij rena næseduka oc swa mange bisserakagwr, han torff til ij daaga, som ær til sønnedagen oc manedagen. Jtem honum bør gaa fore mz handclædz, tha vatnet bærs fram, oc acta, ath thz ær reent oc heelt, oc tha optagz ær, bør honum alt thetta forscriffna leggia i korgen oc antwarda fateburshustrune til næsta maltid æller redeswennen i hennes franwara.

Døredræng bør om løgerdaxafftenen aname hela oc rena lycta, bækin, skoo oc pantoffle oc swa mykin vid, som torff brennes om sønnedagen; honum bør haalle forecameren reenan oc om morgonen henta reent watn oc lwt oc aname handclæde aff cameraswennen til herrans eget behooff oc honum thz strax ather antwarda. Jtem skal han och haffue eth handclede til forekammeren. Jtem skal han opbæra ved til cameren om vekana oc halla rene skoo, pantoffle oc bækin oc acte sig liwss til lyctona oc henne bæra, tha saa torff. *s. 296.*

Smaswene.

The smaswene, ther færdige ære mz hest oc harnisk, ffa full løøn som en skytta, vthen the ride færdige mz flere hesta. Engen smaswen stædis haffue smadreng, før æn han sættis til bordss mz gammelswene oc daa drengen swa vaxen, ath ij gøre fult før en skytta. Jtem smaswene tiænere scole gaa til bord mz andre swenetienere oc ey mz smaswena. Jtem engen ær smaswena rettere, meden the staa vnder wart riis, anner æn wi, i hwad

saach thz helst kan wara, eller war køgemestere aff ware befaling eller anner i hans staad, vthen han bryther a liffuz oc warder gripen a ferske gerning, doch i alle maal malsægendis rett oforkrænkth. Jtem i visitering aff gamblom sidh bør smaswena halla handcledz, ther som færmes, och bestelle om mulløg, vatn, salt og riffuz brødh och forbinde the, som færmde ære, oc altid wara tilstædis. Jtem aff thz offer, som tha faller i handcledz, ffaa smaswena oc cappelledieknen helfften moot capellanen oc capellediegnen tredingen aff them halffdeel. Jtem aff the ij dela, ather ære, taga alle smaswena lica, tilstædis æra, vthan mestersmaswen, skænken oc bissaren hwar thera faar dobbelt. Jtem ther kyrkio vigis eller skiris oc kyrkegard, bør smaswena sæær oc kaar mz swa skæl, ath the til skifftis bæra san vthan stang, tha vigningen skeer, oc ære til stædis. Jtem smaswene fforvten mestersmaswennen, biss oc skenken bør elle os bastoffue, naar wi bade. Jtem hwar cloccaren sig forsymer i visitering, thaa vi først kommom, ath han ey ringer, faa smaswena strengen før æn cloccaren, løse strengen mz iiij skillingom. Jtem then yngxste smaswen, til stædis ær, bør altid taga til wara herrans støffla oc spora oc ridclæder i reesom; ær engen tilstædis, thaa tager til wara støffla oc spora oc ridhoser, then skiollen føre, oc cameraswennen ridclædren, ath the ære toor oc reen.

s. 297.

Ffodermarsken paa Lincøpingx gaard.

Sancti Martens tiid plegar fodermarsken ride wth mz hestene i fodring; engen hest minne æn til xij march at aldra minste, aff gamblom sidh fforst vestan Stangabroo ffor jwlen eller lengre, om hoon swa rekker, oc sidan østan moot fastene for fiske skull etc.

Jtem *skal*[1] fodermarsken engen makt haffue nogen fodring fordrage eller penninga ffor henne taga wthan

[1] Ordet *skal* är tillsatt öfver raden.

sins herre besynnerlige befaling til herrens besta, som han vill ware vid sine ære oc wthen tiwffuerj; dock vnnes honum til fordeel for sith omak frith hoffslag til sine hesta, swa lenge fodringen kan wara, om han vidertorff aff the smeder, ther boo paa swadane ægor, oc ey anners. Jtem skal han ey aff nogen smedh tage penninga for hoffslag æller anner verd vthan allena hoffslag tha strax vnder sine hesta eller wara eygne, om swa behoff giordis, oc thz opsætia i waar rekenskap.

Jtem skal han legge ij heste j Østergylland til alle kyrke, closter, caniche oc prebendate landboo oc allen kyrkenne wordnat wthan wara clerker, ther inthe bruca vthan sith prestebool, holchz them bør fritt haffua, oc cloccheren tessligis, ther han ey haffuer bool wthen blotte strængen; ellegis leggis hesta til clerken, epther thy iorden ær, han brucar vthanvid, oc til cloccaren, epther thz som bolet ær stoort til, vtan wj nogen giffue friheet i forscriffne motta mz wara opne breffue.

Jtem skole i Østergylland epther gamblom sedh oc rigisins stadga fodras iij fierding til ij hesta oc ey mera, vthan bonden wil mz goduilie sinom. Hwa annerledis ffodrar eller fodras tilstædher, ware swa man som then sins herre versta vil vetha oc ey thz besta.

Jtem ffodermarsken bør ey flere hesta leggia æn the honum wtfølia oc køgemesteren besett oc wyrdt haffuer, vthan han faa køgemestarens breeff, ath han swadane hest leggia skal for fodring; doch fforware fodermarsken all swadane breff, ath the bliffue til stedis, sig til orsekt ffor æptetaal.

Jtem skal fodermarsken grannelige tilsee, ath hwar bliffuer, ther han warder inlagder, oc lather sig nøya mz maat oc øll, swadane bonden formaa aa stad komme, och drage ey gesther eller sollerie in paa bonden, ath han thz nywte ath ende, ath han haffuer honum nogz gott ath giffue. Ær han oc swa fatig, ath han ey fformaa sig

øøl eller berning tilbørlige, tha slite mz bonden then natten, som han haffuer alt areth oc fformoget mz fodermarsken, ath han faar then andre natt en bætre bonda. Jtem skal ey fodermarsken forsyme forspøries mz sognen, tha han komber til kyrkio sønnedag eller andra helgedage, hurw the gode karle haffue sigh hafft hoos them, honum følia, vthen formane almogen, ath the clage for honum, om them gørs nogen orætt, ath han vil thz nepse epther sins herres befaling.

s. 298. Jtem komber for fodermarsk nogre clagemaal paa then, honum følier, tage han strax borgan aff them beclagader warder, hwad han ær vepnere, skytte eller smaswen, ath han gør bondanom skæl for oskæl epther xij aff the besta, honum følia, dom oc ransachan eller sende honum hiit j iernen. Oc skal engen vid sin trootiænist oc ære dyrffuas nekia borgen war fodermarsk, naar han paaesker, wthan alle skole vid samme plicht honum bestandige wara, alle brotlige rette oc aff them borgan tage, om the vilie gøre theris ære fult.

Jtem engen dyrffuis sig sielffuan eller annen legge vthan allene retther fodermarsk eller then han thz synnerlige befaler; skolo oc alle komma timelige then tiid oc tiith fodermarsken them forelagt haffuer, och ther bliffue the innelagda warda.

Jtem engen dyrffues gaa i bondens hws, stall, lade, herberge eller annerstadz wthan lychte, for eld oc wade skull; oc engen heller slaa synder bondens kaar i stall eller annerstadss eller forderffua hans cleder, vthe eller inne, vthan them bondanom ather antwarde ostraffelige; gør noger anners, ware swa man som then baade wart oc sith eget verste vill vethe oc fly wart brød, oc ffodermarsken ther ower nepse mz swenene raade.

Jtem bryther noger minne man æn forscriffuit staar, swa som smadrenge, swenetienere æller staldrengia, ther ey fformoge strax bondanom sin skada vederlæggia epther

fodermarskens ransachan eller dom, thaa bøthe then mz kropp, som ey haffuer koo, j malsegandens nerwara.

Jtem skal ey fodermarsken leggia hesta til thenne wara garda oc the landboa, vnder them liggia mz daglig daxuerke, som Fforsa, Ledeberga, Staang, Heredzstada, Broo, Caraby, Fiæthersund, Vigby.

Jtem engen gøre walzwerke paa bondans hustrv, dotter eller legahion i nogre motta vthan paa sin egen hals; hwa annarledis gør, nepsis ther epther som laag sæye.

Jtem ath engen forsæthi bondans gryta, kætil, clæder æller annar ting æller trænger bondan til annath æn han haffuer, ath wi oc ware swena komma ther fore i nogz ont rychte och ouilie mz waar almoge; hwa anners gør, sware til raneth eller wellet epther lagen.

Jtem forbiwds fodermarskenom høgliga, ath han engen then lægge eller fodring besorge, then nogen draffuelsquinne mz sig före eller aff køpstad eller annerstadss sig henta lather. *s. 299.*

Jtem fodermarsken bør ath minste wara sielff annen, oc skal honum tilskikkis ath minste, tha han wtrider i fodringen, iiij, sex eller viij gode karle, honum synnerligz bestand och bifall scole gøre vidh theris trotienist, hwar oc naar han them tilsæger.

Jtem i visitering bør honum ride fram fore eller hans swen oc en mz honum, ath skikke om stalrum, sengeclæder, hwar epter hans høffue. Jtem honum bør och fodre epther rigisins stadga oc skiffte sengecleder oc them ather aname, før æn han far aff garden oc ather antworda; oc sammaledis vm hestecleder. Jtem bør honum och skipte kaar til hestene, som trog etc., oc liwss oc lyckter, om the til ære. Jtem skal han ey nogen clerk eller annen, ther wi gestom, om gifft eller gaffuor, vthen om han sig hullelige oc væl beuiser i sith æmbite, skal hano[m][1] hielp aff os varda tæss bætre honum til gode.

[1] Det vanliga förkortningstecknet öfver o saknas här.

Jtem fodermarsken lægge inga hesta til nogan cloccara ffor cloccarabolet, vtan han haffuer nogra wtiord vtanveder, thy ath fogten haffuer alla cloccara.

s. 300. Kocchen.

Kocchen paa Lincøpingx gard aff gamblom sidh haffuer ey annen fordeel vthan løøn som en skytta oc hwart annath aar aresth oc hwart tridie aar hest; thertil ene vxehud om iwl oc annen om paska; inte flott; ey skøther han heller slactaridh om høsten, vtan legis slactare i byn; doch hwad tess emellen om aareth skal slactis, thz gør cocchen. Jtem om iwleafften gaar hans sleeff om bordeth. Engen skin ffaar han heller paa nogre wara garda sommer eller vinter vtan sarduk til trøya, lærofft til foreduker tyswa om aareth oc marborst til sidkiortil en tiid om aareth, oc hwar fredag bör honum antwarda redeswennen flothz aff the vikunne; oc en tiid i hwart fierdunx aar skirat, naar gardsfogten eller redeswennen tilsægher. Jtem i visitering bør honum inthe vten flothz huaske skin eller huder aff nagrom rett vtan aff clerkens goduilia; vthan ther som gerder gøras moot oss aff cronenes læn, ther faar han bade skin oc huder, oc ær sidh halle honum til hielp en dreng, oc han sig om then lete, honum behager. Jtem engen haffuer cocchen sware vthen køgemesteren oc honum tilsæya, hwad honum fattis. Jtem cocchedrengen bør haffua ij skiortor om michelmesso oc ij om paska til sommeren aff fateburswennen oc fri skoo aff gardsfogten vtan siin løøn, oc ær jngen hans rettere vtan mestercocchen eller køgemesteren i hans stadh.

s. 301. Stalswennen.

Stalswennen paa Lyncøpingx gard aff gamblom sedh faar løøn som een skytta oc hwart annath aar arest oc rida herrans hæst; honom bør gammalt ridtyyg oc skoo

oc grimmepenning for hwar hest, herren bortgiffuer aff stallet. Stalswennen bør tage til wara om hestana, ath the æra wel skodde; tesligis paa sadla oc ridtyg, ath the æra færdog oc reen. Jtem honom bør aname aff gardsfogtanom hofftyge, som ær hofftang, skoohammer, geenhamer, brodd, skwffiærn, scotfiil, skardaiærn oc adraiern, alt färdogt, oc thz æger han ather antwarda fogtanom, tha skels fraa stallet. Jtem stalswennen bør haffua sith harnisk j borgarestwffwnne som en skytta.

Ffækonan eller mølkedeian.

Miølchedeian æger skøøta mølkningh oc haffua xij køør til gaardzins behoff oc skøta them wel; hon ægær gøra fogatanom rekenskap før smørit huaria wichu oc opscriffua lota, huru mykit hon honum antwarda. Hon ægher holla renth hanclede, duchar oc annat linclæde, bøta sekia, rensa oc torka malt oc rogh, naar saa torffuis, holla daglica reen sin silachar oc vita oppo them rækinschap, hwru mong hon annamadh haffwer, at hon them antwardar fogotanom jghen, naar hon widherskils. Hon æger annama aff fogotanom, taa hon widhertaker, och aather fraan sigh antwarda

primo j keerna,
siil oc silsnod,
ij goda miølchekimbor mz lok,
xii siilabuncha,
ij godh trogh,
ij miølcheæmbar,
ij bytthor til miølch.

Ur Cod. Msc. Nr. 43, nytt signum K.h. 54 i Linköpings Stifts bibliotek s. 263—301. Enstaka mindre partier häraf äro förut tryckta i *Spegel*, Then Swenska Kyrkio Historians Första Deel s. 220, i den under *S. Lagerbrings* præsidium år 1758 utgifna afhandlingen »De Episcopo Principe» s. 30—37 och i Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift 1878. *H. Hildebrand*, En svensk biskops hofhållning under början af 1500-talet s. 28.

Bil. II.

Edsformulär, enligt hvilka trohetsed aflades inför biskopen.

Juramentum capellanorum militum et aliorum laicorum nobilium.

Ego N. futurus capellanus N. juro et promitto seruare vobis, domino meo N., obedienciam, reuerenciam et fidelitatem, alias in ordinacione mea ad presbyteratum promissam, et quod in hac seruitute lecturam horarum canonicarum non omittam, vitam, habitum et tonsuram deferam clericales, ante diurnam lucem sine dispensacione aut post meridiem non celebrabo aut in loco prophano nec in loco interdicto aut coram publice excommunicato aut eliminato neque de talium absolucione me intromittam sine vestra commissione seu speciali mandato, nec aliquem a sacra communione suspensum aut alium sine sui curati litteris communicabo. Sic me Deus adiuuet et sancta Dei evangelia.

Juramentum choralium.

Ego N. iuro et promitto vobis domino meo N., episcopo lincopensi, ac vestris successoribus canonice intrantibus necnon capitulo lincopensi obedienciam, fidelitatem

et honorem et quod statuta ecclesie lincopensis seruabo tam circa obedienciam in choro lincopensi adimplendam quam circa alia quecumque et quod a choro vel diecesi me non alienabo, vel ad alicuius seruitium me transferam, neque alicui alteri homagialis ero nisi habita primum ad hoc vestra licencia speciali. Sic me Deus adiuvet et sancta eius ewangelia.

Ur Cod. Msc. Nr 43, nytt signum K. h. 54 i Linköpings Stiftsbibliotek s. 342. Det första edsformuläret är förut tryckt i *Spegel,* Then Swenska Kyrkio Historians Första Deel s. 221.

Bil. III.

Bref rörande några af biskops Brasks jordegendomar.

L. B. Cod. Msc. K. h. 53. [bl. 23.]

Bref angående jordskifte och eyendomsköp.

Ormadals skogxloth.

Thz skal alla men weterligit wara, ath iach Axel Larenson j Eedby, wepnare, bekennis med thzta mit opne breff, at iak fulkomlica tilstander, at iak før nogen aar sedan affhende mik oc mina arffua fordom min gard Ormadal, ligiandis paa Næffuaberg j Strengenes biscopsdøme, vnder werdog fader biscop Hans j Lincøpung oc hans epterkommanda j ett reth ewerdeligit iordeskifte
[bl. 23 v.] mz wtmark [bl. 23 v.] oc koolaskog, som gaar mith j mællan Hultaboda, Laggaraboda oc fornempde Ormadal oc allom androm tilagom engenstadz førstækt j wato eller torra, som the skiptisbreff ytermera inneholla, wi oss j mællan giort haffua; oc ware thz saka, ath her Erik Trolle eller noger annar aa hans wegna, ther the annen min godz aa Næffuaberg j wæria haffua, nagerledis trengia wilia fornempda werdog fader biscopen j Lincøpung paa fornempda skogxloth eller wtmarch, tha stander iak honum eller them ingaledis til ther om saadana afftækt eller wælle. Til tess mera wissa lather iak

weterlige hengia mith insigle før thzta breff oc til høgre fførwaringh bedis iak ærliga oc welbyrdoga manna her Sten Twresons j Ræffwilstedom oc her Peder Turesons j Kraakarwm, riddara, insigle hengiandis før thzta breff. Datum Vastenis anno etc. Mdxv dominica quinquagesime.

Husen j Ormadal.

Alla the dandemen, thzta breff hender forekomma, helsar iak Mons Anderson j Ormadal kerlige med Gud. Gør jak weterligit mz thzta mit vpne breff mik saalt oc wplatit haffua hederligom man doctor Hans, domprost j Lincøpung, min huss j Ormedall før vij march ortiger, mik wæl betalada, huilken iak köpte aff Iønss Symonson j Nekna j Quillinge sokn, som dandemannom weterligit ær. Huarføre affhender iak mik oc minom arffuom fornempda huss oc alt annat aawerke j fornempda Ormadall wnder fornempda doctor Hans oc hans arffua eller epterkommanda til ewerdeliga ægo, oc giffuer iak bergzfogtanom a sama [bl. 24] Næffuaberg j Twna sokn fulla makt thzta køøp fastfara mz sino wpne breffue, likerwiss som iak personelige nærstadder wore. Til witnesbÿrd bedis iak hederliga herras her Wernes, erkediekne j Lincøpung. oc her Niels, kirkioherra j Quillinge, insigle før thz breff, mæden iak eÿ sielfuer insigle haffwer. Giffuit aa Næffuaberg medfasta søndag anno Dominj Mdxiij. *[bl. 24.]*

Skiptisbreffuit paa Ormedal pa Næffueberg.

Jak Axel Larenson j Eedbÿ gör alle weterligit mik giort haffua ett ewerdeligit iordaskifte mz werdogom herra doctor Hans, domprost j Lincøpung, j saa motta, ath iak haffuer honum gansliga wplatit oc mz thzta mith wpne breff wplather mit godz Ormedal pa Næffueberg j Twna sokn j Swrmannaland, som aarlige skyller ȷ ($^1/_2$) march pæninga, før huilka æga han mik wplatit haffuer ȷ ($^1/_2$) ottung

iord i Hagabÿ wid Skeninge i Helgona sokn oc Gotzstingx herrit, som aarlige skyller j tunna korn oc j skilling pæninga. Huarføre affhender iak mik oc minom arffuom fornempda Ormadal oc tilegnar thz mz tompt, iord, aker, æng, skog oc skiull j wata oc i torra engo wndantagno aff thy, ther nw tilligger eller aff aller tillegat haffuer, fornempda doctor Hans oc hans arffuom til ewerdelica ægo, oc giffwer iak herridzhøffdinganom j thz herrit fulla makt honum tessa ægor oc skipte fastfara mz sino
[bl. 24 v.] wpne breffue, likerwist som iak personlika [bl. 24 v.] tilstedis wore, dødande mz tesso breff all annan, ther fornempde doctor Hans kwnne j tesso skipte mote wara. Til tess mera wisso lather iak weterliga hengia mith insigle wid thzta breff. Giffuit j Wastena arom epter Gudz byrd Mdxiij dominica reminiscere.

Skiptisbreffuid aa Hyttæng paa Næffuabergh.

Alla the dandemen, thzta breff hender førekomma, helsom wi epterscriffna sÿster Anna Fikkedotter, abbatissa, broder Swen Tordson, confessor generalis, oc alla systra oc brodra i Wastena closter ewerdelica med Gudj. Görum wj weterligit mz tesso wora nærwarande opne breff, at wj haffuom giort med werdogom fader oc herra i Gudj biscop Hans, med Gudz nad biscop i Lincøpung, eett ewerdeligit iordeskipte om thenna epterscriffna ægor j saa motta, ath wi hans nade welwililige wplatom wara oc closters iord oc ægadela i Hittæng aa Næffuaberg j Bershamer sokn oc i Strengenæss biscopsdøme, oc høra husen hans nade enskilt til, huilka wara ægadela aarliga skÿlla vj øre ortiger wissa ræntha, før eet hans nadz godz j Hoccla j Wreta sokn, ther aarliga skyller ij($1^1/_2$) tunna korn med nogra ængiapeninga, gingerd oc dagxwerke, som thz skifftesbreff wtwiser, hans nad oss ther wppo giffuit haffuer. Huarføre affhendom wi oss oc wora closter fornempda Hittæng mz tompt oc tomptastad,

aker oc æng, skog oc march, innan garde oc wtan, j wato et j torra nær bÿ och fiärran engenstadz førstækt j watnom eller wtmarchom j nogit, thz ther nw tilligger eller aff aller [bl. 25] tilligat haffuer, oc tilegnom thz fornempdom werdogom fader oc Lincøpungx domkirkia til ewerdelica ægo oc giffuom lagmannenom, herritzhøffdinganom eller them i Berslagen ther samastadz, nar the ther tilkeÿste warda, fulla makt aa wara oc closters wegna thz skipte fastfara mz sino wpne breffue epter landzlagom, liker wiss som wi personelica tilstædis warom. Ware thz oc saa saka, som Gud førbiude, at fornempda ægodelar eller nogot aff them fornempda werdoge fader eller hans domkirkia franginge med nogen ræt, thaa beplicta wi oss oc wart closter honum eller hans epterkomanda saa goda ægor j saa goda læge widerlæggia innan nesta vj wikor, the honum frangongne ware. Oc til tess ytermera wissa och høgre førwaring latom wi witerliga hengia baaden wor conuentz insigle nedhenføre thz breff, huilkit scriffuit ær i fornempda Vastena closter logerdagen nest før sancti Dominicj confessoris dag 1515. [bl. 25.]

Gøtabool.

Alla the dandemen, thzta breff hender førekomma, helser iak Kirstin Birgesdotter, erlig oc welbyrdig mandz Iøns Eriksons i Sledstada epterliffuerska, ewerdelica med Gud. Gør iak weterligit med sama breff mik salt oc wplatit haffua werdogom fader oc herra i Gud her Hans, med Gudz nad biscop j Lincøpung, min gard Gøtabool, ligiande i Wikingaaker sokn, Oppunda herrit oc Strengeness biscopsdøme, gamalt frelse, ohindrat oc oklandrat, mit retta møderne, ther aarlige skÿller xviij oreortiger, ȷ ($^1/_2$) pund bast oc ȷ ($^1/_2$) pnnd fisk thz siwnda aaret, før thrÿ [bl. 25 v.] synnom tiwgu marc suensca rede penninga saa gott mÿnt, at huaria xvj gøra en lødug marc, huilka iak kenner mik [bl. 25 v.]

samfelleliga wpburit haffua til gode noÿa. Therfore affhender iak mik oc minom arffuom fornempda godz oc tilegnar thz fornempdom werdogom fader oc hans arffuom oc epterkommandom med alla tess tilaager til ewerdelica ægo, doch med them førordom, ath, om iak eller mina arffua wiliom fornempda godz aatherkøpa innan nesta ij aar før forscriffna panningaswmma, skulom wi tess fulla makt haffua, oc tessfførinnan haffwer iak makt giffuit samma werdogom fadher førnempda godz wpbiuda lata pa tinge, likerwiss som iak personliga tilstædis wore, och therepter herridzhøffdingenom j sama herrit thzta køp fastfara, epter landzlagom, fførbiuder iak landbon ther samastadz nogan swara til affrad eller andra affskiller en fornempda werdog faders embetzman. Och wore thz sa, ath fornempde godz, egedele eller nagit aff them kwnne hans nade frongonge med nogen ræt, beplicter iak mik oc mina arffua honum eller hans arffuom saa gott godz wederleggia innan neste vj wikor, ther honum frangongit ware, pa mina sannind oc goda thro wt alt hinder oc argalist. Oc bider iak min elskelige son Erik Ionson j Twna til wen i tessa køpe oc at han i the motta til tesmera wissa oc høgre førwaring mz ærlig oc welbÿrdog man Holmsten Erikson j Skogxtorp hengia theris insigle føre thzta breff, medan iak eÿ sielff insigle haffuer. Giffuit j Lincøpung arom epter Gudz byrd Mdxx paa sancti Knutz dag.

Ur »Biskop Brasks kopiebok» K. h. 53 i Linköpings Stiftsbibliotek sid. 45—50 (fol. 23—25).

Bref, utfärdadt i Linköping den 18 januari 1520, genom hvilket väpnaren Jöns Lunekarl i Häradstorp i Risinge socken i Östergötland till biskop Brask pantförskrifver sitt gods Hult i samma socken.

Thz see allom dandemannom wetherligit, at jach Iønss Lunekerll, vepnere j Hæredztorp, kennis mik rætt

plichtog vara verdig fader j Gudh biscop Hanss i Linchepung xl danska marc reda penninga, hulka hanss nade mik laant haffuer j myna retta tarffwer, oc iak them redelica opburid haffuer, før hulka penninga iak hanss nade panthsætter mit godz Hulth j Riisinge sogen, ther aarliga skyller ij marc suensca oc vj daxwerke, thill thess hanss nade faa sina penninga jghen. Till thess mera vissa lather iak mit indcigle hengia før thzta breff. Giffuit j Linchepung anno Dominj Mdxx sanctj Henrix afftan.

Ur »Biskop Brasks kopiebok» K. h. 53 i Linköpings Stiftsbibliotek s. 75 (fol. 38).

Bil IV.

Stadfästelsebref för Nicolaus Ragvaldi såsom generalkonfessor i Vadstena kloster, utfärdadt af domprosten Hans Brask och Linköpings domkapitel den 22 Mars 1511.

Nos Johannes, decretorum doctor, prepositus, Vernerus, archidiaconus, et capitulum lincopense omnibus et singulis, quorum interest vel quomodolibet interesse poterit, salutem in Domino sempiternam. Digne tales ad honores ecclesiasticos attolluntur, qui legitime vocantur tamquam Aaron et qui, honestate et morum probitate decorati, sperantur fructus vberiores in domo Dominj allaturj. Nuper igitur officio confessionatus generalis in monasterio vatzstenensi ordinis sancti Augustinj alias sancti saluatoris nuncupati nostre diecesis per resignationem honorabilis et religiosi virj fratris Johannis Mattis, quondam generalis confessoris ibidem, vacante domina abbatissa totaque congregatio sororum et fratrum ad electionem futurj prelatj et generalis confessoris celebrandam die certa prefixa honorabilem virum dominum Nicolaum Ragwaldj per viam inspirationis, ut credimus, in eorum generalem confessorem elegerunt et consensu suo infra tempus statutum ab eo prestito humiliter supplicarunt, quatenus electionem eandem et electum iuxta eorum

constitutiones et regulam gratiose dignaremur confirmare. Nos igitur, quia ex litteris de et super electionem predictam confectis et coram nobis exhibitis et perlectis ac aliis legitimis et sufficientibus informationibus et probationibus inuenimus electionem predictam canonice et secundum regulam sancti saluatoris seu constitutiones sancte Birgitte in bona concordia et vnanimj consensv deductam esse et fuisse celebratam nichilque canonicum ipsi electo uel electionj obsistere, propter quod sua electio de iure seu regula debeat infirmarj, ipsamque electionem Dei nomine inuocato rite et canonice et secundum instituta regule sancti saluatoris factam, necnon et ipsum electum in hiis scriptis auctoritate ordinaria confirmamus, preficientes ipsum fratrem Nicolaum electum predictum eidem monasterio vatzstenensi in generalem confessorem et patrem spiritualem tamquam personam ad hoc ydoneam, discretam et honestam ipsique monasterio prouidendo de eodem. Curam animarum plebis subjecte ac jurisdictionem et auctoritatem ligandi atque soluendi, corrigendi et reformandi necnon omnem administrationem spiritualium et omnia libere exercendi, que ad hujusmodi spectant officium, tenore presentium eidem plenariam committimus et concedimus facultatem, sperantes, quod sub ejus felici regimine monasterium ipsum cum omnibus sibi subiectis prosperis proficere debeat incrementis. Quocirca omnibus et singulis, quorum interest uel intererit in futurum, firmiter iniungimus nichilominus in virtute sancte obedientie districte, precipiendo mandantes, quatenus, prelibatum fratrem Nicolaum in generalem confessorem vestrum gratanter acceptantes, sibi in omnibus iuxta regulam sancti saluatoris et vestram professionem obediatis. Alioquin si, quod absit, contrarium feceritis, per censuram ecclesiasticam et alias, quantum iustitia et rigor monastice discipline persuaserit, indubitanter vos studebimus coercere. In quorum omnium euidentiam

firmiorem secretum nostrum duximus presentibus appendendum. Datum Lincopie mensis marcij xxij anno Dominj Mdxj.

På frånsidan: confirmacio confessoris patris nuncupatj pro confessoratu Nicolai Ragualdj 2° per capitulum.

Pergamentet (30 × 20 cm.), försedt med Linköpings domkapitels sigill, som är något skadadt, förvaras i Sv. Riksarkivet.

Bil. V.

Bref, hvarigenom biskop Brask instiftar årlig gudstjänst i Askeby kloster till förmån för sig, sina vänner och alla kristna själar, utfärdadt i Linköping den 13 december 1516.

Wy Johannes, mz Gwdhz nadh bischop i Lincøping, gørum wittherligeth ok bekennoms mz thesso ware opne breffue, ath wy mz fullom fførtanckom och wel beradhna modhe hell och helbrodha i ware ffulle welmaghe Gwdhi thil eræ ffør thz godha, han os marfolleka bewisth haffwer, allom christhnom siælom och synderlika ware fføreldhra och andhre framfarne wenner thil roo och lisa haffwom vnth och oplathit Aschaby closther warth godhz Obbathorp i Swinsthada sokn och Bankkakinna herredhe, ther arlika skyller iiij tønner oc i pund smør, hwilkith godhz wy kopthom thilførende af Askaby closther, som køpabreffweth ythermera vthwiser, mz thessom welkorwm och forordhom, ath abbatissa och alth conuenthz skullu arleka halla os eth begengelse dhaghin nesth efther sancti Pawels dagh mz liws, swnghith wigiles och sielamessa ffør os och ware wenner och alla christhna siela, som forschriwith sthar, och therføre skal priorissa och sachristha mz abbatissene samthycke skyptha affradhz efther thy thz kan gella mellan them,

som i ffornempda begengelse ware, thil skopeningha, sa abbatissen ok cappalanen, som messan haller, fa twefalla portionem, oc fornempda priorissa oc sachrista schulu hawa thz pund smøreth for theres omak oc omsorg, oc therfore afhendhom wy os oc wara efterkommandom fornempda Obbatorp oc thilegnom thz fornempda Askaby closter oc conuenthz mz sinom tilagom engo vndantagno til ewerdelega egor; vtan sa ware, som Gud forbiwde, ath fornempda gudztienst nederlagdis eller godzet lagdis øde, tha behallum wy os oc warom efterkomandom bischopom i Lincøping fulla macht fornempda godz wederkennas vnder bischopsbordit oc ey annars. Ath thzta sa fast oc ewicht bliua skal, lathe wy wart oc wart elskelega chapils insegele hengias widh thzta breff. Geffwith i Lincøping arom efther Gwdz byrdh Md oppa thz xvj sancte Lucie dagh ffør iwlen.

Pergamentet (31 × 15,5 cm.) med biskop Brasks väl bibehållna sigill oah fragment af Linköpings Domkapitels, förvaras i Sv. Riksarkiv. Det af Brask under hans biskopstid använda sigillet finnes afbildadt i *Sveriges Historia* intill tjugonde seklet, utgifven af *Emil Hildebrand*. 3: 2 s. 73.

Bil. VI.

Aflatsbref, utfärdade af biskop Brask åren 1513 och 1517.

Bref, utfärdadt af biskop Brask i Risinge den 22 oktober 1513, genom hvilket 40 dagars aflat utlofvas åt dem, som i Risinge kyrka hedra Marias och helgonens af biskopen invigda bilder.

Uniuersis christifidelibus, ad quorum noticiam prȩsentes peruenerint, nos Johannes, Dei gracia episcopus lincopensis, salutem in omnium saluatore. Cum ad ea, que ad salutem animarum respiciunt, ex debito nostri officii voluntarie inclinamur, hinc est, quod ymagines beate Marie virginis aliorumque sanctorum, in tabula summi altaris parochialis ecclesie Risinge effigiatas et exsculptas, consecrauimus sollenniter ac rite et canonice benediximus iuxta canonicas sanctiones. Cupientes igitur, vt ymagines eedem congruis habeantur reuerencia et honore, omnibus vere penitentibus, confessis et contritis, qui ad dictas ymagines oblaciones, luminaria seu ornamenta donauerint aut donari procurauerint, salutacionem angelicam, Pater noster aut alias oraciones deuotas duxerint, quocienscumque et quandocumque sincero affectu premissa vel aliquid premissorum fecerint, tociens de

omnipotentis Dei misericordia et beatorum apostolorum auctoritate confisi quadraginta dies indulgenciarum de iniunctis eis penitenciis misericorditer in Domino relaxamus. Datum in eadem parochiali nostre diecesis ecclesia Risinge anno Domini millesimo quingentesimo decimo tercio die vicesima 2:a mensis octobris nostro sub signeto.

På frånsidan, af senare hand: Johannes episcopus lincopensis. Anno Domini 1513.

Pergamentet (20 × 16 cm.), vid hvilket en sigillremsa kvarhänger, förvaras i Vadstena Landsarkiv.

Bref, utfärdadt af biskop Brask i Risinge den 22 oktober 1513, genom hvilket 40 dagars aflat utlofvas åt dem, som vid Maria- och helgonfesterna besöka Risinge kyrka eller ihågkomma henne med gåfvor.

Universis sancte matris ecclesie filiis, ad quorum noticiam presentes peruenerint, nos Johannes, Die gracia episcopus lincopensis, salutem in Domino cum augmento gracie salutaris. Cum omnis etas ad lapsum peccandi sit procliua, omnipotentis Dei misericordia vias ostendit multimodas, per quas resurgere valeat a peccatis. Nos igitur, cupientes Domino populum acceptabilem reddere et bonorum operum sectatorem volentesque, quod ecclesia parochiali Risinge nostre diecesis, beate Marie virginj dedicata, congruis habeatur reuerencia et honore, omnibus et singulis vere penitentibus, confessis et contritis, qui ad dictam ecclesiam in festis eiusdem beate virginis ac aliorum sanctorum precipuis dedicacionibusque ecclesie gracia deuocionis et oracionis accesserint seu ad eius fabricam vel ornamenta aliquid bonj donauerint, quociens premissa vel aliquid premissorum sincero affectu fecerint, tociens de omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi quadra-

ginta dies indulgenciarum de iniunctis eis penitenciis misericorditer in Domino relaxamus. Datum in eadem parochiali ecclesia Risinge anno Domini Mdxiij die vicesima 2:a mensis octobris nostro signeto presentibus inpendenti subimpresso.

På frånsidan, af senare hand: Johannes episcopus lincopensis. Anno Domini 1513.

Pergamentet (20 × 16 cm.), vid hvilket en sigillremsa kvarhänger, förvaras i Vadstena Landsarkiv.

Bref, utfärdadt af biskop Brask i Asby den 14 december 1513, genom hvilket 40 dagars aflat utlofvas åt dem, som i Asby kyrka vid de stora festerna förrätta sin andakt eller som på något sätt understödja kyrkan.

Universis sancte matris ecclesie filiis Johannes, Dei gracia episcopus lincopensis, salutem in Domino cum augmento gracie salutaris. Cum omnis etas ad peccati lapsum sit procliua, omnipotentis Dei misericordia vias ostendit multiplices, quibus in peccatorum remissionem resurgere valeat a peccatis. Nos igitur, cupientes Deo populum acceptabilem reddere ac bonorum operum sectatorem, intimis desideriis affectamus, vt ecclesia parochialis Asby in Ydria nostre diecesis debitis habeatur reurencia et honore. Omnibus et singulis vere penitentibus et confessis, qui eandem ecclesiam deuocionis gracia in precipuis, eiusdem festiuitatibus visitauerint, missas et alia diuina celebrauerint aut audierint seu ad fabricam aliquid bonj donauerint, legauerint aut donari vel legarj procurauerint, pro pace et tranquillo ecclesie et regnj statu Deum deuote exorauerint aut eidem quomodolibet manus porrexerint adiutrices, de omnipotentis Dei misericordia confisi beatorumque Petri et Pauli apostolorum auctoritate quadraginta dies indulgenciarum de iniunctis eis penitenciis misericorditer in Domino per presentes re-

laxamus. Datum in eadem ecclesia predicta anno Dominj Mdxiij feria quarta quattuor temporum mensis decembris nostro solito signeto presentibus apposito inpendenti.

På frånsidan: Litera Johannis episcopj lincopensis. A° 1513.

Perg. (22,5 × 13 cm.) med snitt för sigillremsa förvaras i Linköpings Stiftsbibliotek. Förut tryckt i LBH. I. s. 259.

Bref, utfärdadt af biskop Brask i Ö. Eneby den 15 januari 1517, genom hvilket han utlofvar 40 dagars aflat åt dem, som tillbedja inför den af honom konsekrerade bilden af den helige Georgius i S. Olavi kyrka i Norrköping.

Universis christifidelibus, ad quorum noticiam presentes peruenerint, Johannes, Dei et apostolice sedis gracia episcopus lincopensis, salutem cum augmento gracie salutaris. Cum ad ea, que salutem animarum respiciunt atque domus Dei decorem et sanctorum ejus veneracionem concernunt, simus ex debito officij nostri voluntarie inclinati, vt zelus deuocionis erga Deum et sanctos eius iugiter in cordibus fidelium accendatur, intimis desideriis affectamus. Hinc est, quod ymaginem sancti Ieorgij militis et martiris ecclesie sancti Olavj opidj norcopensis rite et sollempniter benediximus iuxta canonicas sanctiones. Cupientes igitur, vt ymago eadem congruis honoribus frequentetur ac in debita reuerencia habeatur, omnibus et singulis vere penitentibus et confessis coram ipsa ymagine flexis genubus Pater noster, Aue Maria, Credo aut alias oraciones deuotas dicentibus, missas celebrantibus, procurantibus aut audientibus, luminaria accendentibus seu eciam pro tranquillo ecclesie et regnj statu Deum pie orantibus aut pro illius in esse et honore conseruacione manus adiutrices quomodolibet porrigentibus nos de omnipotentis Dei misericordia ac beatorum

Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi xl dies indulgenciarum de iniunctis eis penitenciis misericorditer in Domino per presentes relaxamus. Datum apud parochialem ecclesiam Eneby anno Domini millesimoquingentesimoseptimodecimo feria quinta proxima ante festum sancti Henrici episcopi et martiris, nostro secreto apposito presentibus inpendentj.

På frånsidan, af senare hand: biscop Hans breff. Consecratio imaginis sancti Georgij in ecclesia norcopensi sancti Olavi.

Pergamentet (26 × 14,5 cm.), vid hvilket en sigillremsa kvarhänger, förvaras i Sv. Riksarkivet.

Anm. Vid återgifvandet af ofvanstående texter har största möjliga trohet mot originalen iakttagits. Förkortningar hafva dock blifvit upplösta, och i fråga om interpunktion och användning af stor begynnelsebokstaf har afvikelse skett till likhet med nu gällande bruk.

